

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

JEAN PAUL SARTRE'İN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nejla AKKOÇ

BURSA – 2018

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

JEAN PAUL SARTRE'İN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nejla AKKOÇ

Danışman:

Işık EREN

BURSA – 2018

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe Anabilim Dalı'nda 701643012 numaralı Nejla AKKOÇ'un hazırladığı "Jean Paul Sartre'in Özgürlük Anlayışı" konulu Yüksek Lisans Tez ile ilgili tez savunma sınavı, 25/05/2018 günü 11.00.-12.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ....BAŞARILI..... olduğuna...ay...bilgi...ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Işık Eren

Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Muhsin YILMAZ

Uludağ Üniversitesi

Üye

Doktor Öğretim Üyesi Adnan ESENYEL

Düzce Üniversitesi

25.05.2018

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Jean Paul Sartre’ın Özgürlük Anlayışı” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

25.05.2018

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Nejla AKKOÇ
Öğrenci No : 701643012
Anabilim Dalı : Felsefe Anabilim Dalı
Programı : Felsefe Programı / Tezli
Statüsü : Yüksek Lisans

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 25.05.2018

Tez Başlığı / konusu:

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ..108.. sayfalık kısmına ilişkin, 25.05.2018 tarihinde şahsım tarafından .....Turan Hın..... adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2. 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dâhil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

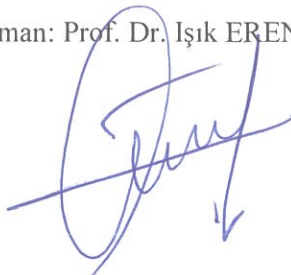
25.05.2018

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Nejla AKKOÇ
Öğrenci No : 701643012
Anabilim Dalı : FELSEFE
Programı : Tezli
Statüsü : Yüksek Lisans

Danışman: Prof. Dr. Işık EREN

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Nejla AKKOÇ

Üniversite : Uludağ Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı : Felsefe

Bilim Dalı : Felsefe Programı

Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı :

Mezuniyet Tarihi :

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Işık EREN

JEAN PAUL SARTRE'İN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI

Özgürlük sorunu insanlık tarihiyle başlayan en önemli meselelerden biridir. Felsefe tarihindeki birçok filozof ve yazar insan varlığını tür olarak ele almaya başladığı andan itibaren özgürlük problemiyle hesaplaşmak durumunda kalmıştır. Nitekim 20. yüzyılda yaşayan ve yaşadığı dönemin sorunlarına ayna tutan, düşünceleri ve eylemleriyle toplumu derinden etkileyen Jean Paul Sartre da bu yazarlar arasında yer almaktadır. Sartre'ın özgürlük düşüncesi, onun insan anlayışına dayanmaktadır, bunun temelinde de varlık anlayışı vardır. İnsanı 'kendi için varlık' ve 'kendinde varlık' görüşü etrafında şekillendirip anlamlandırmaya çalışan Sartre, bu çerçevede özgürlük anlayışını ortaya koymuştur.

İnsan varlık olarak nedir? Tür olarak insanın özelliği nedir? Özgürlük kavramının temellerinden biri insana dair hem bir talep hem de bir olanak olmasından dolayı,

bunların imkânı nedir? Türünden soruları kendisine dert edinen Sartre, insanı varlık temelinde özgürlük olarak ele alır.

Özgürlüğü insan varlığının bir yapısı ve dokusu olarak ele alan Sartre, insanın var olduğunu andan itibaren özgür olduğunu, var olması ve özgür olmasının bir ve aynı şey olduğunu söyler. İnsan baştan ayağa, tümüyle özgürdür.

Kendisini bu dünyada bırakılmış ve fazladan olarak bulan bilinç varlığı insan, özü önceden belirlenmemiş olduğu için eylemleriyle ve seçimleriyle kendini yeniden var edecek ve kuracaktır. Bu noktada insanın özgürlüğe mahkûm olduğunu söyleyen Sartre'ın özgürlükten kastettiği şey elbette ki mutlak anlamda bir başboşluk veya serbestlik değildir. Kişi tüm eylemlerinden, yapıp etmelerinden sadece kendi adına değil, bütün insanlık adına sorumludur. Sartre, insanın sahip olduğu bu sorumluluk anlayışını tikel alandan uzaklaştırıp tümel bir alana taşımıştır.

Anahtar Kelimeler: Özgürlük, varlık, eylem, sorumluluk, seçme, bunaltı.

ABSTRACT

JEAN PAUL SARTRE'S SENSE OF FREEDOM

The question of freedom is one of the most important issues starting with the history of mankind. Many philosophers and writers in the history of philosophy have had to deal with the problem of freedom from the moment they began to consider human beings as species. As a matter of fact, Jean Paul Sartre, who lives in the twentieth century and reflects on the problems of the time he lived, deeply influenced society with his thoughts and actions. Sartre's idea of freedom is based on his understanding of human beings, on the basis of which there is an understanding of being. Sartre, trying to shape and to make sense of the human being around his own being and the idea of being in himself, revealed his understanding of freedom within this framework.

What is human existence? What is the nature of man as a species? Because one of the foundations of the concept of freedom is both a demand and a possibility of human beings, what are their possibilities? Sartre, who gets into trouble with the questions of his kind, deals with man as freedom on the basis of being. Considering freedom as a structure and texture of human existence, Sartre says that from the moment that there is one, it is free, that it exists, and that it is the same as it is free. Human beings are totally free from beginning to end.

The person of consciousness who has left himself in this world and finds it extra, will re-establish itself with his actions and choices because the essence is not predetermined. At this point, Sartre, who says that man is condemned to freedom, does not mean freedom or freedom in an absolute sense. The person is responsible for all his actions, not only in his own name, but in the name of all humanity. Sartre moved this concept of responsibility, which the man has, from a particular point of view into a holistic space.

Key Words: Freedom, being, action, responsibility, choice, anxiety.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI		
ÖZET	viii	
ABSTRACT	ix	
İÇİNDEKİLER.....	x	
GİRİŞ	1	
BİRİNCİ BÖLÜM		
1. SARTRE'IN FELSEFİ GÖRÜŞÜNÜN TEMELLERİ		
1.1. <i>Sartre'in Felsefesini Oluşturduğu Tarihsel Koşullar</i>	6	
1.2. <i>Sartre'in Eserleriyle Temellendirdiği Felsefi İçerik</i>	15	
1.3. <i>Sartre'in Varlık ve Bilgi Görüşü</i>	42	
İKİNCİ BÖLÜM		
2. SARTRE'IN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI		
2.1. <i>Sartre'in Özgürlük Anlayışının Temelleri</i>	50	
2.2. <i>Sorumluluk</i>	66	
2.3. <i>Seçme</i>	69	
2.4. <i>Bunaltı</i>	75	
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		
3. SARTRE'IN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞININ FELSEFE TARİHİNDEKİ YERİ.....		79
3.1. <i>Özgürleşme Anlayışının Değerlendirilmesi</i>	95	
3.2. <i>İnsanın Bilinç Sahibi Olmasının Önemi</i>	99	
.SONUÇ.....	103	
KAYNAKÇA.....	108	

GİRİŞ

20. Yüzyılda yaşanan iki büyük savaş, ekonomik krizin beraberinde getirdiği yoksulluklar, insanın araşsallaştırılması ve buna paralel olarak ortaya çıkan adaletsizlikler, eşitsizlikler bu yüzyılda özgürlük kavramını aranan ve talep edilen bir ihtiyaç haline getirmiştir. ağına tanık olan Jean Paul Sartre'ın 20. yüzyılda doğup büyümesi hem çocukluk hem de gençlik yıllarının iki büyük savaş arasında geçmesine neden olmuştur. Kendi felsefi görüşünü de bu tanıklık üzerinden oluşturan Sartre'ın düşünceleri ve eylemlerini tam olarak şekillendiren olay II. Dünya Savaşı olmuş ve savaşa tanıklığı, savaşta Almanların eline dokuz ay boyunca esir düşmesi Sartre'ı sonraki yaşamında çok etkilemiş ve eserlerinde özgürlük düşüncesini yoğun olarak işlemesine sebep olmuştur.

Savaştan önce kendini bireysel, toplumdandan izole edilmiş, yalnız başına yaşayan bir adam olarak gören Sartre, savaştan sonra bireyselliğinden uzaklaşarak toplumla i içe olmuş ve çağının sorunlarına çözüm arayışına yönelmiştir. Bir filozof, yazar ve aktivist olan Sartre sadece yazdıklarıyla değil, eylemleriyle de toplumun önde gelen isimlerinden biri olmayı başarmıştır. Özgürlüğün ne olduğunun, tür olarak insanın özgür olup olmadığının sorgulanmasının en önemli sebeplerinden biri de insanın olduğu yerde kaçınılmaz olarak özgürlüğünün de var olmasıdır.

İnsana dair her ne söylendiyse onun özgürlüğüne ilişkin daha çok şey söylenmiştir; çünkü özgürlük insanla ilgisinde anlamlandırılmıştır. 20. Yüzyıla düşünceleri ve eylemleriyle etki eden, yaşadığı çağın sorunlarına ayna tutan Sartre'ın özgürlük anlayışı da bu çerçevede şekillenmiştir. Sartre özgürlüğü, insanın varlık yapısının bir dokusu olarak ele alır, insan bu dünyaya özgür olmak için gelmemiştir; tam tersine insan var olduğu andan itibaren özgürdür. Var olması ve özgür olması birbirine eşdeğerdir; bir ve aynı şeydir.

Peki tür olarak insanın özgür olmasının ne önemi vardır? İnsan özgür olduğunun farkında mıdır? Özgür olduğunu fark eden insanın diğer varlık türlerinden ne farkı vardır? Sorularını cevaplandıran Sartre, deyim yerindeyse insanın kendi kaderini kendi eline vermiştir.

Sartre, insanın bu dünyaya bırakılmış, terk edilmiş bir varlık olduğunu düşünür. Bu dünyaya bırakılan insanın önceden belirlenmiş bir özü, alinyazısı yoktur. Varoluşun özden önce geldiğini söyleyen Sartre, insanın önce var olduğunu sonra da eylemleriyle, yapıp etmeleriyle özünü inşa ettiğini, -ben'ini- kurduğunu dile getirir. Özünü kurma yalnızca bilinç varlığı olan insan için geçerlidir.

Sartre bilinç varlığı olan bu insana 'kendisi için varlık' der. İnsan 'kendisi için' varlıktır, sürekli oluş ve kendini aşma gayreti içerisindedir. Sartre'ın 'kendisi için varlık' anlayışı diğer varlık türü olan 'kendinde varlık' ile birlikte ele aldığımızda ne demek istediğimiz daha anlaşılır olacaktır. Sartre dünyada sabit olan şeylere, nesnelere 'kendinde varlık' der. Örneğin; taş, bardak 'kendinde' bir varlıktır. Her ne ise odur, olduğundan başkaca bir şey olma imkânı yoktur. Oluş içinde değildir, eksikliği yoktur, tamdır, en ufak çatlak dahi yoktur, mükemmeldir. 'Kendinde' varlığı 'kendi için' varlıktan ayıran 'bilinç' kavramıdır.

'Kendinde' varlığın, yani dünyadaki şeylerin, nesnelere taşın bir bilinci yoktur. Ancak 'kendisi için varlık' olan insan bir bilinç varlığıdır, bu yüzden de etrafındaki kendinde şeylere bakarak, onlardaki tamlığı mükemmelliği görerek kendini eksik hisseder ve bu noktada eylemleriyle, yapıp etmeleriyle, özgür seçimleriyle kendini var etmeye çalışır. Sartre'ın 'kendi için' varlığı, daha doğrusu bilinç varlığı olan insan 'kendinde' varlığın tam tersine her ne ise o olmayan, her ne değilse o olan bir varlıktır. Sahip olduğu bilinciyle sürekli kendini, varlığını aşma çabası içerisindedir. İşte tam da bu nokta da insanın özgürlüğü devreye girer.

Sartre'ın özgürlük anlayışını serimlemeye çalışan bu Tezin Birinci Bölümünde Sartre'ın felsefi görüşünün temellerine değinilmiştir. Sartre'ın felsefesini oluştururken içinde bulunduğu, kendini ve yazdıklarını doğrudan etkileyen tarihsel koşullara yer verilmiştir. Sartre'ın yaşamı; çocukluk ve gençlik yılları iki büyük savaş arasında geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın etkilerini yaşayan ve İkinci Dünya Savaşı'na tanık olan Sartre, bir yazarın görevinin çağının sorunlarına ayna tutmak olduğunu belirtmiş ve sonrasında yazdığı roman, hikâye ve özellikle de tiyatro eserlerinde toplumda var olan problemleri göz önüne sermiştir. Bu yüzden Birinci Bölümün ikinci alt başlığında Sartre'ın eserleriyle temellendirdiği felsefi içeriğe yer verilmiştir.

Çünkü çok az sayıda filozof Sartre gibi felsefe ve edebiyat eserleriyle çağını yönlendirmeye çalışmıştır. Sartre özellikle tiyatro eserleriyle kişiyi kendi kendiyile karşı karşıya bırakmış düşüncelerini tiyatro yoluyla aktifleştirmiştir. Tiyatro eserleri, eğlendirici olmaktan çok felsefi görüşünü örneklendirdiği yol gösterici eserler olmuştur. Son olarak Birinci Bölümün üçüncü alt başlığında bu örneklemelerin felsefi temeli olarak onun varlık ve bilgi görüşüne yer verilmiştir.

Bu bölümde, Sartre'ın özgürlük ve insan varlığının ilişkisi ele alınmaktadır. Bu konudaki temel eseri *Varlık ve Hiçlik*'tir. *Varlık ve Hiçlik* kitabının önsözüne de 'Varlığın Araştırılmasına Giriş' diye başlaması varlık araştırmasının ne ölçüde önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Burada varlığın ne olduğuna dair açıklamalar yapan ve varlık görünüşür (fenomendir) diyerek çözüm önerisi sunan Sartre'ın varlık ve fenomene ilişkin görüşü ele alınarak fenomenin varlığının, varlık fenomeninden apayrı bir alan olduğunu söyleyerek iki varlık alanının birbirine indirgenemeyeceğine ilişkin görüşü serimlenmeye çalışılmaktadır.

İkinci Bölümde ise tezin ana konusu olan Sartre'ın özgürlükle ilgisinde ele aldığı temel kavramlara yer verilmiştir. Sartre'ın özgürlük anlayışını 'kendi için varlık' ve 'kendinde varlık' görüşüyle şekillenmektedir. Bilinç varlığı olan insanın, ya da bir diğer ifadeyle, 'kendisi için' varlığın varoluşunun özünden önce gelmesi, belirlenmiş bir alinyazısının olmaması, insanın eylemleriyle, yapıp etmeleriyle kendini kurması hakkındaki görüşleri ele alınacak sorumluluk, seçme ve bunaltı kavramlarına yüklenen anlamlar ve bunların kişinin var oluşu ile ilgisi kurulacaktır.

Sartre'ın sorumluluk anlayışı özgürlükle ilgisinde içeriklendirilebilir. Ona göre kişinin eylemleri, yapıp etmeleri, tercihleri sadece kendini değil, tüm insanlığı bağlayıcı bir özellik taşır. Sartre'a göre özgür olduğunu bilen, dolayısıyla da özgür olmanın beraberinde getirmiş olduğu sorumluluğun altında ezilen, varoluş yükünü omuzlarında hisseden insan bir zaman sonra mevcut durumu içi daralarak fark eder. Bu yükten kurtulmak için sorumluluklarından kaçmaya çalışır, (sorumluluktan tüm insanlığı seçmekten bir kaçıştır.) Bu kaçışı Sartre bunaltı kavramıyla anlatır.

Bunaltı kavramı insanın özgürlük yolunda daha doğrusu özgürleşmek için attığı adımlarda sürekli karşılaşacağı, bir de eylemlerini bilinçli bir şekilde yapıyorsa sürekli içine düşebileceği bir duygu durumudur. İnsanın özgürleşme çabasında bunaltı duygusunun değişmez bir rolü vardır; çünkü ‘kendi için varlık’ yani insan, özgürlüğünün farkına iç daralmasıyla, bunaltıyla varır. Sartre’da iç daralması aynı zamanda bulantı kavramıyla da açıklanır. Bu kavramlar arasında çok küçük farklar olsa bile sonuçta her iki kavramda ‘kendisi için’ varlığın içine düştüğü belli bir duygu durumunu anlatır.

Tezin Üçüncü ve son bölümünde Sartre’ın özgürlük anlayışının felsefe tarihindeki yeri ele alınarak, özgürlük kavramının felsefe tarihi boyunca içeriğinin nasıl ve ne şekilde doldurulduğu gözden geçirilmiştir. Sartre öncesi Kierkegaard ve Kant’ın özgürlük anlayışına ayrıca yer verilmiştir. Sartre özgürlük anlayışının birinci döneminde özgürleşme üzerine yoğunlaşmışken ikinci döneminde Marx’tan etkilenerek özgürlüğü daha çok yabancılaşma üzerine ele almıştır. Tezin alt başlıklarında ise Sartre’da insanın bilinç sahibi olmasının insanın hayatında ne derece rolü olduğu, bilincin insanın özgürleşmesini sağladığını, bundan dolayı da özgürleşmenin önemi üzerinde durulmuştur.

Savaş Pek Çok Kurban Talep Eder; Ama Bunlardan Çok Azı Masumdur.

Jean Paul Sartre

I. BÖLÜM

1.1. Sartre'ın Felsefesini Oluşturduğu Tarihsel Koşullar

Sartre, 1905 yılında Fransa'da laiklik tartışmalarının yaşandığı, iç çatışmaların olduğu kaotik bir ortamda Paris'te doğmuştur. Sartre'ın 20. yüzyılda doğup büyümesi hem çocukluk hem de gençlik yıllarının iki büyük savaş arasında geçmesine neden olmuştur. 20. yüzyıl, çağının insan problemini ele alan, aynı zamanda çağın sorunlarına çözüm aranan bir yüzyıldır. Özellikle I. ve II. Dünya Savaşı genel olarak dünyada özelde Avrupa'da, toplumlarda psikolojik, sosyolojik ve ekonomik olarak toplumsal sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur.

Savaşlar batı toplumunun baskı ve zulüm altında ezilmesine, aydınlanma ideallerinin de ortadan kalkmasına yol açmıştır. İnsanlar kazandıkları uğruna kendisini yitirebilecek, yok edebilecek bir noktaya gelmiş adeta kendine yabancılaşmıştır. 1920'lerin sonunda Frankfurt Okulu olarak adlandırılan felsefe çevresinin Frankfurt'ta bir araya gelmeleri tesadüf değildir. Gördükleri toplumsal problemlerin saptanması ve yeni bir felsefe görüşüyle toplumsal dönüşümü değiştirmesi talebinde yöntemi eleştiri, nesnesi toplum olan felsefi görüşü geliştirmişlerdir. Bir araya gelmelerinin nedenini Marcuse'un, Magee ile yaptığı şu konuşmasında açıkça görebiliyoruz:

*“Batı uygarlığının neresinde bir bozukluk vardır ki, ... İnsansal olanı yıkmakta, yok etmekte... Bunlar nasıl olabilmiştir.”*¹ diyerek bu soruların cevabını almak amacıyla toplumsal olarak tarihin geçmişine yöneldiğini dile getirir. Almanya'daki politik gelişmelerle birlikte üyelerinin çoğu Yahudi olan topluluk üyelerinin birçoğu Amerika'ya yerleşmiştir. Frankfurt Okulu'nun etkileri topluma zamanla yayılmış ve 1960'larda zirveye ulaşmıştır. Bunda birçok olayın katkısı olmuştur. 1968 Prag Baharı olarak biten Doğu Avrupa Komünist ülkelerindeki Marksistler arasındaki çekişmeleriyle birlikte Frankfurt Okulu ilk defa komünist yaşamın içine dâhil olmuştur ve aktif olarak olayların içinde yer almışlardır.

---

¹ Bryan Magee, *Yeni Düşün Adamları*, çev. Mete Tunçay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Birinci baskı, İstanbul 2004, s.79-80.

Batı toplumlarında iyi eğitim görmüş öğrencilerin Marksizm'e tekrardan ilgisinin uyanması, Avrupa'daki öğrenci hareketleri Frankfurt okulunun faaliyetlerini daha da arttırmıştır. Marcuse'nin düşünceleri bu dönemde çok yankı uyandırmış, duvarlara Marcuse'nin sözleri yazılarak hedeflerinin onun peşinden gitmek ve onun düşüncelerini eylem alanında gerçekleştirmek olduğunu söylemişlerdir.

Frankfurt Okulu'nun düşünceleri Avrupa'daki üniversitelerin çoğunun Sosyal Bilimler Bölümü'nde yerini almıştır. Batı uygarlığının aydınlanma idealinin temele aldığı tarihsel sürecin geldiği noktadaki beklenmedik sonuçların ve bunların nedenlerinin ele alındığı bu okulda Horkheimer da çok önemli saptamalarda bulunmuştur. Akli temele alan aydınlanma sürecinin geldiği noktada aklın tutulduğu, araçsallaştığı bir döneme girildiği saptamasını yapmıştır. Araçsal akıl burada faydacı, çıkarıcı, amaçları araçlara feda eden işlevsel bir akli tanımlar. Doğaya egemen olmak için insanlar araçlar yaparlar, bir süre sonra da onların kölesi olmaya başlarlar. Akıl burada kendisine hizmet edilen değil, tam tersine esiri olunan bir şeye dönüşür.

Kapitalizm'in bu dönüşmede sistem olarak önemli bir katkısı vardır; çünkü bu sistem güç ve iktidar odaklarının oluşmasına yardımcı olmaktadır. Kapitalist sistemin yönlendirmesi, tek kişinin otoritenin kendi ideali uğruna, siyasi, ekonomik, sosyal menfaatleri 20. yüzyılda iktidarın toplumsal dönüşüm üzerindeki olumsuz etkisinin en açık görüldüğü yüzyıl olarak tanımlamak aşırı olmayacaktır. Tek kişinin istemeleri ve bu istemeleri gerçekleştirmek için kullandığı otoritesi sağlam bir toplumsal düzen olmadığında nasıl bir yıkım yaratacağı dönemin içinde yaşayan birçok düşünüründe tanık olduğu bir problemdir.

Frankfurt Okulu düşünürleri toplumsal düzenlemenin insani bir ortam yaratması için eleştirel felsefe görüşünü öne sürerken, Sartre toplumsal düzenlemeyi önemseyerek odağı kişiye çevirmiştir. Kişiyi de özgürlük problemiyle birlikte ele almıştır; çünkü onun sorumluluk anlayışına göre kişinin özgürleşmesi, kişilerin özgürleşmesi toplumsal özgürlükleri de beraberinde getirecek ve kuracaktır. Sartre'ın varoluş sorgulaması tek kişiden hareketle tüm insan varlığına ilişkin görünse de aslında tür olarak insan varlığına ilişkin özgürleşme talebidir.

Bu talebi kurguladığı eserleri savaşta yenik düşmüş yorgun, tükenmiş, kendine yabancılaşmış, yaşama hevesini yitirmiş somut yaşayan insanlar için bir umut olmuştur. Bir taraftan işgaller, protestolar ve öğrenci hareketleri devam ederken diğer taraftan da 20. yüzyılda meydana gelen bilimsel gelişmeler toplumsal dönüşümü hem olumlu hem de olumsuz yönden etkilemiş, felsefi düşünce bilimsel gelişmeler karşısında önemini kaybetmeye başlamıştır. 20. yüzyıldaki bilimsel gelişmelere baktığımızda özellikle de (Kuantum, parçacık, hız, ışık, fizik ve genetikte olan birçok gelişme görmekteyiz; ancak bu gelişmeler olumsuz olarak felsefi düşünmenin bilimsel bilgilerin arkasında kalmasına neden olmuştur, yani bilimsel bilgi felsefi düşünmenin önüne geçmiş adeta düşünmeye ket vurmuştur. Aydınlanma idealinin akli kullanarak bilgi üretmesi ve matematiksel düşünmeyle ortaya konan bilgilerin toplumsal dönüşüme bir faydası olmamıştır.) Aydınlanma idealinin izlediği uygarlık ve ilerleme anlayışına göre; hiç bir hurafeye, dine, inanca, ahlaka ve kabule dayanmadan aklın kurallarına uyan kişi gerçeğe ilişkin bilgi ortaya koyacak bu da ilerlemenin, uygarlığın yolunu her daim açacaktır.

20. yüzyıla gelindiğinde bu durum gerçekleşmiştir, kendilerinin kurduğu sisteme uygarlık denmesinin nedeni tam da bunu gerçekleştirmiş olmalarıdır. Ancak toplumsal olarak da tek kişinin kimliksiz, kişiliksiz, ötekileştirilmiş, yalnızlaştırılmış düşüncelere ya da şeylere feda edilir bir durumda olması ve toplumsal düzeninde bütün bunların oluşumuna engel olmaması bir otoritenin çıkmasına, insanların ezilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Frankfurt Okulu da eğer hak, özgürlük, sağlık ve eğitim açısından çok sağlam temeller kurulursa, sistem birinin otorite olmasına izin vermez, kişinin harcanmasının da önüne geçilmiş olur diyerek çözümü toplumsal düzeni sağlamlaştırmakta bulmuşlardır.

Sartre ise tek kişinin özgürleştirilmesinin kişinin bütün yapıp etmelerinden, bütün insanlık adına sorumlu olduğunun kişiye gösterilmesiyle birlikte toplumda bir dönüşüm olacağını vurgulamıştır. İşte var olan bu toplumsal sorunlar ve de bu problemler içinde yaşamış olan düşünürler, insana ve kişilere yarattığı sıkıntılara tanık olmuşlardır. Çağına tanık olan bir filozof da Sartre'dır. Kendi felsefi görüşünü de bu tanıklık üzerinden oluşturmuştur. Ona göre ele alınması gereken önemli problemlerden biri de kişinin varoluş problemidir.

Sartre'ın düşünceleri ve eylemlerini tam olarak şekillendiren olay II. Dünya savaşı olmuş ve savaşa tanıklığı yazdıklarını yönlendirmiştir. Sartre'ın felsefi görüşlerini II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası şeklinde ikiye ayırmak çok da yanlış olmayacaktır. Nitekim Sartre bu durumu şu sözleriyle ifade etmiştir: *“Savaştan önce kendimi basitçe bir birey olarak düşünürdüm, bireysel varoluşumla içinde yaşadığım toplum arasında hiçbir bağ görmüyordum...”*²

İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce Sartre, 1931'de Le Havre'a Felsefe öğretmeni olarak atanmış ve on üç yıl boyunca öğretmenlik yapmıştır; ancak bu durum Sartre'ın hoşuna hiç gitmemiştir, çünkü Sartre öğretmenlik yaptığı sıralarda yeni bir şeylerle karşılaşamamaktan yakınmakta, köreldiğini düşünmekte ve öğretmenliği sıkıcı bir meslek olarak görmektedir. Ancak daha sonra Sartre kendisi için karanlık ve problemlili gördüğü öğretmenlik yıllarını, güçlü kalemiyle ve filozofça bir dokunuşla öğretici bir serüven haline getirmeyi başarmış ve tüm yaşamı boyunca da dilediği gibi yazmış ve yaşamıştır.

Sartre hem başkalarına bir şeyler öğretip hem de öğrenirken hayatın aslında bir öğrenme süreci olduğunu kavrar ve bir süre sonra kendi hayatının aktörü olmaya, kendini istediği gibi tasarlamaya başlar. Artık insanlık içinde bir şeyler yapmanın gerekli olduğunu düşünür ve harekete geçer; tabi burada Sartre eylemlerinden sorumlu olduğunu bilir, bilinçlidir. Sartre sıradan, ders anlatıp evine giden, rutin hayatı olan bir öğretmen olarak kalmak istemez; çünkü ona göre eğitimin amacı öğrencilerin sosyal anlamda kazanımlar elde etmesini sağlamak, toplumun kültür ve değerleriyle öğrencileri tanıştırmak ve kaynaştırmaktır.

Sartre'ın en sevdiği öğrenciler genelde sınıfın en çalışkan öğrencisinden ziyade, kendine has farklı düşünceleri olan, yeniliğe ve eleştiriye açık, kendiyle barışık öğrenciler olmuştur; ancak bir de devletin talep ettiği genelde ezberci, itaat eden ve özgürlüğüyle kendini gerçekleştirmeyi düşünebilecek yapıda olmayan öğrenci kesimi vardır. Sartre bu tarz eğitim sisteminin insanı yaşatmaktan çok bir cinayete sürüklediğini söyler.

---

² J.P.Sartre, *Sartre Sartre'ı Anlatıyor*, çev. Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996, s.43.

Sartre'da tamamlanmışlık yoktur, her şey sürekli bir dönüşüm halindedir, tek bireyin özgürleşmesinden yola çıkılarak tüm toplumun özgürleştirilebileceğinden bahseder. Bu anlamda eğitimin temel amacı da bireylerin değişime açık olmalarıdır, bunu da gerçekleştirecek olan öğretmenlerdir. Sartre öğrencilerde daha çok hayal gücünü ön plana çıkarmaya çalışmış ve onları ezbere ve itaat etmeye zorlayan otoriter sistemi eleştirmekten geri kalmamıştır. Sartre, konuşmalarını halka açık alanda yapmıştır ve 800'e yakında dinleyicisinin olması fikirlerinin geniş çapta yankı uyandırdığının bir göstergesidir.

Sartre fikirlerini sadece sözlü olarak değil, yazılı olarak da ifade etmiştir. Örneğin; Sartre *Bulantı* kitabını da bu yıllarda yazmış ve bu kitapta hayatına dair çok şey anlatmıştır. Kitabın başkahramanı olan Roquentin aracılığıyla aslında kendisinde var olan, öğretmenliğe ilk başladığında bulantı duyduğu şeyi anlatır. Sartre'ın öğretmenlik yıllarındaki yaşadığı temel problemler ve ona aradığı çözüm yolları daha sonraki süreçte varoluşçu felsefesini oluşturmasına zemin hazırlamıştır.

Sartre'ın varoluşçu felsefesini oluşturma aşamasında hayat arkadaşı Beauvoir'ın etkisi de çok fazladır. Sartre Beauvoir'la 1929'da üniversitede tanışıp sevgili olmuştur. Daha sonraları Beauvoir da Sartre gibi kendi çizgisini oluşturmayı başarmıştır. Beauvoir 20. yüzyılın en önemli filozof ve oyun yazarlarından biridir ve aynı zamanda modern kadın hareketinin de öncüsüdür. Beauvoir, hayatındaki en büyük şansının ve başarısının Sartre'la tanışmak ve onunla birlikte çalışmak olduğunu söylemiştir. Başarılarında ve kendini gerçekleştirmesinde Sartre'ın büyük rolü olduğunu söyleyen Beauvoir Sartre'dan övgüyle, sevgiyle bahsetmiştir. Sartre ve Beauvoir, 51 yıl boyunca birlikte yaşamışlar; fakat tipik bir burjuvazi evlilik düşünmedikleri için evlenmemişlerdir.

Beauvoir ve Sartre zamanının çoğunu birlikte geçirmişler ve sosyal, kültürel, politik daha doğrusu her anlamda birbirlerine yardımcı olmuşlardır. Örneğin; Beauvoir ve Sartre yazma konusunda birbirine referans olmuştur. Sartre Beauvoir'ın eleştirilerine çok güveniyor, yazdığı kitapların ilk okuyucusu, yorumcusu olarak onu seçiyordu. Hatta Sartre bu çalışmalarına ara vermeden devam etmek için annesinin dairesine taşınınca Beauvoir için de bir masa koymuş ve çalışmalarını aksatmamıştır.

Her gün sabah ve öğleden sonra buluşan Sartre ve Beauvoir sürekli yazıyordu ve yazdıklarını sesli düşünerek ve yorumlayarak eleştiri süzgecinden geçiriyorlardı. Ancak daha sonra Sartre bu yoğun çalışmalardan dolayı neredeyse görme yetisinin tamamını kaybetmiş; fakat bu olay Sartre'ı yapacaklarından alıkoymamıştır. Görme yetisini neredeyse tamamen kaybettikten sonra da Sartre çalışmalarına devam etmiş, bu konuda hayat arkadaşı olan Beauvoir Sartre'a istediği kitapları okumuş, ona her anlamda yardımcı olmuştur. Sartre söylemek istediklerini kasete kaydetmiş, yarım kalan çalışmalarını da böylece tamamlamıştır. Beauvoir ve Sartre'ın arkadaşlıkları üniversitede tanışmasından başlayıp ölene kadar devam etmiştir. Beauvoir, Sartre ölene kadar onun yanında olmuş ve kendisi de Sartre'dan altı yıl sonra vefat etmiş ve arkadaşlıkları ömür boyu sürmüştür.

Anlattıklarımızı kısaca toparlarsak; II. Dünya Savaşı'ndan önce çeşitli liselerde Felsefe öğretmenliği yapan Sartre, II. Dünya Savaşı başlar başlamaz askere çağrılır. Askerde bir dönem meteorolog olarak görev yapan Sartre, 1941 yılında Almanların eline dokuz ay boyunca esir düşer. Bir süre sonra Almanların elinden yani esaretten kurtulup özgürlüğüne tekrar kavuşan Sartre lisede yaptığı mesleğine, öğretmenliğe geri döner; ancak kendini aşmak ve daha başkaca şeyler yapmak isteyen Sartre, 1944 yılında öğretmenliği bırakarak kendini çoğunlukla yazma işine adanır.

Yazarlığı ve yazmayı çok seven Sartre, *Sözcükler* adlı otobiyografisinde yazmadığı bir günü olmadığını, yazmadan duramadığını söyler. Bu sebeple de Sartre, ileriki yaşlarda görme yetisini neredeyse tamamen kaybedecektir. Sartre'da çoğu filozof gibi yaşamda olana doğrudan bakabilen biridir. Savaşlarda gördüğü problemlerden biri de haksız işgallerdir. Savaştan önce ve savaştan sonra kendi durumunu objektif bir bakış açısıyla değerlendiren Sartre şunları ifade eder: '*Savaş gerçekten de hayatımı ikiye böldü. Bir bakıma ben orada savaş öncesinin bireyciliğinden ve arı bireyinden toplumsala, toplumculuğa geçtim.*'³ Sartre'ın toplumda yaşanan, var olan haksızlıklara başkaldırışı ve aktif olarak eylem yapması, insanları bilinçlendirmeye çalışması onun toplumda tanınmasına ve büyük yankı uyandırmasına sebep olmuştur.

---

³ a.g.e., s. 46.

Sartre artık sesini halkla birlikte duyurmaya çalışmış ve bunda da son derece başarılı olmuştur. Bir aydın olarak yaşadığı toplumun var olan problemine kulak vermiştir. Savaşın insanda yarattığı yıkımı en aza indirmek için önce bireyin daha sonra da bireyler vasıtasıyla toplumların bilinçleneceğine ve giderek özgürleşeceğine inanmış, bunun için elinden geleni yapmıştır.

Sartre, ömrünü bir filozof, yazar, edebiyatçı ve aktivist olarak geçirmiş ve özellikle Fransa'da büyük saygı duyulan, tanınan, konuşmalarıyla halkta yankı uyandıran, sesini duyurmayı başaran biri olmuştur. Sartre haklı olduğu noktada kendi ülkesinin aleyhine bile olsa hiçbir zaman susmamış mücadelesine devam etmiştir. Örneğin; İkinci Dünya Savaşı'nda şüphesiz ki en çok dikkat çeken şey Sartre'ın yaşadığı ülke içinde yaşadığı ülkeye karşı eylemler, protestolar yapıyor olmasıydı.

Sartre, 1954 yılında Fransa Cezayir'i işgal etmeye başladığında, işgali kendi ülkesi yaptığı halde, bunun haksız ve yersiz bir işgal olduğunu düşünmüş dolayısıyla da Cezayir'in bağımsızlık hareketlerine destek vererek karşı eylem ve protestolar içinde yer almıştır. Sekiz yıl süren ve çok sayıda Cezayirlinin öldürüldüğü İşgal sürecinde Charles De Gaulle'ün Cumhurbaşkanlığı yaptığı Fransa'da Sartre Fransız halkının tanıdığı ve takdir ettiği bir simaya dönüşmüştür.

Gösterilere katılıp bildiriler dağıtan Sartre'ın bu tutumu karşısında toplumun önde gelen üyelerinden bir kaçı o dönemin devlet başkanı olan Charles De Gaulle'a Sartre'a artık dur denmesinin gerektiğini, daha doğrusu Sartre'ın manifestolarına karşı daha fazla sabredilmemesi, gereken neyse onun bir an önce yapılmasını istediler. Ancak Charles De Gaulle söylenilenleri kulak ardı etti ve Sartre'ın Fransa'ya eşdeğer olduğunu, Sartre'a ceza vermenin aynı zamanda kendi ülkesine yani Fransa'ya ceza vermek olduğunu dile getirdi.

De Gaulle, Sartre'a hiçbir şekilde müdahale etmemiş, hatta onu korumuş ve gözetimi altına almıştır. Bu tutumu karşısında da Gaulle'ün Sartre'a olan saygısı ve desteği toplumun da Sartre'a olan inancını arttırmıştır. Bu olay Sartre'ın var olan aktivist yönünü daha da açığa çıkartmış Sartre'ın sonraki eylemlerine yön vermiştir. Yine bu yıllarda ortaya çıkan öğrenci hareketlerinde de Sartre hep öğrencilerin destekçisiydi. 1968'de Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nde başlayan öğrenci hareketleri toplumsal düzeni, toplumu derinden sarstığı süreçte de Sartre öğrencilerin yanındaydı.

Fransa’da başlayan öğrenci hareketlerinin etkisi giderek diğer ülkelere de yayıldı. İtalya, Batı Almanya, İngiltere ve Türkiye’de giderek büyük yankı uyandırdı. Bir süre sonra Nantes Üniversitesi 22 Mart’ta öğrenciler tarafından işgal edildi. Fransa’nın birçok yerinde sürekli olarak yürüyüş, toplantı ve gösteri eylemleri yapıldı. Daha sonra dokuz milyon işçinin de bu gösteriye katılmasıyla eylem alanı giderek büyüdü ve sorunlar baş göstermeye başladı. Önceleri temel sebepleri çağdışı olan not sisteminin değiştirilmesi iken, sonraları hedefler büyüdü, başkalaştı.

Öğrenci hareketlerinin amacı var olan mevcut toplumsal yapıyı reddetmek ve kökten değiştirmekti. Öğrenciler, özellikle Marcuse’nin eserlerinde ifade ettiği görüşlerden etkilenmişlerdi, istedikleri sınıfsız, ayrıcalıksız bir toplumdur. Bu amaçlarını gerçekleştirmek içinde Horkheimer’in karşı çıktığı şekilde şiddete ve demokratik olmayan eylem biçimlerine başvurdular. Bunun üzerine Sartre, 1968’de öğrenci hareketleri ve Sovyetlerin Praga müdahalesi üzerine içinde bulunduğu politik alanı yeniden değerlendirmiş ve 1973’te Liberation’u (Kurtuluş anlamına gelen Fransız günlük gazete) kurmuş ve aktif olarak eylemlerini sürdürmüştür. Sartre Öğrenci hareketlerine bizzat katılmış halkın taleplerini dile getiren ‘Halkın Davası’ gazetesini eline alarak sokak sokak gezerek dağıtmıştır.

Sartre’in haksızlığa karşı duruşundaki samimiyeti ve heyecanı ona politik görevler verilmesini de sağlamıştır. Ayrıca Sartre 1967- 68 yıllarında Vietnam’daki katliamı soruşturmak için kurulan Russel Mahkemesi’nin başkanlığına getirilmiştir. ‘121’lerin Manifestosunu’⁴ imzalamış ve büyük gösterilere katılmıştır. Neredeyse hayatının sonuna kadar politikanın içinde olan Sartre, söylemleri ve edimleriyle gündemde kalmayı başarmış ve adından sıkça söz ettirmiştir. Hatta yer aldığı bütün bu olaylardan sonra Sartre, yazarlığının bir kuruma dönüşmesini engellemek ve kendisine verilmek istenen ödülün de kapitalizmin intikam alma girişimi olarak değerlendirerek 1964’te kendisine verilmek istenen Nobel Edebiyat Ödülü’nü kabul etmemiş ve İsveç halkından özür dilemiştir.

---

⁴ 121 entelektüel tarafından imzalanmış, Fransız ordusunun işkencelerini kınayan, yetkilileri Fransızların vicdani retçilerine saygı duymaya davet eden açık bir mektuptur.

Sartre Nobel Ödülü'nü neden kabul etmediğini İsveç gazetesine bir mektup yollayarak açıklamıştır. Sartre'ın yaptığı açıklama kamuoyunda büyük etki uyandırmıştır. Sartre mektubunda ödülü neden kabul etmediğine dair şu açıklamayı yapmıştır:

“ Bu tutumun temelinde benim, yazarın görevine dair anlayışım var... Kabul edeceği her paye, okuyucularını bir etki karşısında bırakır ki işte ben bunu istemiyorum. İmzamı ‘Jean-Paul Sartre’ olarak atmakla, ‘Jean-Paul Sartre 1964 Nobel'i’ diye atmak aynı şey değildir, diyorum.”⁵

---

⁵ Jean Paul Sartre, *Akıl Çağı*, çev., Gülseren Devrim, Cem Yayınevi, sayfa 12-14.

1.2. Sartre'ın Eserleriyle Temellendirdiği Felsefi İçerik

Çok az filozof Sartre kadar felsefe ve edebiyat eserleriyle olduğu gibi eylemleriyle de çağını yönlendirmeye çalışmıştır. Sartre özellikle tiyatro eserleriyle kişiyi kendi kendisiyle karşı karşıya bırakmış düşüncelerini tiyatro yoluyla aktifleştirmiştir. Felsefe görünümündeki temel kavramları roman ve tiyatro eserleriyle örneklendirmiştir. Sartre, ilk romanı olan *Bulantı (La Nausee)*'yi 1938 yılında lisede Felsefe öğretmenliği yaptığı sırada yayınlamıştır. Romanda, Roquentin karakteriyle yaşadığı dünyadan, hayattan hatta kendi bedeninden tiksinti duyan bir kişinin iç dünyasına, yaşantılarına, hayat tecrübelerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. *Bulantı* romanının içeriğine kısaca göz atacak olursak;

Bulantı romanında tarihçi olan ve araştırmayı çok seven kitabın ana kahramanı Antoine Roquentin, 18. Yüzyılda yaşamış olan Rollebon adlı seçkin bir aristokratı araştırırken farkına vardığı varoluş deneyimini ve bu deneyimin kendisinde yarattığı, hissettiği bulantı duygusunu ve bu duyguya nasıl kapıldığını anlatır. Romanın ana kahramanı olan Roquentin, varoluşu ve özgürlüğüyle, özgürlüğün beraberinde getirdiği sorumlulukla yüzleşmenin kendisinde yarattığı tiksintiden, bulantıdan kaçmaya çalışır ancak başarılı olamaz. Kaçtıkça daha çok bulantı duyar, hep başa döner ve kısır döngüye kapılıp gider.

Bulantı duygusu gündelik hayatını rutin, sıradan bir şekilde yaşayan Roquentin'in etrafında neredeyse her gün gördüğü ancak dikkat etmediği nesnelere karşı dokunma isteği duymasıyla başlar ve kendisi de buna bir anlam veremez. Sadece etrafında var olan nesnelere dokunmak ister fakat buna eşlik eden bulantı hissi nesnelere dokunmasına izin vermez. Roquentin ne olduğunu anlayamamaktadır ve acayip bir durum içerisinde. İçindeki bulantı hissini nedenini bilmemekte ve yaşadıklarına anlam vermekte zorlanmaktadır; fakat romanın sonuna doğru Roquentin, bulantı hissini kaynağını bulur ve seçkin Aristokrat olan tarihçi, Rollebon'u araştırmaktan vazgeçer. Bu sefer kendini araştırmaya ve kendi varoluşu üzerine sürekli olarak düşünmeye başlar.

Roquentin kendisinin bile anlamlandıramadığı bu tuhaf bulantı hissini günlüklerinde sık sık dile getirir. Her gün onlarca kez gördüğü sıradan şeyler, nesnelere şimdi ona daha farklı görünmeye başlamış, ona yabancılaşmıştır. ‘‘Nesneler mademki canlı değiller insanı etkilememeliler... Beni etkiliyorlar. Dayanılır şey değil. Onlarla yaşamaktan korkuyorum, onları yaşayan hayvanlarmış gibi görüyorum.’’⁶

Roquentin, yaşadığı bu hissin ne olduğuna dair tereddüt içindedir ve tedirgindir; ama yine de Rollebon’u araştırmaya devam eder. Ancak bir süre sonra bulantı hissi Roquentin’i her yerde kaplamaya, yakalamaya başlar. Roquentin bir kestane ağacının köklerine öylesine bakarken aslında köklerin, ağacın özünün hakiki varoluşunu içinde sakladığının bilincine varır. Yani elinde tuttuğu taşın koku, renk, ses olarak sınıflandırılmayacağını anlar; çünkü bu tür özellikler insanın nesneye, şeylere bizatihi kendisinin aktardığı özelliklerdir. Bulantının verdiği bu iç sıkıntısının temel sebebi, niteliklerin gerçekte o şey de var olmamasından kaynaklanır.

Roquentin bulantı hissini kaynağının varoluş korkusu olduğunu anlar daha da tedirgin olur. Kendini, yaşamını, eylemlerini sorgulamaya başladığı andan itibaren çıkmaza girer, bulantı hissi daha da artar. Bu duygudan kurtulmak için sürekli olarak şehir değiştirir, kütüphaneye ve kahvelere gider ancak bu çabası boşunadır. Bulantı hissi, Roquentin’in içini adeta bir kurt gibi kemirdikçe kemirir, ona rahat vermez. Bir süre sonra Roquentin her şeyi kendisi de dâhil olmak üzere bir fazlalık olarak görmeye başlar,

‘‘*Ve ben ben de fazlalıktım... Ölümüm bile fazlalık olacaktı.*’’⁷ Roquentin bir zaman sonra Rollebon’u araştırmaktan vazgeçer ve onu geçmişe yani bir daha araştırmamak üzere tarihe gömer. Kendisini varoluşunun gizemine kaptırır, kendi varlığı üzerine düşünmeye zaman ayırmak üzere yeniden Paris’e döner ve romanlarını bu sefer deneyimlerini de katarak yazmaya devam eder. Diyebiliriz ki Sartre, Bulantı kitabıyla insanlara dünyayı, dünyada var olan şeyleri, nesnelere olduğu gibi göstermeye çalışır. Bulantı hissini asıl sebebinin ise insanın sırtında taşıdığı, özgürlüğün, sorumluluğun yani varoluşun yükü olduğunu söyler.

---

⁶ Jean Paul Sartre, *Bulantı*, çev. Kadir Türkoğlu, Kent Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 18.

⁷ a.g.e., s. 134.

İnsan yaşadığı ve bu hayatta olduğu için bu yükü taşımak zorundadır. Yaşamak, özgürce yaşamak beraberinde sorumluluk duygusunu da meydana getirir. Sorumluluk duygusu da kaçınılmaz olarak insanda bulantı hissini ortaya çıkarır. İnsan sadece kendi eylemlerinden, yapıp etmelerinden sorumlu değildir, tercihleri, seçimleri sadece kendini bağlamaz. O aynı zamanda bütün toplumdan da insanlıktan da sorumludur. Sartre burada sorumluluğu tikel alandan çıkarıp tümel yani daha geniş bir alana taşımıştır.

Sartre *Bulantı* kitabı aracılığıyla Bulantı kavramına ek olarak sorumluluk ve özgürlüğe vurgu yapmıştır; ancak ayrıntılı olarak bu kavramların ne olduğunu en bilinen kitabı *Varlık ve Hiçlikte* ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Sartre'ın *Bulantı* kitabından bir yıl sonra yazdığı yine bulantı kitabına paralel olarak *Duvar* adlı hikâyede özgürlük, sorumluluk ve daha çok tercih kavramlarına değinmiştir. Sartre'ın *Duvar* adlı hikâyesine göz atacak olursak;

Duvar (Le mur), Sartre'ın *Bulantı* kitabından bir yıl sonra, yani 1939 da yazdığı hikâye kitabıdır. Aynı zamanda kitaba adını veren hikâye *Duvar*, *Oda*, *Herostratos*, *Özel Yaşam*, *Bir Yöneticinin Çocukluğu* olmak üzere 5 temel bölümden oluşur. Kitabın ilk bölümü olan *Duvar* adlı hikâye'nin ana kahramanı olan Pablo Ibbieta'nın İspanya iç savaşında falanjistler tarafından yakalanarak ölüme mahkûm edildiği gün geçirdiği gece ve ertesi günü yaşadıklarını ayrıntılı bir şekilde ele alır.

Ana kahramanımız olan Pablo'nun amacı İspanyayı ne pahasına olursa olsun kurtarmak ve bu dava uğruna gerekirse canını bile hiçe saymaktır. Ancak işler Pablo'nun istediği gibi gitmez, tam tersine döner ve Pablo yakalanarak ölüme mahkûm edilir. Pablo'nun hayatının kurtulması için önünde tek seçeneği vardır; eğer Pablo saklanan arkadaşı Gratis'in yerini söylese idamdan kurtulacak, hayatı bağışlanacaktır; söylemezse duvar önünde kurşuna dizilip yaşamına son verilecektir. Pablo'nun geçirdiği gece yanında iki arkadaşı daha vardır. Tom Steinbock ve Juan Mirbal Pablo'nun hücre arkadaşıdır.

Tabi bir de onları bir deney faresi gibi uzaktan gözlemleyen, ölüm hissini insan vücudunda meydana getirdiği fizyolojik ve bedensel tepkileri merak edip bunları kayıt altına alan Belçikalı bir doktor vardır. Pablo'nun arkadaşları gece boyunca her an her saniye ölümü düşünür ve bu ölme korkusu onlarda katlanılmaz bir acıya ve ruhsal işkenceye dönüşür. Ancak Pablo diğerlerinden çok farklı tavırlar takınır.

Ölme korkusu onu çok da tedirgin etmemiştir; çünkü ölümü düşünmekten sürekli kaçıp zihnini bu, insan ruhuna işkence eden zararlı başıboş düşüncelerden uzak tutmuştur. Onun önünde kısa da olsa yarına kadar zaman vardır, henüz her şey bitmiş değildir; ancak Pablo her ne kadar ölümü düşünmediğini, aklına bile getirmediğini söylese de bir süre sonra zamanın nasıl geçtiğini kendi bile anlayamaz. Kendi kendine katlanamaz ve sonunda bedenini hissedemez hale gelir. Aslında bunlar ölüm korkusunun fizyolojik ve ruhsal belirtileridir. Pablo ölmekten korkmaz, hatta hiçbir hayatın, yaşamanın kayda değer bir tarafının olmadığını söyler.

Onun karşı çıktığı şey insanların amaçsızca, sebepsizce bir duvarın etrafına dizilerek pisipisine, saçma sapan bir sebepten dolayı öldürülmesidir. Derken gece bu şekilde geçer sabah olduğunda hücre arkadaşları bir duvarın önünde nedensiz, sebepsizce kurşuna dizilerek öldürülür. Arkadaşlarını ölümünden sonra sıra Pablo'dadır; fakat Pablo'yu öldürmeden önce onu ayrı bir odaya alarak sorguya çekerler, arkadaşı Gris'in nerede olduğunu öğrenmeye çalışırlar. Eğer Pablo kendi hayatına karşılık arkadaşının yerini söylese ölüm cezasından kurtulacak ve hayatı bağışlanacaktır. Pablo arkadaşı Gris'in yeğenin yanında saklandığını ve evinin de nerede olduğunu bilmektedir; ama bu konu hakkında hiç bir şey söylemez; çünkü artık kendi hayatının da uğruna canını bile hiçe saydığı dava karşısında bir önemi kalmamıştır.

Kendisini yaşama sebebini ve hevesini yitirmiş yaşayan bir ölü olarak görmeye başlar. Dolayısıyla bu sebepsizlik ve başıboşluk içinde kimin öleceğinin düşünülmesi bile ızdırap gelir. Sonra kendi kendine eğlence olsun diye, zaten yaşamanın da bir amacı yok diyerek bir süre düşündükten sonra sırf "*Falanjistler*"⁸ alay etmek amacıyla Gris'in mezarlıkta gizlendiğini ve onu mezarlıkta bulabileceklerini söyler. Falanjistler de Pablo'ya inanarak boşu boşun mezarlığa gidecek ve orada Gris'i bulamayıp hemen geri döneceklerdi. Bu olay örgüsü Pablo için eğlendiriciydi, onların arkasından gülüyor kahkahalar atıyor ve dalga geçiyordu.

---

⁸ 1933 yılında José Antonio Primo de Rivera tarafından İspanya'yı ele geçirmeye çalışan İspanyol komünistlere karşı geliştirilen, en çok Francisco Franco tarafından uygulanmış otoriter-kralcı faşist ideolojidir.

Ölümüne saatler, dakikalar kalsa bile o hala geriye kalan zamanının tadını çıkarmaya çalışıyor ve hayatla daha doğrusu kendi hayatıyla alay ediyordu. Ancak bu Pablo'nun kurgulamış olduğu olay örgüsü hiç de beklediği şekilde gerçekleşmedi. Olayların kurgusunda şaşırtıcı ve çok garip bir trajikomik durumlar meydana geldi. Gris yerinin güvenilir olmadığını düşünerek, yakalanma korkusundan kurtulmak için yeğenin evini terk eder ve tesadüf bu ya tam da Pablo'nun kafasından uydurduğu, öylesine dalga geçmek amaçlı söylediği mezarlığa gider, orada saklanmaya başlar. Bu olay örgüsü bir süre sonra trajikomik bir hal almaya başlar; çünkü Gris mezarlığa saklanmaya başlar başlamaz Falanjistler tarafından bulunur ve tutuklanır.

Gris'i ele verdiği için Pablo'ya verdikleri sözü tutarlar ve canını bağışlarlar. Son anda idam edilmekten kurtulan Pablo bunun sebebinin bir türlü anlayamaz. Günlerce düşünür durur; fakat bir zaman sonra yaşananları, neden canının bağışlandığını başkasından öğrenir ve adeta gözlerinden yaşlar akarak gülmeye, kahkaha atmaya başlar. Anlatılanları kısaca toparlayacak olursak Pablo bu yaşadığı deneyimden önce dava uğruna canını bile feda etmeye razıydı, yaşamından, özgürlüğünden kendi isteği ile feragat etmiş ve vazgeçmişti.

Tabi onun bu düşüncesi mahkûm edilmeden, ölüm korkusunun yarattığı ruhsal endişeyi bilmeden önceydi. Sonrasında Falanjistler tarafından mahkûm edildikten sonra ölümün o korkunç ve soğuk yüzünü gören Pablo artık hiçbir davanın insanın hayatından, özgürlüğünden daha önemli olmadığını farkına varır; çünkü varoluşu daha önce hiç olmadığı kadar tehlikeye girmiştir. Pablo'nun yaşadığı bu deneyimde tabiri yerindeyse onun aklını başına getirmiş ve taşlar yerine oturmuştur.

Dolayısıyla Sartre'ın bizim Pablo aracılığıyla düşünmemizi istediği şey acaba insanlar ne zaman ve ne şekilde öleceklerini bilselerdi ne yaparlardı? sorusu olacaktır. *“Böyle öleceğimi bilseydim tek parmağımı bile oynatmazdım.”*⁹ diyen Pablo örneğinde olduğu gibi İnsanın ne zaman ve ne şekilde öleceği bilmesi, zaman içinde kalan hayatını da anlamsız, amaçsız, boş ve saçma kılmaya yetiyor.

---

⁹ J.P.Sartre, *Duvar*, çev. Eray Canberk, Can Yayınları, İstanbul, 1999, s. 28.

Sartre aslında burada Pablo karakteriyle özgürlüğü bir kez daha vurguluyor. Bize Pablo karakteri aracılığıyla özgürlüğü, yaşama sebebi elinden alınmış ve ölüme mahkûm edilen bir adamın bir gün içinde yaşadığı ölüm soğukluğunu ve ölüm soğukluğunun sebep olduğu o ruhsal işkenceyi bize duvarlar aracılığıyla üslubunu da ustaca kullanarak aktarıyor. Kitabın ikinci hikâyesi olan Oda bölümünde anlatılan olaylar zinciri ise Janette ve Charles Darbedat, kızları Eve ve Eve'nin şizofren kocası Pierre arasında geçmektedir. Darbedat canı sıkıldığında ve yalnız kaldığında sürekli olarak kızı Eve'nin yanına gider, ısrarla şizofren olan kocası Pierre'den ayrılması, ondan boşanması için ona baskı yapar; amacı Pierre'yi akıl hastanesine kapatmak ve kızı Eve'den uzaklaştırmaktır.

Pierre, Eve'nin sevdiği, âşık olduğu ve çok sevdiği kocasıdır; fakat Pierre'de şizofreni hastalığının belirtileri çok fazladır, sürekli halüsinasyonlar görmekte bazen eşini bile tanıyamamaktadır. Hatta eşi Eve'ye kendi ismiyle değil Agatha ismiyle hitap etmektedir. Bazen Eve bile Pierre'nin hareketlerinden, davranışlarından tedirgin olmakta hatta korkmaktadır; ama yine de Pierre'yi bir başına yalnız bırakmak, terk etmek istemez; çünkü kendisini diğer normal olarak kabul ettiğimiz insanlardan oldukça farklı görmekte, onların arasında bir saat bile kalacağına, yaşayacağına, onlarla birlikte nefes alacağına bile inanmamaktadır.

Eve kendini toplumdaki izole etmiş, soyutlanmış insanların arasında, kalabalıkta boğulan, nefes alamayan ve duvarın öte tarafına geçmek istemeyen bir kişiliğe sahiptir. Pierre'yi etrafındaki insanlardan daha normal olarak kabul eden Eve, kendisini toplumla, kalabalıkla bütünleşemeyen bir birey olarak görür ve bu durumunu da bir avantaj, kendisine alternatif yol olarak kabul eder. Pierre'nin iç dünyası, yaşadıkları ve yaşamak istedikleri hayli ilginçtir.

Örneğin her akşam beklediği heykelleri vardır, onlarla sohbet eder, kimi zaman heykelleriyle tartışır ve de her zaman onları kendi dünyasının merkezine koymuştur. Bu Oda hikâyesinde Pierre karakteriyle bir şizofrenin yaşadıkları, hayal dünyası, kurguladıkları tüm gerçekliğiyle göz önüne serilirken, Eve'nin de aslında kendi seçimiyle isteyerek içine düştüğü, yaşadığı hayatın zorlukları ele alınır.

Eve eğer isteseydi Pierre'den ayrılıp, onu bir akıl hastanesine yatırıp, ondan kurtulabilir yoluna onsuz devam edebilirdi; ama Eve tam tersini yaptı. Pierre'den asla ayrılmak istemedi; çünkü kendi kafa yapısını, fikirlerini Pierre'nin düşünceleriyle uyumlu buluyordu. Eve'ye göre aslında toplumda sıradan, rutin bir yaşamı olan insanları anormal olarak görmek gerekir ki öyle de görür. Eve kendisini diğer insanlardan farklı gördüğü ve görmek istediği için düşüncelerinde ve eylemlerinde bir değişikliğe girmez.

Tıpkı kocası Pierre gibi kafasında ne kuruyorsa ve ne düşünüyorsa onu yaşar. Pierre duvarın bu tarafında yaşamaktan son derece mutludur, huzurludur. Duvarın öte tarafına geçip hayatını değiştirmek istemez. Sartre Duvar hikâyesinde olduğu gibi burada da özgürlüğe, kişinin seçimlerinin hayatının gidişatını nasıl yönlendireceğine dair önemli noktalara vurgu yapmıştır. Oda'nın üçüncü kısmında yani Herostratos hikâyesinde 33 yaşında olan ve her işini yarım bırakan, ne yapacağını, nasıl davranacağını bilmeyen, toplumdaki insanlardan nefret eden, onlarla bir arada yaşamaktan huzursuz olan ve kalabalık arasında nefes alamayan Paul Hilbert karakteri ele alınır.

Paul Hilbert, İnsanlara hep alaycı ve kuşkucu tavırla yukarıdan bakar, onların yapıp etmeleriyle, davranışlarıyla dalga geçer. İnsanların yaşamalarını bile komiklik, acizlik olarak görür. Onların varlığını gereksiz ve başıboş, saçma gördüğü için, insanları adeta yaşayan ölü olarak saydığından dolayı tekrardan öldürmenin onlara bir nimet olacağını düşünür. Paul Hilbert sahip olduğu bu zihniyetle hem kendisine hem de topluma yabancılaşmıştır. Başka İnsanların kendisine bakışını kötü, kindar ve insanları da düşman olarak gördüğü için kendisine bir tabanca alır, bu tabancayla hem kendine düşman olarak gördüğü insanlardan hem de korkularından kurtulacağına inanmaya başlar.

Tabancasını yanından hiç ayırmaz, eli kolu gibi sahiplenir. Tabancası yanında olduğu zaman kendisini çok güçlü, kimse yenemeyecekmiş gibi hisseder, bu davranışını bir süre sonra takıntı haline getirir ve tabancasız dışarı çıkamaz olur.

Tabancası yanında olmayınca kendisini güçsüz, zayıf, sefil her an bir şeylerini kaybedecekmiş gibi düşünür. Paul Hilbert aslında toplum içinde yaşayan; fakat aynı zamanda insanlarla bir arada yaşamaktan nefret eden başkalarını çekilmez olarak gören, tuhaf kişilik yapısına sahip bir karakterdir. Bu tuhaf olan yönüne örnek verecek olursak; Paul Hilbert kendi kafasında bir plan tasarlar ve beş kişiyi öldürmek ister, bunu yapmadan önce de toplam yüz iki yazara yüz iki mektup gönderip yarım düzine insan öldürmek istediğini ama tabancasının sadece altı mermi aldığını söyler.

Daha sonrada Paul Hilbert planını gerçekleştirmek üzere yola koyulur ve mermilerden sonuncusunu da eğer yakalanma riskiyle karşılaşırsam diye kendisi için saklamaktadır; çünkü yakalanırsa hiç düşünmeden canına kıyacaktır. Bu hikâyede asıl anlatılmak istenen Paul'un cinayet işlemekten önce ve cinayet işledikten sonra yaşadığı fiziksel ve ruhsal travmalardır. Bu tarz insanın hayatını derinden sarsan olaylar kişinin hayatında bazen silinmesi zor izler bırakır.

Kişi bu iç sıkıntısından, bunaltıdan kurtulmak için ya yaptığının haklılığına kendini inandırır, ya da işlediği cinayetin ezici yüküne, ruhunun çektiği vicdan azabına daha fazla dayanamayıp intihar edip yaşamına son verir. Ancak Paul planladığın tersine kendini gün geçtikçe güçsüz ve cesareti kırılmış bir vaziyette bulur. Henüz cinayeti işlemekten kendi kendine suça teşkil edecek delillerini peş peşe dizmekte, günlerce odasından çıkmamakta, boğazından bir lokma yemek geçmemektedir.

Suçta meyilli olması bir tarafta dursun, bu ruh haline daha fazla katlanamayan Paul Hilbert kendisine yabancılaşmış, kendini üçüncü kişi olarak görmeye başlamıştır. Hayalindeki kahramanı olan ve onun gibi olmak isteyen, Herastatos'un hikâyesinden güç alan Paul, sonunda hayallerini gerçekleştirir ve acımasızca beş kişiyi öldürür. Aslında kendisi de ne yaptığının farkında bile değildir. Beş kişiyi öldürür ve ardından içini pişmanlık hissi kaplar. Ancak iş işten çoktan geçmiştir.

Toparlanır ve kendine geldikten sonra yakalanmamak için nefesi kesilinceye kadar koşmaya başlar ve orada bulunduğu bir kahvehanenin tuvaletinde kendini bir anda atıverir ve beklemeye başlar. Bir süre sonra tuvaletin kapısına insanların kendisini yakalamak için geldiğini ayak seslerinden anlar.

Planladığı gibi hemen tabancasının altı kurşun aldığını ve son kurşunu da kendisine sakladığını hatırlar. Eğer saklandığı yeri bulurlarsa, kendisini yakalarlarsa hemen tabancasıyla ağzına sıkacak ve yaşamına son verecekti. Silahı o anda telaşla hemen ağzına götürdü, birden terlemeye, nefes darlığı çekmeye başladı; fakat yapamadı, kendi canına kıyamadı. İntihar etmekten, yaşamına son vermektten vazgeçti. Bir süre düşündükten sonra tuvaletin kapısını açıp teslim oldu ve planladığı hayatın sonuna gelmiş bulunuyordu. Bu hikâyede anlatılanları kısaca toparlayacak olursak; maalesef ki Paul Hilbert hayallerinde ki üne kavuşamamış, planladığı hayatı yaşayamamış, yaptığı işi eline yüzüne bulaştırmış kendi tabiriyle de ve siyah bir elmas gibi ıslıl ıslıl etrafına renk saçamamıştı.

Dördüncü kısım olan *Özel Yaşam* adlı hikâyede de Lulu ve kocası Henri'nin hayatına dair kısa bir yolculuk yapılır. Lulu karakterinin kişiliğine baktığımızda kocası iktidarsız olduğu için onu terk eden ve kocasını aldatıp başka bir erkekle giden soğuk takıntıları olan bir tip olduğunu görürüz. Lulu burada değişik ve aykırı bir karakter olarak karşımıza çıkar. Lulu toplumun içinde yaşayan ancak silik bir hayatı olan, kendi iç dünyasına kapanarak hayatını devam ettirmeye çalışan, çok da ne istediğini bilmeyen, kocasının kendisine olan sevgisini farklı bir bakış açısıyla yorumlayan bir kadındır.

Mesela Lulu'nun değişik takıntıları ve saplantıları vardı, sırtının olmasını, insanların ona arkadan yaklaşmasını hiç istemezdi; çünkü arkasını göremediği için insanlar ona her türlü kötülüğü yapabiliirdi. Kocası Henri gece uyurken, onu hep başka erkeklerle kıyaslardı ve onu her anlamda yetersiz bulurdu. Bu yüzden de aklında hep başka birileriyle başka yerlere gitmek, bir daha da geri dönmek vardı. Beşinci kısım olan son hikâyede de *Bir Yöneticinin Çocukluğunu* anlatır. Bu hikâyede aynı zamanda psikanalizin dolayısıyla da Freud'un izlerini görmekteyiz.

Hikâyenin ana kahramanı olan Lucien Fleurier'in cinsiyeti erkektir, ancak ailesi tarafından erkek gibi değil de daha çok bir kız çocuğu gibi yetiştirilir. Lucien'in kişilik yapısına baktığımızda her şeye şüpheyle yaklaşan, kendi değer yargılarını oluşturmaya çalışan canlı bir karakterdir.

Sorgulamayı seven ve rasyonalist bir yol benimseyen Lucien bir süre sonra ben kimim? Sorusuna şüpheyle bakacak ve bu andan itibaren varoluşunu sorgulamaya başlayacaktır. Kendini tanımaya çalışan Lucien, hayatına, yapıp etmelerine ve tercihlerine baktıktan sonra eş cinsel olduğunun farkına varır; fakat Lucien ne yapacağını ve nerede duracağını bilemez. Eş cinsel olduğunun farkına vardığında bunu kabullenmek istemez, hatta kendisine yediremez. İlgisini farklı alanlara yönlendirerek farkında olmadan eşcinsellikten de nefret etmeye başlar; çünkü onun sağlam bir ahlakı vardır ve içinde bulunduğu mevcut şartlar ona tamamıyla terstir.

Bu durumdan kurtulmak, kafasını rahatlatmak içinde nefretini farklı bir alana o dönemde yaygın olan Yahudi düşmanlığına çevirir. Lucien en başta hayatını sorgulayarak, her şeye şüpheyle yaklaşarak kendisini tanımaya çalışır, ancak kendisini tanıdıktan sonra bazı şeylerden vazgeçer; çünkü Lucien için önemli olan başkalarının ne dediği, onların Lucien'i nasıl değerlendirmesi, onlar tarafından nerede konumlandırıldığı ve onlar için ne ifade ettiğidir.

Kendisini olduğu gibi değil de hep olduğundan farklı göstermeye çalışır. Başkalarının karşısında saygın, sevilen, statüsü yüksek olan ve sözü dinlenen, geniş bir kitleye hitap eden bir lider gibi görünmek ister. Bir yöneticide hangi tür vasıflar varsa Lucien bunlara mutlaka ulaşmalıdır hatta daha da ileriye giderek bunu hayatının amacı yapmıştır. Politik anlamda yaşamına baktığımızda Milliyetçilikten ırkçılığa kayan Lucien, hiçbir zaman hatası yüzüne vurulmadığı, arkadaşları tarafından da sürekli onay gördüğü için olaylara karşı tavrını daha da katılaştırır.

Bir süre sonra Yahudilere katlanamayan, onları görmeye dayanamayan biri haline gelir. Sonrasında Lucien'e hiç kimse tarafından müdahale edilmediği için kendi doğrularını haklılığına inanır. Lucien egoist bir tiplene olarak insanlara hep yukarıdan bakar, onları küçümser, söz hakkının sadece kendisinde olduğuna, bütün doğruları bildiğine inanır, başkalarına söz hakkı dahi vermez. Kendisini etrafında gördüğü güzel, iyi şeylere ve güçlü hayvanlara benzeterek adlandırmaya başlar.

Aslında bu hikâyede başından siyasetle uzaktan yakından hiçbir alakası olmayan, sadece kendini tanıma ve kurma çabası içinde olan Lucien'in trajik çöküşü göz önüne serilir. Aslında Lucien'i bu noktaya, duruma tercihleri ve seçimleri getirmiştir. Kendini eşcinsel olarak kabullenmeyip, eşcinsel olmayı kendine yediremeyen, eşcinselliğinin arkasına sığınan ve kendinde var olan eksiklerini kapatmak içinde sürekli bir başkasının onayına, ilgisine, takdirine ihtiyaç duyan biri haline gelmiştir.

Diyebiliriz ki Sartre bu beş hikâyeye bizi toplumun göz önünde olmayan arka sokaklarına, görünmeyen yüzüne, anormalliklerine, ilginç karakterlerine, tercihlerine, seçimlerine göre yaşayan, kendini var eden, tercihlerinde özgür olan somut, yaşayan insan varlığına götürmüştür. Sartre'ın hikâyelerindeki ustaca betimlemeleri, dikkat çektiği ince ayrıntıları, kurgudaki yaratıcılığı, insanın yaşadıklarını, deneyimlerini tüm gerçekliğiyle etkili ve akıcı bir dille anlatmasıyla Sartre'ın hikâyeleri okurunu adeta içine çeker, kişi sanki o anı yaşıyormuş gibi olur. Okur kahramanın hayatını, deneyimlerini onu yargılamadan dinler, anlar. iç dünyasına girer, onun yerine koyar kendini ve onunla birlikte nefes alır.

Genel olarak baktığımızda Sartre'ın roman ve hikâyelerinde ki karakterleri günlük yaşam içinde toplumda var olan; ama genelde görmek istemediğimiz ya da görmezden geldiğimiz silik yaşantısı olan tiplerdir. Yani tabiri yerindeyse bu kişiler toplumun ayrıkotlarıdır. Bunun yanı sıra birde toplumda ayrıkotu olmayan, ancak birlikte yaşamak, daha doğrusu katlanmak zorunda olduğumuz insanlar vardır. İşte onlar Sartre'ın deyimiyle başkalarıdır ve başkaları insanlara bu dünyadayken bile cehennemi yaşatır. Nitekim Sartre bunu *Gizli Oturum* adlı tiyatro oyununda açık seçik bir şekilde göz önüne sermiştir. Sartre cehennem, ayna ve başkası gibi temel kavramlardan birkaçını bu tiyatrosunda sürükleyici bir biçimde betimlemiştir.

Gizli oturum (Huis-Clos) Sartre'ın 1944 yılında yayınladığı hem konuşma içerikli diyalog metni hem de yapılan eylemlerin, davranışların sonucunun nelere yol açtığını gösteren bir tiyatro oyunudur. Günümüzde bu tiyatro oyunu daha çok çıkış yok adıyla tanınır. Bu oyunun içeriğinde hayatı boyunca türlü suçlar işleyen, insanlara acı çektiren, onların günahına giren vicdanlarını rahatsız edecek derecede haksızlıklar yapan, üç kişinin öldükten sonra bir odaya kapatılarak hayatlarını, yapıp etmelerini yeniden gözden geçirme süreci anlatılır.

Kapatıldıkları odanın penceresi ve çıkış kapısı yoktur. Sadece oturmaları için üç koltuk ve ortada duran sembolik bir bronz heykel vardır. Öldükten sonra odaya kapatılan bu üç kişi etraflarına bakarak nerede oldukları anlamaya çalışırlar. Bağırırılar, çıkış kapısı ararlar; ama hiçbir şekilde seslerini duyuramazlar. Etraflarına ve kendi bedenlerine daha dikkatli baktıklarında ölmüş olduklarının ve buldukları yerinde cehennem olabileceğini düşünürler ve bir süre sonra da buldukları yerin artık cehennem olduğunu anlarlar.

Hepsi bir ağızdan hep aynı soruları birbirlerine sorarlar. Neden buradayız? Madem biz kötüysek ve burası da cezalandırmak için gönderildiğimiz cehennemse o zaman, ateşler, kazıklar nerede? Neyle cezalandırılacağız? Bu sorulara cevaplamak ve kendilerine bir çıkış yolu bulmak için odanın her köşesine bakarlar; ancak odanın çıkış kapısını bir türlü bulamazlar. Odadan kurtulmaları için bin bir çeşit fikirler öne sürerler.

En sonunda aslında bu odaya başkaları tarafından planlanmış bir şekilde kapatıldıklarını düşünürler. Çıkış yolu olarak da, dünyada, yaşamında bu üç kişi ne yaptıklarını, hangi suçları işlediklerini birbirlerine doğru bir şekilde anlatılırlarsa kapının açılacağını düşünürler ve suçlarını itiraf etmeye başlarlar. Herkes eteklerindeki taşları döker. Üçünün de günahı, işlediği suçlar dolayısıyla oldukça fazladır; çünkü bunlar aynı zamanda yaptıklarıyla sadece kendisine zarar vermemiş, üç kişinin intihar etmesine sebep olmuştur. Bu odanın içindeki karakterlerin kim olduğuna ve neler yaptıklarına kısaca bakacak olursak tiyatro oyununun üç kahramanının, Garcin, İnes ve Estelle olduğunu görürüz.

Garcin, tek suçunun savaşa gitmemek olduğunu ve savaştan kaçtığı için öldürüldüğü söyler, ancak bu kişi gerçekte yaşamında karısını aldatmış ve ona yaşattığı travmalar sonucu karısı daha fazla dayanamamış ve intihar etmiştir. Estelle'nin suçu ise doğurduğu çocuğunu gözünü kırpmadan köprüden aşağı atması ve bunu gören kocasının çocuğunun acısına daha fazla dayanamayıp kendi canına kıymasına neden olmasıdır. Son olarak İnes'in suçu ise lezbiyen olması en yakın arkadaşını kandırıp, onunla birlikte olması ve bu durumu kabullenemeyen, alışamayan arkadaşının da onun yüzünden intihar etmiş olmasıdır.

Aslında üçü de yaptıkları hataların ve işledikleri suçların farkındadır; ama bu farkında olma bilincini kısa sürede yitirip cehennemde olduklarını unutarak tıpkı gerçek yaşamlarında olduğu gibi sürekli olarak birbirlerini eleştirmeye, kavga etmeye başlarlar. Ölü olduklarını bildiği ve işlemiş olduğu suçlardan dolayı cehennemde oldukları halde önceki hayatında ne yapmışlarsa burada da aynı hileleri, türlü düzenbazlıkları bıkmadan, usanmadan yapmaya devam ederler. Önceki yaşamlarında başkalarının cehennemi olan inanlar şimdi de birbirlerinin cehennemi olmuşlardır.

Onların en büyük cezası da çıkış kapısı olmayan o odada ömür boyu birlikte yaşamak ve birbirlerine her an her saniye cehennemi yaşatmalarıdır. Dolayısıyla odaya giren bu üç kişi kendilerine ateş ve kazıkla işkence edileceğini düşündüler; ama daha da kötüsü oldu, bu üç kişi birbirlerinin cehennemi oldular. Sartre 'Gizli Oturum' da aslında insanların nasıl birbirlerinin cehennemi olacaklarını çok açık bir şekilde karakterlerin yaşantılarıyla ortaya koymuştur. Sartre burada hep başkasının, başkalarının varlığına vurgu yapar. Ancak başkasının varlığının dezavantajları yanında, kişiye sağladığı katkıları da vardır.

Mesela başkasının varlığı, kişinin varoluşunu sorgulamada ve kendini kurmada bireye ayna tutar. Kişinin kendini tanıması, bilmesi ve başkalarının ne olduğunu, kendisi için ne ifade ettiğini anlayabilmesi için onlarla bir arada yaşaması gereklidir. Ancak kişinin başkalarını, kendisinin varoluş sebebi olarak görmeye başlamasıyla sorunlar baş gösterir. Bir süre sonra başkalarının varlığını kendinden üstün gören insan başkasının kuklası haline gelir. Örneğin; bir başkası kendisini cesur, çirkin, kıskanç, cimri saymayınca gerçekten öyle olamıyor, ama sayınca da gerçekten öyle bir kişi olmaya başlıyor.

Kişi eylemlerini, yapıp etmelerini hep başkalarını yani etrafındaki insanları göz önüne alarak, acaba onlar ne tepki verir diye düşünerek yapıyor. Bir süre sonra birey olayı daha da abartarak başkaları için yaşamaya başlıyor ve farkında olmadan etrafındaki insanları kendi elleriyle kendi cehennemi haline getirmiş oluyor. Günlük yaşantımızda da bu tür örnekler oldukça fazladır.

Diğer insanların üstümüzdeki ezici bakışı, kalabalığı, çirkin davranışları kötü dili insanlara bu dünyada bile cehennemi yaşatır. Bu nedenle başkaları bizim her anlamda engel olarak karşımıza çıkar. Ateşe, kazığa, cellât ve işkence aletlerine gerek yoktur, cehennem çevremizdeki insanlardır, cehennem başkalarıdır. İnsan ne zamanki başkalarının değer yargılarından kendini sıyrır kendini yeniden var etmeye kurmaya başlar, işte tam da o zaman özgürleşmiş olur.

Gizli Oturum adlı tiyatro oyununda cehennem, ayna, başkası gibi bazı kavramlara değinen Sartre, *Tuhaf Savaşın Güncesi*'nde de yaşadığı hayat şartlarının gerektirdiği gibi, yaşadığı dönemin sorunlarına ayna tutan Sartre, daha farklı kavramlara değinir; çünkü bu güncelerini yazarken Sartre silâh altına alınmıştır. Dolayısıyla Sartre'ın ele aldığı genel kavramlarda bulunduğu ortamı doğrudan yansıtan savaş ortamı, silah arkadaşları ve kadınlar olmuştur.

Tuhaf Savaşın Güncesi, Sartre'ın 1939 yılının eylül ayından 1940 Haziranına kadar Alzas'ta, silâh altındayken gördüklerini, yaşadıklarını ve etrafında kendisine önemli görünen olayları not ettiği, kayıt altına aldığı günlüklerden oluşan temel eseridir. Sartre'ın tuhaf savaş olarak adlandırdığı dönem esnasında not ettiği, on beş günlükten sadece günümüze kadar beşi gelmiştir ve bu beş günlük bilinmektedir. Bilinen ve günümüze ulaşan bu beş günlükte, 1983 yılında Sartre vefat ettikten yaklaşık üç yıl sonra evlatlık edindiği ve kızı yerine koyduğu Arlette Elkaim-Sartre tarafından Fransa'da duyurulmuş ve yayınlanmıştır.

Ancak eksik olan ve bir türlü ulaşılamayan diğer on günlüğün de rivayete göre (kesin bilgi yok) Sartre'ın bir arkadaşı tarafından trende unutulduğu ve bir daha da geriye kalan on günlüğün bulunamadığı, kaybolduğu edinilen bilgiler arasındadır. Sartre'ın günlükleri hem Fransa halkı için, hem de diğer toplumlar için dönemine ayna tuttuğu ve çağının sorunlarını yansıtması açısından değerlidir.

Sartre'ın günlükleri değerli kılan bir diğer önemli nokta da bulunduğu ortamda, yani mevcut durumda hiçbir ön hazırlık yapmadan, aklından geçenleri ve yaşanılanları değiştirmeden olduğu gibi, olayları bütün doğallığıyla ve saflığı ile defterlerine not etmiş ve bunları kayıt altına almış olmasıdır. Yaşadığı deneyimlerini, gördüğü, duyduğu her olay karşısındaki samimi tavrını günlüklerine tüm gerçekliğiyle yansıtmayı başarmıştır.

Şimdi kısaca savaş zamanında Sartre'ın zamanını nasıl değerlendirdiğine, neler yaptığını bakacak olursak; Sartre savaş sırasında esir alınmış ve pasif bir şekilde beklemekten başka bir çaresi yokken kendisine bir meşguliyet bulmuştur. Sartre beklemekle geçen boş zamanını bol bol kitap okuyarak, hatta olayları defterlerine kayıt ederek not alarak geçirmektedir. Bunun en güzel örneği olarak da Sartre'ın en temel eseri olan Varlık ve Hiçliğin taslağını da bu dönemde oluşturmuş olması verilebilir. Hatta Sartre savaş esnasında çok boş vaktinin olduğunu, kitaplarının taslağını oluşturma fırsatını bile bulduğunu şu sözleriyle dile getirir:

*'... Fakat savaşıyorum işte. Silahaltına alınmışım o kadar.'*¹⁰ Sartre hem boş zamanının olmasından, hem de o dönemin ünlü yazarlarıyla bir arada olduğu için kendini şanslı hisseder; çünkü Sartre o dönemin ünlü yazarları olarak tanınan ve bilinen Keller, Gide ve Pieter'le birlikte aynı ortamdadır. Tanınan ve bilinen ünlü yazarlarla fikir alışverişinde bulunmakta ve sonradan yazacağı eserlerine uygun taslak hazırlamaktadır. Aradan çok zaman geçer, ortam durulduktan sonra Sartre esaretten kurtulur ve bu sefer esaretin ne demek olduğunu bizzat tecrübe ettiği için daha çok özgürlüğe ve özgürleşmenin nasıl mümkün olacağına dair yazılar yazmıştır.

Bunun en güzel örneği Sinekler adlı tiyatro oyunudur. Sartre bu kurgu aracılığıyla özgürlük, sorumluluk ve tercih kavramlarına ilişkin Orestes adlı ana karakteriyle insanın özgür olduğunun farkına varmasının ve tercihlerinin sorumluluğunu da üzerine almasının insanı kendini var etmede ve kurmada ne denli yol gösterici olduğu üzerinde durur.

---

¹⁰ Jean Paul Sartre, *Tuhaf Savaşın Güncesi*, çev., Z.Zühre İlgelen, İthaki Yayınları, İstanbul 2006, s.42.

Sinekler (Les. Mouches), Sartre'ın 1943 yılında Fransa'nın Alman işgali altında olduğu zaman yazdığı üç perdeden ve yirmi sahneden oluşan öğretici yönü ağır basan bir tiyatro oyunudur. Bu Sinekler adlı tiyatro eseri Sartre'ın felsefi birikimlerini ve görüşlerini öne sürdüğü en önemli yapıtlarından biridir. Sinekler adlı tiyatro eserinin olay örgüsü, kitabın ana karakterleri olan Orestes ve Elektra arasında diyalog şeklinde geçmektedir. Eserin olay örgüsü şu şekilde başlar: Orestes kendisine kölelik ve akıl hocalığı yapan bir öğretmenle birlikte Argos şehrine gelir. Yaklaşık on beş yıl önce annesi Klitemnestra, sevgilisi Aigisthos'la hain bir plan yapıp, kocası aynı zamanda Orestes'in de babası olan Agamemnon'u öldürmüştür.

Kadın Orestesi de öldürmek istemiş; fakat başarılı olamamıştır. Son anda Orestes Atina da yaşayan seçkin ve zengin bir aile tarafından kıl payı kurtarılmıştır. Daha sonra Orestes Atinalı ailenin yanında büyümüş ve çok iyi koşullarda eğitimini tamamlamıştır. Orestes'in bütün amacı, Argos'a giderek kız kardeşi Elektra'nın izini bulmaktır. Bu yüzden yani yaklaşık on beş yıl sonra kız kardeşi Elektra'yı görmek için Argos'a gelen Orestes, gittiği yerde neye uğradığını şaşırır.

Etrafına tuhaf bir şaşkınlıkla bakar. Her yer leş kokmaktadır, her taraf da sürü gibi kan emici sineklerle doludur. (Sinekleri Sartre bir metafor olarak kullanır, aslında sineklerle anlatmak istediği şey halkın pişmanlıklarıdır.) Bu koku yetmezmiş gibi üstelik sinekler (pişmanlık) de insanların kanını emmekte, onlara eziyet çektirmekte, onları yaşadıkları hayattan bezdirmektedir. Bu durumu sadece seyretmekle yetinen ve hiçbir şey yapmayan Argos halkı da sürekli olarak kendini suçlamakta, yapıp etmelerinden, eylemlerinden pişmanlık duymakta ve bu işkenceye göz göre göre katlanmaktadırlar.

Argos halkını düşünmeyen, eleştirmeyen, sorgulamayan ve bir sürü insanı gibi olmasını isteyen ve onları bu şekilde idame eden dönemin kral ve kraliçesidir. Onlara göre Argos halkının düşünmesine gerek yoktur; çünkü zaten kendileri onların yerine düşünüyor ve onlar için elinden gelenin en iyisini yapıyorlardır. Burada Argos halkının yapması gereken tek şey sorgusuz sualsiz kralın buyruklarına uymak ve ona itaat etmektir, başkaca yapılacak bir şey yoktur.

Argos'ta Klitemnestra ve Aigisthos (kraliçe ve kral) insanları bir sürü insanı gibi yetiştirmek ve onların akıllarını kullanmasını engellemeye çalışmışlardır. Bunun içinde onları kendilerinden habersiz yaptıkları her eylemde cezalandırmış ve onların pişmanlıklarını canlı tutmayı başarmışlardır. Dolayısıyla bir tarafta sineklere kendi isteğiyle yem olan, aklını kullanmaktan aciz, eylem yapmayan, yaptıklarının sorumluluğunu üzerine alamayan zavallı insanlar vardır.

Diğer tarafta da her yıl ölümler bayramı yaparak halkı uyuşuk, itaatkâr yapmaya zorlayan kral ve kraliçe vardır. Ancak uyuşuk olmayan ve mevcut durumu sorgulayan Sineklere (pişmanlıklara) yem olmayan, ölümler bayramının maneviyatına ve gizine körü körüne inanmayan, tanrıları ve inandıkları her şeyi açıkça eleştiren yalnızca bir kişi vardır. O da Orestes'in kız kardeşi Elektra'dır. Annesi Elektra'yı sarayda koruyup kollamaz, tam tersine kızına köle gibi davranır. Elektra'ya sarayda gündelik işlerini yaptırır, kızına adeta hizmetçi muamelesi yapar.

Elektra annesinin kendisine yaptıklarına artık tahammül edemeyecek hale gelir; fakat sabreder; çünkü Elektra bütün yaşamı boyunca kendisini annesine ve bazı şeylere karşı kin ve nefretle doldurmuştur. Bütün bu yaşananlardan intikamını almak içinde kardeşi olan Orestes'i beklemektedir. Elektra nedense kardeşinin kenisini bulacağına inanmış ve asla ümidini yitirmemiştir. Yıllar sonra Elektra'nın nihayet beklediği kardeşi Orestes Argos'a gelir ve Elektra ile beklenen buluşma gerçekleşir. Elektra ve Orestes bir süre yaşamı boyunca neler yaşadıklarını ve nelerle karşılaştıklarını birbirlerine anlatırlar. Orestes öz annelerinin Elektra'ya yaptıklarına daha fazla dayanamaz.

İkisi bir araya gelerek bu acılara son vermek için bir plan yaparlar. Amaçları, anne ve kral Aigisthos'u öldürerek içinde biriktirdikleri babalarının intikamını almak, böylelikle Argos'u pişmanlık tanrıçaları olarak görünen ve şehrin her tarafını saran sineklerden (pişmanlıklar) kurtarmaktır. Planladıkları gibi Elektra ve Orestes eyleme geçer ve cinayet işleyerek kral ve kraliçeyi sonunda öldürürler.

Cinayeti planlayan, kafasında nasıl öldürecekleri tasarlayan ve intikam alma planları yapan Elektradır, planlarını eyleme dökene, cinayeti işleyende Orestes'tir. Burada Orestes cinayeti işlerken ne yaptığının, suçu işlerken de özgür olduğunun farkındadır, işlediği cinayetin sorumluluğunu üzerine alacak kadar güçlüdür ve hiçbir zamanda yaptıklarından pişmanlık duymaz; çünkü ne yaptıysa bilerek ve isteyerek kendi özgür iradesiyle yapmıştır.

Elektra ise cinayet işlendikten sonra olayı aynı sakinlikle karşılamaz, aniden içini pişmanlık sarmaya başlar, yaptıklarının sorumluluğunu alacak güçte değildir. Bu yüzden durmadan Orestes'i suçlamaya başlar. Yaptıkları hataların, beraber işledikleri cinayetin tek sorumlusu olarak Orestes'i görür; çünkü Elektra özgür olduğunun farkında değildir, yıllarca intikam almak için bekleyen, kafasında planlar kuran Elektra bunları eyleme dökünce yaşananlardan korkmuş ve kendisini bu ezici pişmanlığın içine bırakmıştır. Yani Elektra da Argos halkı gibi bilinçsiz bir şekilde kendini pişmanlık duygusuna kaptırarak sineklere teslim etmiştir.

Orestes eylemlerinde yapıp etmelerinde bütünüyle özgür olduğunu bilir ve yaptıklarının sorumluluklarını üzerine alarak hiçbir zaman pişmanlık duymaz. Aslında Orestes burada Sartre'ın ikinci bölümde daha ayrıntılı olarak anlattığımız kendi için varlığıdır, yani bilinç varlığı olan insandır. Sinekleri de Sartre bir metafor olarak kullanır, burada sinekler halkın boş inançları ve pişmanlıklarıdır. Orestes dışındaki insanlar özgür olduklarının farkında olmadıkları için sürekli eylemlerinden pişmanlık ve suçluluk duyarlar; Ancak Sartre'ın kendi için varlık olarak tabir ettiği ve tümüyle eylemlerinde özgür olduğunu bilen Orestes yaptıklarının sorumluluğunu alarak hiçbir zaman pişmanlık duymaz ve sinekler de (pişmanlıklar) ona yaklaşamaz.

Sinekler adlı tiyatro eserinin ana karakteri olan Orestes burada tüm insanlara özgürlük mesajı verir. İnsanlar özgürdür; fakat özgür olduğunun farkında ve eylemlerinin sorumluluğunu da alacak güçte değildir. Dolayısıyla yapılması gereken en gerekli şeylerden biri kişinin kendi özgürlüğün bilincine varabilmesi için, öncelikle tüm toplumun özgür kılınmasının gerekli olduğudur.

Bunun yolu da toplumu aydınlatmaktan geçmektedir. Sartre'ın çoğunlukla roman ve hikâyelerinden, günlüklerinden söz ettikten sonra bir de kendi çocukluğunu anlattığı bir eseri vardır. *Sözcükler (Les Mots)* Sartre'ın 1953 yılında yazmaya başladığı ve 1964 yılında yeniden kaleme aldığı çocukluğundaki özel anılarını anlattığı bir otobiyografidir. Bu elbette ki Sartre'ın anlattığımız roman ve hikâyelerinden, diğer tüm kitaplarından farklı bir kitaptır. Otobiyografi olan yani Sartre'ın kendi çocukluğunu kendi ağzından dinlediğimiz bu kitabın içeriği Sartre'ın okumaya ve yazmaya başladığı anılarını topladığı iki kısımdan oluşmaktadır.

Sartre, *Sözcükler* adlı otobiyografisinin ilk kısmında okumaya nasıl heyecanla ve mutlulukla başladığını, ikinci kısımda da okumalarından sonra yazma işine ve daha sonra da ileri ki yaşamında yazarlığa dair nasıl birikimler yaptığını tüm yönüyle anlatır. Dolayısıyla Sartre'ın *Sözcükler* adlı iki kısımdan oluşan bu otobiyografisinin daha çok Sartre'ın çocukluğuna dair ipucu taşıdığını, bilgiler verdiğini; ancak felsefi içerikten yoksun olduğunu söylemek mümkündür. Sartre *Sözcükler* adlı otobiyografisinde hatırladığı kadarıyla çocukluğunda neler yaşadığını, aile ortamının sıcaklığını, nasıl bir sosyal kültürel alanda büyüdüğünü hayatını, yaşadığı hangi olayların şekillendirdiğini tüm samimiyetiyle anlatmaktadır.

Aynı zamanda Sartre çocukluğunda içine kapanık çelimsiz ve çokça zayıf bir vücut yapısına sahip olduğu için yaşlıları tarafından nasıl dışlandırdığını, oyunlara alınmadığını, kimseyle arkadaşlık kuramadığını da dile getirir. Bundan dolayı Sartre, çocukluğunda kitaplara sığındığını ve onlarla kendisine nasıl bir dünya kurduğunu anlatır. Sartre'ın çocukluğuna dair anlattıklarına baktığımızda çok da iyi bir çocukluk dönemi geçirdiğini söylemek zordur.

Aile yaşantısına baktığımızda da Sartre yaklaşık on beş aylıkken babası humma hastalığından vefat etmiştir. Dolayısıyla Sartre babasını hiç tanıyamamış; ancak bu duruma çok da üzülmediğini, babasız büyümenin kendisini derinden etkilemediğini söylemiştir. Hatta Sartre *Sözcükler*' de babasının kendisi çok küçükken ölmesini bir şans olarak değerlendirmiştir.

Buna istinaden Sartre babasının ölümünün anneannelerinin evine dönmek zorunda kalacakları için annesini çok üzdüğünü; ancak kendisinin tam tersine bir baba otoritesinden kurtulduğu ve onu ezecek birisi olmadığı için özgürlüğüne yeniden kavuştuğunu dile getirir. Sartre ve annesi babanın vefatından sonra gidecek yerleri olmadığı anne evine döner ve kendi anne ve babasının evinde yaşamaya başlarlar. Artık babasının vefatından sonra Sartre, büyükbabasının yanında yaşamaya başlamıştır. Sartre hayatında çok katkısı olan hep kendisine faydası dokunan büyükbaba Charles Schweitzer'den eserinde övgüyle bahseder.

Büyükbaba ev halkı içersinde güçlü, otoriter ve sözü geçen bir adamdır. Sartre'ı hep koruyup kollamış ona bütün yaşamı boyunca her konuda destek vermiştir. Ancak büyükanne De Louse büyükbabanın tam tersine sert tutumlu, biraz da uyumsuz biri olduğu için Sartre'a ilgi ve sevgisini göstermemiştir. Sartre çocukluğu boyunca kimseden görmediği ilgi ve alakayı büyükbabadan görmüş daha sonra zamanla bütün ailenin odak noktası Sartre olmuştur. Sartre ailenin odak noktası olmuş, kendisi de çok sevdiği kitaplarını yaşamının merkezine koymuştur.

Sartre'ın kitaplara, okuma ve yazmaya olan merakı ilgisi ve sevgisi daha çok küçüklüğünde başlamıştır. Sartre sürekli olarak büyükbabasının kitaplarını incelediğini ve onlara merakının olduğunu söylemekte hatta okuma yazma bilmediği halde bile onları sayfa sayfa incelemekten, kitabın sayfalarını anlamasa da çevirmekten mutlu olduğunu dile getirmektedir. Sartre kendisinde var olan bu sıra dışı merakından ve ilgisinden dolayı çok erken yaşta okuma yazmayı büyükbabasının kendi kütüphanesinde sakladığı tozlu kitaplardan öğrenir, çünkü kitapların arasında olmak, kitaplarla zaman geçirmek onun dünyası haline gelmiştir.

Sartre okumaya olan bu tutkusunu daha da ilerletmiş ve daha 8- 9 yaşları civarındayken yaşına uygun olmayan, yetişkin kitaplarını okumaya başlamıştır. Tabi Sartre'ın bu küçük yaştaki okuma ve yazmaya olan merakı onun yazarlık yeteneğini de arttırmıştır. Hatta ileri de iyi bir yazar olabileceğini bu yaşlarda düşünmeye başlamış ve yazarlık fikri aklına yatmıştır. Anne Marie Sartre'ı bu konuda desteklemiştir. Sartre hayal gücünün ve yazar olacağına dair inancının anne Marie'nin onu sıkça sinemaya götürmesiyle daha da arttığını ifade etmiştir.

Sartre sinemaya gittiğinde ve izlediği ilk siyah beyaz filmde, kendisini sinemanın büyümesine ve çekiciliğine kaptırılmış, bunun devamı olarak da evde kendi kendine senaryolar yazmaya ve yazdıklarını da sergilemeye başlamıştır. Daha önceleri yazarığa dair ümidinin defalarca kırıldığını, çocukken çok şeyler yazdığını; ama çoğunlukla yazarık yeteneğinin olmadığını düşünerek çok sevdiği okumayı ve yazmayı defalarca bıraktığını not etmiştir. Ancak içindeki bu yazma aşkına daha fazla dayanamayıp yeniden okumaya yazmaya başlamıştır. İşte Sartre okuma ve yazma serüveninin nasıl başladığını ve de hayallerinde nerelere kadar geldiğini, eserleriyle neleri gerçekleştirdiğini bize bu eserinde bir kez daha göstermiştir.

Sartre iyi bir yazar olarak her zaman çağının sorunlarına ayna tutmuş ve var olan problemlere kulak vermiş, çözüm çabalarına karşı da kayıtsız kalmamıştır. Nitekim 1946 yılında Amerika'da ki zenci-beyaz ayrımına eserinde yer vermiş ve o dönemin temel gündem konusu olan siyasi kirlilik üzerinde durmuş ve eserleriyle okuyucuda farkındalık yaratarak halka mesaj vermek istemiştir. Bu dönemde bu konuyla ilgili olarak yazdığı kitaplarından biri *Saygılı Yosma*'dır.

Saygılı Yosma (La Putain respectueuse), Sartre'ın 1946 yılında ele aldığı iki perdeden oluşan bir tiyatro oyunudur. Sartre bu oyunla mevcut olan bu meseleye ayna tutarak halkı belli konularda uyanık tutmak istemiştir. Sartre genel olarak eserlerinin içeriğinde ırkçılık, cinsellik ve siyasi kirlilik üzerinde durduğu kadar toplumsal iktidar ve halk arasındaki sorunları da gündemde tutmayı başarmıştır. Sartre'ın bu eserinde dikkat çekmek istediği şey aslında var olan, mevcut sisteme karşı tek başına direnmenin eksik kalacağı, yeterli olmayacağıdır. Eğer iktidar ırkçılığı destekliyorsa elbette ki bu durum tek kişinin karşı çıkışından mücadelesinden daha güçlü olacaktır.

Sartre eserinde özellikle Amerika'da ırkçılığın yaygın olduğu bir toplumda artık zenci olarak doğmanın bile suç sayıldığı mevcut ortamdan bahsetmektedir. Eserin kurgusuna biraz daha ayrıntıya girerek baktığımızda Sartre'ın hangi karakterlerle ne mesajlar verdiğini ve hangi kavramlar üzerinde durarak neyi anlatmak istediğini daha net olarak anlayabiliriz. Oyunun kurgusu şu şekilde başlar: Yaşamında hayat kadını olarak tanınan Lizzie trende giderken istemeden bir cinayete tanıklık eder.

Trende bulunan iki beyaz adamdan biri, trendeki iki zenciden birini öldürür, diğer zenciye de öldürmek isterler; fakat kıl payı ellerinden kaçırlar. Beyaz adamlar hemen işlediği cinayete bir kılıf bulurlar, zenciye öldürmelerinin asıl sebebi olarak, trende bulunan ve hayat kadını olan Lizzie'ye zencinin taciz girişimde bulunduğunu söyleyerek olayın üstünü kapatmaya çalışırlar. Trenden kaçan diğer zenciye de köşe bucak aramaya başlarlar. Ancak ortada kesinlikle taciz olayı yoktur.

Zenci suçsuzdur ve cinayeti ortada hiçbir sebep yokken beyaz adam işlemiştir. Bu durumu, yani zencinin masum olduğunu ve asıl cinayeti işleyenin de beyaz adam olduğunu yalnızca Lizzei bilmektedir. Lizzei'nin kendileri aleyhine tanıklık yapmaması ve ifadesini değiştirmesi, cinayeti işleyen beyazın kurtulması için her anlamda kadına baskı yaparlar. Beyaz adam ailesini kullanarak kendisini acındırmaya çalışır. Beyaz adam cezaevine girerse geride gözü yaşlı, kendine bakamayacak ve sahipsiz bir şekilde ortada kalacak annesi vardır; eğer hapse girerse beyaz adamın annesi kahrından ölecek ve Lizzie'yi de vicdansız kötü bir kadın olarak hatırlayacak ve onu her aklına geldiğinde lanetleyecektir.

Ancak zenci adamın yaşamasının, nefes almasının nu hayatta bir değeri yoktur, olmayacaktır da; çünkü onu yaşamında bekleyen birileri, gerçekleştirmek istediği hayalleri de yoktur. İşte bu durumda önemli olan Lizzei'nin bu olaylar karşısında nasıl bir tavır takınacağıdır. Maalesef güçlü olan taraf kazanır. Beyaz-zenci ayrımının yaygın olarak yapıldığı, zencilere değer verilmeyen bu toplumda Lizzie' de çoğunluğa uyar. Lizzie bu baskılara daha fazla dayanamayarak beyaz adamın suçsuz olduğunu, cinayeti işleyen kişinin de zenci olduğunu söyleyerek ifadesini imzalar.

Sonuç olarak hiçbir suçu olmadığı halde sırf zenci olduğu ve de ırk ayrımı yapıldığı için cinayet zenci adamın üstüne kalır. Görüldüğü üzere Sartre bu eserinde Suç ve ceza kavramlarının birilerin çıkarı uğruna nasıl çarpıtıldığını ve insanların vicdanlarının ne şekilde yönlendirildiğini açık bir şekilde ele alıyor. Daha sonraki yıllarda Sartre'ın ele aldığı eserlerin içerikleri de çoğunlukla özgürlük ve tercihlerle alakalı olmuştur.

Nitekim Sartre'ın 1945- 1949 yılları arasında kaleme aldığı üç temel romanına baktığımızda eserlerin konu içeriklerinin dediğimiz gibi özgürlük olduğunu görmekteyiz. Sartre ele aldığı bu üç romanı tek bir başlıkta yani *Hürriyetin Yolları (Les Chemins de la Liberté)* adı altında toplamıştır. Bu tek başlıkta kendi içinde tekrardan üçe ayrılır. Birinci cildini *Akıl Çağı*, ikinci cildini *Yaşanmayan Zaman* ve üçüncü cildini de *Yıkılış* olarak ele almıştır. Elbette ki incelediğimiz bu üç kitabın içeriği de birbirlerine paralel olarak ele alınmıştır.

Sartre'ın *Hürriyetin Yolları* adı altında topladığı ve kitabın ilk cildi olan *Akıl Çağı (L'Age de Raison)* 1945'te yayınlanmıştır. Akıl çağının Sartre'ın romanları arasında önemli bir yeri vardır; çünkü bu kitap aynı zamanda 1964'te Sartre'ın Nobel Ödülü'ne değer görülen kitabıdır; ancak Sartre Nobel Ödülü'nü geri çevirmiş ve birkaç nedenden dolayı, kendisi için geçerli gördüğü bazı gerekçeleri öne sürerek ödülü kabul etmemiştir. Romanın olay örgüsü kitabın ana kahramanı olan Mathieu ve Marcelle arasında geçmektedir. Mathieu'nun yaşamına baktığımızda ve temel karakteristik özelliği olarak şunları söyleyebiliriz. Mathieu, özgür ve bağımsız olmayı seven, kendini kurmaya, var oluşunu da sürekli anlamlandırmaya çalışan, bu yüzden de sorgulamalar yapan, sorgulamalarıyla kendi içinde çelişiklere düşen bir felsefe öğretmenidir.

Mathieu'nun eylemleri ve edimleri birbirine uymaktadır. Nitekim o özgür ve kendi başına buyruk yaşamayı sevdiği ve kimseyi ayak bağı yapmak istemediği için evlenmemiştir; ancak Marcelle adlı bir kadınla uzun bir süre gayri meşru ilişki yaşamış ve Marcelle istemeden hamile kalmıştır. İşte romanın asıl kurgusu bu olaydan sonra başlar. Mathieu bir çocuğu olmasını başından beri hiç istememiştir, yine de istemez. Bir an önce çocuktan kurtulmanın yolunu arar ve Marcelle'in hiç fikrini dahi sormadan onu kürtaj yapacak ve bu bekten kurtaracak doktor aramaya başlar. Etrafındaki insanlara, tanıdık arkadaşlara sorup soruşturarak nihayet kürtajı yapacak bir kadın doktor bulur.

Bulduğu bu kadın doktor çok yaşlı, hep yarı uyanık sürekli içki içen, sarhoş gezen elleri titreyen ve işinin ehli olmayan bir yapıya sahip olduğu için Mathieu, Marcelle'i onun eline bırakmak istemez, bulduğu bu doktordan vazgeçerek başka bir doktor arayışına girer. Bir zaman sonra farklı bir doktor daha bulur; ancak o doktorda kürtaj için biraz fazla para yani yaklaşık beş bin frank ister.

Doktor Mathieu'ya beş bin frankı hemen getirmesini, kürtajı bir an önce yapmak istediğini; çünkü yakın bir zaman içinde yurtdışına gideceğini söyler. Mathieu ne yapacağını şaşırılmış haldedir. Önünde iki seçeneği vardır, ya Marcelle'i o az para isteyen elleri titreyen, sarhoş yaşlı doktor kadına teslim edecek, ya da diğer doktorun istediği beş bin frankı hemen bulup doktor yurtdışına gitmeden kürtajı yaptıracaktır. Mathieu ikinci seçeneği seçer ve doktorun istediği beş bin frankı bulmak için para arayışına girer.

İlk olarak Mathieu, abisinden borç para ister; ancak abisi para vermek onu içinde bulunduğu bu zor durumdan kurtarmak yerine ona nasihatler vermeye başlar. Aklını kullanması gerektiğini, yaşının ilerlediğini, bir çocuk sahibi olmanın onun için daha iyi olacağını ve o kadınla bir an önce evlenmesi gerektiğini söyler. Mathieu abisinden umduğunu bulamayınca ikinci yol olarak yakın arkadaşı olan Daniel'den borç para ister; ancak Daniel de cebinde tonla parası olmasına rağmen Mathieu'ya borç para vermez o da tıpkı Mathieu'nun abisi gibi Marcelle ile evlenmesini ister. Mathieu'nun içinde bulunduğu bu zor durumu ne abisi, ne arkadaşı hiç kimse anlayamamaktadır.

Mathieu özgürlüğüne düşkün olduğu için evlenmeyi hele bir de çocuk sahibi olmayı aklının ucundan bile geçirmez; fakat şu an itibarıyla ne yapacağını da bilememektedir. Zaten o Marcelle'yi hiçbir zaman sevmediğini, onunla sadece vakit geçirdiğini dolayısıyla da onula evlenmenin ikisine de ihanet olduğunu düşünür. Ayrıca Mathieu'nun aklında, gönlünde başka birisi vardır, öğrencisi olan Ivigh'e karşı bir şeyler hissetmektedir. Hem Mathieu özgür, kendi başına buyruk bağımsız yaşayan bir adamdır, evlilik ve çocuk sahibi olmak onun için kölelikten başka bir şey değildi. Bazı şeylere sebepsizce körü körüne bağlanmaktı ve bir şeylere bağlanan kişi de elbette özgür olamazdı.

Mathieu'nun bir çıkar yol bulması gerekliydi; çünkü zaman daralıyordu; ancak Mathieu hala kürtaj parası olan beş bin frankı bulamamıştı. Uzun bir süre düşünüp kendisini bu zor ve çıkmaz durumdan kurtarmak ve özgürlüğünü geri kazanmak için son çare olarak Lola adlı sahnelere çıkan ve öğrencisinin sevgilisi olan yaşlı bir kadının evine girerek hırsızlık yapar ve ihtiyacı olan beş bin frankı çalarak oradan uzaklaşır.

Hırsızlık yaparak beş bin frankı bulan Mathieu şimdi özgür olduğunu düşünüyordu. Bu parayla Marcelle kürtaj olacak, bebekten kurtulacak ve evlenmelerine artık gerek kalmayacaktı; fakat işler onun istediği gibi gitmez. Mathieu, Marcelle'ye hırsızlık yaptığını ve parayı bir an önce kürtaj olması için çaldığını söyleyince Marcelle'yle tartışmaya başlarlar. Aslında Marcelle çocuğu doğurmak ve evlenmek istemektedir; fakat Mathieu onun fikrini hiç sormamış ve her şeyi kendisi planlamıştır.

Marcelle bu duruma çok sinirlenir, beş bin frankı Mathieu'nun yüzüne çarparak, onu bir daha görmek istemediği için evden kovar. Uzun bir süre birbirleriyle görüşmezler. Buradan kovulan Mathieu da hoşlandığı öğrencisi olan Ivigh'in yanına gider. Ivigh sene sonunda derslerinden kalmıştır ve memleketine gitmeyi düşünmektedir. Bu durumda Ivigh'den yana da bir şansı kalmadığını düşünen Mathieu tekrar Marcelle' dönmek, onun yanına gitmek ister; ancak iş işten çoktan geçmiştir; çünkü Marcelle, Mathieu'dan ayrıldıktan sonra onun en yakın arkadaşı olan Danilel'le önceden gizli gizli görüşmeye başlamıştır.

Daniel çok geçmeden Mathieu'ya aralarında olan biteni anlatmış ve onunla evlenmek istediğini söylemiştir. En sonunda Daniel ve Marcelle evlenmiştir. Bu romanda Mathieu karakteri sürekli olarak kendi içinde çelişiklere düşmüş ve yaşadığı birtakım varoluşsal problemlerini göz önüne sermiştir. Mathieu her ne kadar kendisiyle ve etrafındaki insanlarla çelişkiye düşse de, pişmanlık da yaşasa her şeyi kendi özgür iradesiyle yaptığı için eylemlerinin sorumluluğunu almaktadır.

Mathieu burada verdiği kararlardan tümüyle özgür olduğunu bilen ve etrafındaki insanların sözlerine aldırış etmeyen, istediği gibi yaşayan bir adamdır. Yani kısaca kitabın adından da anlaşılacağı üzere akıl çağında olmak demek; artık duygusallığı ikinci planda tutarak, akli temele alarak düşünmek ve bu doğrultuda karar vermektir. Mathieu burada özgür olduğunun bilincindedir. Mathieu Sartre'ın bilinç varlığı insanıdır, kendi için varlığıdır. Sartre'ın 1945'te yayınladığı ve Hürriyetin Yolları başlığı adı altında topladığı kitabının ikincisi olan Yaşanmayan Zaman (*Le Sursis*) da yine aynı karakterler üzerinden farklı gelişen olay örgüleri anlatılır.

Akıl Çağı'nda tamamıyla özgür olan, özgürlük bilinciyle hayatını idame ettiren Mathieu, bu eserde tam tersine çok da özgür değildir; çünkü savaş ortamındadır. Kitabın olay örgüsü genelde Avrupalı devletler tarafından Çekoslovakya bölgesinin geleceği için yapılan Münih Konferansının içeriğinin ne olacağı tartışılır, yaşanan bu olayların çoğu da Fransa'da meydana gelir. Gerçekleştirilen Münih Konferansına Almanya, Fransa ve İngiltere gibi büyük devletler katılır.

Sartre, burada daha çok Münih Konferansı öncesi neler yaşandığını, yani orada yaşanan bir haftayı, insanları derinden sarsan ve etkileyen savaş korkusunu olayları gözlemleyerek not eder. İnsanlar savaş oldu olacak korkusuyla bu yedi günü Hitler'in Çekoslovakya bölgesi sorunu yüzünden endişeli olarak geçirir. Aradan geçen kısa bir zaman aralığı içinde Fransa'da seferberlik ilan edilir ve eli silah tutan, savaşacak durumda olan tüm erkekler savaşa çağrılır. Herkes çıkması muhtemel olan bu savaşı farklı değerlendirir. Kimisi savaşın çıkacağına bile inanmaz, alaya alır, kimisi savaşın önden gelen birilerinden yani liderlerinden olmak ister, kimisi de savaşa gidip gitmemekte hala kararını verememiştir.

Savaşa çağrılan erkekler dışında kalan kısımda yani kadınlar ve yaşlılar da savaşın olmasını ve erkeklerin savaşa gitmesini hiç istemezler, hatta buna var gücüyle karşı çıkarlar. Bunların dışında geriye kalan insanlar da ki bunlar çoğunluğu oluşturur, savaşın neden çıktığına dair hiçbir fikri olmadan, iktidarın söylemine uyup kaderine sessizce boyun eğip savaşa gitmeye sorgusuz sualsiz hazırlanan kişilerden oluşmaktadır. Kitabın ana kahramanı olan Mathieu da savaşa gidip gitmemekte çok kararsız kalmıştır; çünkü onun için savaşmanın genel olarak savaşın bir anlamı yoktur. İnsanın geleceğini güvence altına alan, belirleyen anlam katan ve kişiyi özgürlüğüne kavuşturacak olan en temel kavram şüphesiz barıştır. Barış olmazsa, sürekli savaş ortamında olan ve bu korkuyla yaşayan insanın var oluşunun anlamı kaybolur, bir hiçe dönüşür. Savaş insanın iradesine seçimine bağlı olmadığı ve bunun dışında geliştiği için kişi hiçleşir, özgür olarak karar veremez ve kendi geleceğini kontrol altına alamaz. Dolayısıyla savaşın çıkma ihtimalinin yüksek olduğu o bir haftalık süreç ve savaşın beraberinde getirdiği korku ve kaygı adeta insanların hiçleşmesine sebep olmuş, dünyada sanki zaman durmuştur.

İnsanlar savaş dolayısıyla özgürlüklerini kaybetme endişesini yaşamışlardır. Ana karakterimiz Mathieu' da buna dâhildir. Akıl Çağı'nda anlattığımız gibi Mathieu'nün almış olduğu kararları, varsa pişmanlıkları, çelişkileri hep kendi özgür iradesiyle şekillenmiş, kararlarını da bu yönde vermişti. Yaşadığı veya başına gelen her ne olay varsa yine kendisi seçmişti; ancak savaş onun seçimleri, iradesi dışında gelişen bir şeydi. Akıl Çağı'nda kendi çelişkileriyle baş başa kalan Mathieu, Yaşanmayan Zaman'da tam tersine birkaç kişinin bilinçsizce sarf ettiği sözlerle, onların etkisi altına girmiş durumdadır.

İnsanın kendi tercihi dışında gerçekleşen, yapmak zorunda kalacağı şeyler onu adeta hiçleştirir. Bundan dolayı da kişinin kendi tercihleriyle, kendi verdiği kararlarla geçiremediği hayatı, zamanı bir kayıptır, bu olayı da kitabın adıyla ilişkilendirirsek adeta yaşanmayan zamandır. *Hürriyetin Yolları'nın* son cildi olan *Yıkılış (La Mort Dans L'ame)* ise 1940 yılında Almanlar tarafından işgal edilen ve ele geçirilen Paris'i konu alır. Eserin olay örgüsünde var olan bu işgale küçük bir grup olan Fransız halkı, yani kadınlar ve erkekler bir araya gelerek işgale karşı direnirler; ancak yetersiz kalırlar.

Neden başarısız olduklarını sorgularlar, kendilerini az insanla savaşlarda mücadele eden ve başarılı olan diğer gruplarla kıyaslamaya başlarlar; ancak her şey teoride kalır, mücadeleye ve kendilerini geliştirmeye yönelik bir faaliyetleri eylemleri yoktur. Ana karakterimiz Mathieu ise daha önce alışkın olmadığı farklı bir grubun içine katıldığı ve onlara kaynaşamadığı yani onların içinde kendine yer edinemediği için psikolojik olarak yaşadığı ruhsal çöküntüyü atlatmaya çalışır. Sartre'ın *Hürriyetin Yolları* başlığı adı altında topladığı ve üç ciltten oluşan bu eserini bir bütün olarak incelediğimizde romanların ana fikrinin savaştan önce ve savaştan sonraki duygu durumları etkili bir biçimde betimlenmiştir. Nitekim savaştan önce hayatını aşk, sevgi cinsellik ve eğlence, zevk sefa içinde geçiren bir grup insanın savaşın sonra daha doğrusu savaşın çıkabileceğine dair ihtimaller ortaya atıldıktan sonraki psikolojik durumları incelenir. Yani insanların etrafa savrulmaları, yaşamla ölüm arasında gelip gittikleri, içinde bulunduğu bu zor ve çetrefilli durumdan kurtulmak için neleri tercih ettikleri, tercihlerini de nasıl avantaja dönüştürdükleri akıcı bir şekilde anlatılır. Kısaca *Yıkılış* adlı eserin olay örgüsü savaş korkusu üzerinedir. Daha doğrusu savaş korkusunun hem savaşa katılan hem de savaşa katılmayan insanlar üzerinde yarattığı ruhsal, fiziksel ve psikolojik zedelenmeleri göz önüne serilmektedir.

1.3. SARTRE'IN VARLIK VE BİLGİ GÖRÜŞÜ

Sartre'ın özgürlük görüşünün bilgisel temellerini 1943 yılında yazdığı, alt başlığı Fenomenolojinin Ontolojik denemesi olan *Varlık ve Hiçlik (L'etre et le Neant)* kitabında bulabiliriz. Sartre'a göre felsefe tarihinde görülen en temel problemlerinden biri Varlık sorunudur. *Varlık ve Hiçlik* kitabının '*Varlığın Araştırılmasına Giriş*' önsözüyle başlaması da tesadüf değildir.

Varlığı ontolojik bir düzlemde ele alan, sorgulamasını fenomenoloji ile başlatan Sartre'ın öncelikli olarak ilk işi varlığın görünüşüne dikkat çekmek olmuştur. Şüphesiz bunu yapmasının en temel amaçlarından biri varlıkta var olduğu iddia edilen, öne sürülen düalizmleri (ikicilik) ortadan kaldırıp, yok etmektir. Eğer bunu yapabilirse varlığa dair söylenen her şey netleşecektir. Dolayısıyla buna istinaden öz ile görünüş arasında olduğu varsayılan ikilikleri ortadan kaldırmak, varlığın ve varlığın anlamının ne olduğuna dair yapılacak saptamada atılabilecek kayda değer adımlardan biridir.

Sartre'a göre eski ontolojiler fenomenin arkasında durmadan bir şeyler varmışçasına arayışa yönelerek varlığı bir çıkmaza, belirsizliğe sokmuştur. Bu var olan çıkmazdan ve belirsizlikten kurtulmanın yolu varlığın arkasında gizlenen bir şeyler aramak yerine, tam tersine varolanı, ne olarak görünüyorsa yani görüldüğü şekliyle olduğu gibi ele almaktır. Yani Sartre ontolojik bir düzlemde gerçekleştirdiği araştırma bulgularını ve varlığın önünde bir engel olarak gördüğü mevcut düalizm (ikicilik) sorununu varlığın görünüşe eşdeğer olduğunu söyleyerek, buna paralel olarak varlığın da görünüşe indirgemesini yaparak bu soruna çözüm getirmiştir.

Varlığı görünüşe indirgeyen Sartre, daha sonra araştırmalarında daha da ileri giderek bu sefer görünüşü de öze indirgemiş ve görünüşün de aynı zamanda öze eşdeğer, öze aynı şey olduğunu dile getirmiştir. Sartre'ın: "*Görünüş özü saklamaz, görünüş özdür*"¹¹ ifadesi de anlattıklarımıza bir dayanak noktasıdır.

---

¹¹Jean Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, çev., Turhan Ilgaz- Gaye Çankaya, İthaki Yay. 3. Baskı İstanbul- 2010, s.20.

Öz kavramı, Sartre'ın fenomenolojik bir düzlemde ele aldığı araştırma bulguları sonucunda varlığın içine veya arkasına gizlenmiş bir şey olarak değil de tam tersine yalnızca bir görünüş olarak ele alınır. Bundan dolayı Sartre görünüş ve özün birbirinden farklı içeriklere sahip olmadığını, aynı şey olduğunu söyler. Öyleyse görünüş ve öz olarak iki ayrı varlık alanından bahsetmek elbette mümkün değildir. Görünmenin yani görünüşün ne olduğunu açıklamak ve temellendirmek aynı zamanda özün ne olduğuna dair kafalardaki soruları da cevaplamaktır. Sartre görünmenin arkasında gizlenen herhangi bir şeyin olmadığını, görünmenin kendini olduğu şekliyle gösterdiğini ifade ederek söylediklerine açıklık kazandırmak amacıyla görünmenin varlığının ne ve nasıl olduğuna yönelir ve araştırmalara ara vermeden bu yolda ilerlemesini sürdürür.

Görüldüğü üzere Sartre'ın ontolojik bir düzlemde ele aldığı araştırma bulguları sonucunda ortaya çıkan ve hesaplaşması gereken problemlerden biri de görünmenin varlığı (fenomenin varlığı) olacaktır. Sartre: "*Görünmenin kendi varlığı vardır*"¹² diyerek bahsettiği bu varolan şeyin fenomen olduğunu söyler. Ona göre fenomenal varlık alanında olan şeyler kendini saklamadan açıkça ortaya koyar, kendini varlığa olduğu şekliyle gösterir. Bundan dolayı burada cevabının aranması gereken sorulardan biri de görünmenin varlığı (varlık fenomeni) ve fenomenin varlığının ne olduğu olacaktır.

Sartre'ın buradaki temel amacı varlık fenomeni ile fenomenin varlığının aynı şey olup olmadığını, bu iki varlık alanının varsa birbirinden farklarını ortaya çıkarmaktır. Yaptığı incelemeler ve elde ettiği araştırma bulguları sonucu Sartre, varlık fenomeni ile fenomenin varlığı arasında bir bağlantı kurarken varlığı, açığa çıkarılışın bir gerekliliği olarak değil de tam tersine varlığı bilgiye paralel, yani bilgi bağlamında olarak ele aldığı bilginin tek başına varlığın nedenini açıklamada, temellendirme de tam olarak yeterli olmadığını görür. Nihayetinde Sartre, varlık fenomeninin ve fenomenin varlığının, birbirinden farklı olduğunu ve bundan dolayı da birbirine indirgenemeyeceğine sonucuna ulaşır.

---

¹² a.g.e. , s. 23.

O halde Sartre'a varlık fenomeninin ne olduğunu sorduğumuzda Sartre varlık fenomeninin aslında varlığa bir çağrıda bulunduğunu, fenomenlerin arkasına da kesinlikle gizlenmediğini söyler. Varlık fenomeninin varlığa bir çağrı da bulunduğunu söyleyen Sartre, bu durumun aslında fenomene, fenomenötesi düzlemde dayanak noktası bulmayı gerektirdiğini söyler. Fenomenin varlığı, bu nokta da fenomenin kendisini de aşarak fenomeni temellendirir. Bu durumu biraz daha anlaşılır olması bakımından açacak olursak Sartre ,‘fenomenin varlığı’ kavramıyla hem fenomenin özünün ne olduğunu açıklar hem de özün olduğu şekliyle yani bütünüyle bizim fenomende görmemizin olanağının olmadığını söyler.

O yüzden ortaya farklı bir kavram koyar. İşte Sartre'ın bize alternatif olarak sunmuş olduğu bu kavram fenomenötesi kavramıdır. Fenomenötesi kavramı Sartre'da bilince işaret etmektedir. Sartre fenomenin kendi özünü gösterdiğini, kendini açıkça ortaya koyduğunu; fakat tamamıyla kendisini bize gösterememesinin, ortaya koyamamasının asıl sebebinin fenomenin varlığının da fenomeninin kendisini aşması olarak gösterir. Fenomenin varlığı fenomeni aştığı için onun mevcut bilgisi bizi de aşar. Dolayısıyla mutlak anlamda fenomenin varlığının ne olduğuna dair bilgi edinmek çok da kolay görünmemektedir.

Sartre ikinci bir çözüm yolu olarak, fenomenin varlığını varlık fenomeni olarak ele almaya çalışır, bu sefer de varlık fenomeninin kendini göstermesi, ortaya çıkarması gerekir ki bu durum adeta bir kısır döngü gibi sürüp gider. O halde bu kısır döngüden çıkmanın çıkar yolu olarak fenomenin ötesine geçerek, onu aşarak sorgulayan ve fenomeni eleştiri konusu yapabilen bilince ihtiyacımız vardır. Dolayısıyla bizim burada asıl sormamız gereken soru, fenomenin varlığına bilinç vasıtasıyla bir dayanak noktası bulmak mümkün müdür? sorusu olacaktır.

Fenomen, felsefe tarihinde bilgi söz konusu olduğunda belki de en çok kullanılan kavramlardan biridir, dolayısıyla fenomenin ne olduğunu anlamadan, Sartre'ın fenomeni ontolojik düzlemde ne şekilde ele aldığını görmeden Sartre'ın varlık görüşünü anlamak mümkün değildir; çünkü ele aldığı başkaca kavramlar ve o kavramlara dair oluşacak olan bağlantılar fenomen fikri üzerine kurulur.

Fenomen kavramını daha iyi anlayabilmek için yani “fenomen”in ne olduğunu, nasıl bir ortamda ortaya çıktığını ve de fenomen kavramının içeriğinin nasıl doldurulduğuna bakmak ve incelemek gerekir. İlkçağdan 20. yüzyıla kadar en etkili ve anlaşılır olan günlük dile de geçen fenomen (görünüş) kavramı fenomenoloji geleneği içinde tekrar anlamlandırılmıştır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde felsefe alanında tarihsel şartların getirdiği insanlık durumu yüzünden yeniden insanla ilgisinde etkin olma çabası yeni arayışlar başlatmıştır. Felsefenin nesnesi, yöntemi, bilgi konusu bütün bunları yeniden organize eden kurgulamaya çalışan yeni bir okul fenomenoloji okulu olarak tanınmaktadır. Bu okul yeni bir felsefi anlayış ortaya koyarken felsefenin nesnesi fenomen olması bakımından bir araya gelmiştir, felsefenin konusu fenomendir, olgular, özler değildir.

Sartre, Husserl ve Heidegger bu geleneğin içinde yer alan birer fenomenologdur. Dolayısıyla bu filozofların fenomen kavramının içeriğini nasıl doldurduklarına bakmak konunun anlaşılması bakımından daha aydınlatıcı olacaktır. Husserl’de fenomenolojinin ne olduğuna daha doğrusu nasıl bir içeriğe sahip olduğunu anlamak açısından öncesine bakmak gerekir. Husserl öncesine gittiğimizde de Kant’la karşılaşmak durumunda kalırız. Elbette ki Kant’ın felsefe tarihi içinde etkin bir rolü vardır.

Kant yaşadığı dönemdeki mevcut felsefi birikimle önceki felsefi birikimleri arasında sistematik bir şekilde kendi düşüncelerini de katarak kendinden önceki felsefe tarihini sadece etkilemekle kalmamış aynı zamanda kendinden sonraki felsefe tarihini de dolaylı veya doğrudan etkilemeyi başarmıştır. Bu bağlamda Kant’ın temel felsefi düşüncesini, birikimini öncekilerden ayıran bazı noktalar mevcuttur. Kant’tan önce olan mevcut felsefi anlayış ampirist (deneye dayanan) ve akılcılık (rasyonalizm) akımı etrafında şekillenmişti, bu da bilginin halihazırda akla ve de deneye bağlı olduğunu gösteriyordu.

Kant ise bilgiyi genel olarak a priori (deney öncesi) ve aposteriori(deney sonrası) şeklinde ikiye ayırarak ele almaktaydı. Buna paralel olarak Kant bilgiye sınır koymaya çalışarak, felsefeyi mevcut, var olan başıboş düşüncelerden kurtarmaya çalışmıştı. Tabii Kant’ın içeriğini oluşturduğu bu felsefi birikimi, yakın zamanda transandantal idealizme yaklaştırdı.

Kant'ın içinde olduğu idealizmi çok geçmeden Alman idealizminin de etkiledi. İleri ki süreçte de bu felsefi birikim Hegel de daha da üst noktalara çıkararak felsefe tarihinde yankı uyandırdı. Ancak Hegel sisteminin de eksikliklerinin olması, tek bir yönetime dayanması gibi problemlerin çıkması üzerine Hegel'in mevcut sistemi maalesef etkisini yitirmiş ve bu doğrultuda sistemde bir boşluk meydana gelmişti.

Sistemde meydana gelen bu boşluğu telafi etmek ve doldurmak için alternatif olarak tekrardan Kant'a geri dönüş yapıldı. Bununla birlikte felsefe çok geçmeden bilginin bilimi olarak anılmaya başlandı. Bu süreçte felsefi bilgiyi yeniden canlandıracak olan bir sisteme ve felsefi birikime gerek duyuldu. İşte tamda bu nokta da 20. Yüzyılın başlarında ortaya çıkacak olan Husserl Fenomenolojisi bu eksikliği kapattı ve var olan boşluğu doldurmuş oldu. O halde burada ele almamız gereken bir konu da Husserl'de fenomenin ne olduğudur.

“Husserl felsefesinde fenomen kavramı ... görünenin kendisini nitelenmek için kullanılır.”¹³ dolayısıyla Husserl'de fenomen kelimesinin etimolojisine yani köküne baktığımızda: Yunanca *phenomenon* ve *logos* sözcüklerinden türediğini görürüz. Husserl'de fenomenoloji aslında özün ne olduğunu kavramada, öze ulaşmada yararlandığımız bir metottur. Öyleyse burada Husserl'in araştırma konusu yaptığı şey fenomenlerin özünün ne olduğudur. Felsefesinin temel amacı da özün incelenmesi ve araştırılması üzerine kuruludur, çünkü özün ne olduğunu bilmenin ve anlamının yolu öncelikle fenomenin ne olduğunu tanımaktan, kavramaktan geçer. Bu durumda fenomenlerin haricinde bir dünyanın var olduğundan söz edemeyeceğimiz için fenomenleri kalkış noktamız olarak ele alırsak bu yöntemle öze ulaşmak da mümkün bir hale gelecektir.

Husserl'de fenomenolojinin daha doğrusu fenomenin özüne ulaşmak temaşa (seyre dalma) ile mümkün bir hale gelir. Yani fenomenin özüne doğru seyre dalmaktan kastettiği şey aslında burada bilinçle açıklanır. Bilincin her zaman yönelimsel olduğunu söyleyen Husserl, fenomene doğru yönelim halinde olan bilinci insanın içinde bulunduğu sosyal-kültürel-ekonomik yaşam standartlarını da dâhil ederek anlatır.

---

¹³ Kasım Küçükalp, *Husserl*, 2.b., İstanbul, Say Yayınları, 2006, s. 57.

“Fenomenolojik redüksiyon sürecinde doğal tutumun özüne dair her şey... ayrıca alınır.”¹⁴ diyen Husserl herhangi bir şeyin özüne varmak ve ulaşmak için mevcut olan bilgileri ayraç içine paranteze alarak yani bütün bunları yok sayarak işe başlar. Hiçbir halihazırda olan bilgiyi bilgi olarak değerlendirmeye almayan Husserl fenomenin özüne ulaşmak amaçlı fenomenolojik yöntemin ilk basamağı olarak epokhe (paranteze alma) kavramını temele alır.

Husserl’in bu fenomenolojik yöntemi daha sonraki dönemlerde Sartre’da farklı bir şekilde yani ‘hiç’ olarak karşımıza çıkacaktır. Paranteze alma olayının yöntemi olarak redüksiyon (indirgeme) yöntemi kullanılır. Bu yöntemle tüm bu saydığımız ve mevcut olan koşulların insana yüklediği anlamlar paranteze alınır. Yani bütün bunlar görmezden gelinerek, yok sayılarak en sonunda paranteze alınamayacak bir öze ulaşmak mümkün hale gelecektir. Ancak bu şekilde şartları izole edersek şeylerin ötesinde var olan özlere ulaşma imkânımız olur. Daha net ifade edecek olursak buradaki amaç zihni her türlü gereksiz, faydasız ve başıboş düşüncelerden kurtarmak ve sürekli bir yönelim halinde olan bilincin fenomene yöneldiği anda, gelip geçici heveslerinin etkisinden sıyırmak, mevcut durumun içinde kaybolmasını engellemektir.

Sartre, kendi felsefesinin altyapısına Husserl’in fenomenolojisini koyarak, kendi düşüncelerini de bu sağlam olarak gördüğü metot üzerine konumlandırmıştır. Öte yandan Husserl’in ardı sıra Sartre’ın felsefesinden etkilendiği ve kendi felsefesine de çok şey kattığı bir diğer filozofta Heidegger’dir. Heidegger’e göre fenomenolojinin aslında mevcut problemi “varlık” problemiydi. Heidegger’in ünlü kitabının isminin de bu araştırmasına paralel olarak *Varlık ve Zaman* olması Sartre’ın kitabının adının *Varlık ve Hiçlik* olması aslında bize iki düşünür arasındaki felsefi düşüncenin anahtar kelimesini de vermiş oluyor.

Burada Sartre ve Heidegger’de ortak olan varlık problemi Husserl’de epokhe (paranteze alma, yok sayma) kavramıyla göz ardı edilmiştir; çünkü Husserl’in yapmaya çalıştığı şey dünya içindeki var olan şeyleri, nesnelere paranteze alarak asıl vurguyu bilince ilişkin olarak dünya fenomeni üzerine kurmak olmuştur. Sartre ise bu ayraç yani parantez içine alınmış bu dünyanın nasıl bir dünya olabileceğinin hayalini bile kurmanın zorluğundan bahseder.

---

¹⁴ a.g.e s.67.

Heidegger'de, tıpkı Sartre gibi Husserl'in insanın dünyadan izole edilmesi düşüncesine katılmaz. Heidegger de insan dünya içinde, dünyayla birlikte olan bir varlıktır. İnsan yoksa dünyanın gerçekliğinin de bir mantığı, anlamı yoktur. Yani insanı dünya içinde yaşayan bir varlık olarak görmek demek aynı zamanda insanın kişi-dünya ile bağımlı oluşturmak demektir. Dolayısıyla Heidegger'in, Husserlci epokhe (paranteze alma) yaparak, insanı yaşadığı dünyadan izole etme gibi bir fikri yoktur, tam tersine insan dünyayla iç içe olan bir varlıktır.

Aynı şekilde Sartreda Heidegger gibi yapılan fenomenolojik epokheyi paranteze almayı kabul etmez. Yine bu konuda Heidegger'e katılarak ontoloji ve fenomenolojinin birbirinden ayıramayacağını vurgulayan Sartre buna örnek olarak fenomen ile kendinde şeylerin yani özlerin arasındaki var olan ilişkiyi örnek gösterir. Tabii bundan Sartre'ın Husserl'e tam olarak karşı çıktığı da düşünülmemelidir. Sartre'ın kabul etmediği şey Kant'la birlikte başlayan fenomen ve numen ayrımı olmuştur. Bu noktada Kant'ın fenomenlerden ne anladığına bakarsak Sartre'ın karşı çıkışlarını da yerli yerinde temellendirmiş oluruz.

Kant'ın fenomenal dünyası, duyuşsal olan, görülen ve değişen bilgisini edinebileceğimiz bir alandan ibaretti. Diğer tarafta da tam tersine numenal dünya dediği fenomen dünyasından oldukça farklı olan bilgisini edinemeyeceğimiz, duyularla algılayamayacağımız, göremeyeceğimiz ve de değişime tabii olmayan bir alandan bahsetmekteydi. Asıl problem ise numen'in özünün gizli ve bilenemez oluşuydu. İkinci olarak Kant'ın varlığı ikiye ayırıp fenomenlerin arkasında kendinde şeylerin yani numenlerin olduğunu söylemesiydi. Kant'ta fenomenin ardında kendini gizleyen bir numenal alan vardı. İşte tam da bu noktada Sartre'ın karşı çıkışları başlamaktadır. Sartre Kant gibi fenomenin arkasında onun arkasına gizlenen bir öz aramaz; çünkü fenomenler kendini açıkça ortaya koyar ve görünürdür, bu görünme de öze eş değerdir.

Burada Sartre'ın fenomen kavramının içini nasıl doldurduğuna ve felsefesinden oldukça etkilendiği Heidegger ve Husserlin de fenomene dair görüşlerini kısaca derine inmeden Sartre'la bağlantısı içinde anlatmaya çalıştık, ikinci bir adım olarak da anlatılanlara paralel olarak fenomenlerin insan varlığıyla ilişkisine değinmek olacaktır. Görüldüğü üzere Sartre'da öncelikli olarak yaptığımız şey varlığın (fenomenin) yani varlık fenomeni ile fenomenin varlığının ne olduğunu temellendirmek oldu; çünkü tezimizin de en temel problemi olan özgürlük düşüncesini ve bunun temeline koyduğu insan anlayışını kavrayabilmek için öncelikle varlığın (fenomen) ne olduğunu bilmek gerekiyordu. Sartre'da özgürlük insana dair bir fenomen olduğu için insan varlığına ve de bu varlığın fenomenlerine bakmaya çalışan Sartre'ın özgürlük düşüncesi, onun insan anlayışına dayanmaktadır, bunun temelinde de varlık anlayışı yatmaktadır.

II. BÖLÜM

2.1. SARTRE'IN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞININ TEMELLERİ

Sartre'a göre insanın var oluşu ile özgür olması arasında bir öncelik yoktur, insanın var olması, aynı zamanda da özgür olduğu anlamına gelir. Bu durum insanın varlık yapısının bir göstergesidir. “Özgürlüğüm doğama fazladan katılan bir nitelik değil... *Tastamam varlığımın dokusudur.*”¹⁵ diyen Sartre, özgürlük anlayışının temelini bu düşünceyi yerleştirmiş ve insanın özünün önceden belirlenmediğini, yani bir alinyasının olmadığını dolayısıyla insanın günlük hayat akışı içerisinde yaptığı özgür eylemlerle kendini kurduğunu açıkça belirtmiştir.

İnsan dünyaya bırakılmıştır, terk edilmiştir dolayısıyla da ona yol gösterebilecek, ya da onu belirleyen bir tanrısal güç veya otorite olmadığı için, bütünüyle özgürlük olan bilinç varlığı insan kendi eylemlerinin sorumluluğunu almak zorundadır. Hatta buna mecburdur; çünkü insan bu noktada belirlenmemiştir, var oluşu da özünü öncelendiği için insanın kendini yeniden var etmede ve kendini kurmada bir engeli yoktur. Bunun farkına varan insan şunu da anlamış olacaktır. İnsan kendisini ne yapmak isterse, kendini nasıl tasarlarsa o olacaktır.

Bu kişinin kendi imkânı dâhilindedir. Dolayısıyla burada bilinç varlığı insana kendini gerçekleştirme ve var etme konusunda çok iş düşüyor. İnsanın bütünüyle özgür olması onun her zaman kendini var edeceği, kendi olabileceği anlamına gelmez. Özgür olan bir insan ancak özgürleşebilirse bütün bu imkânlar gerçekleşecektir. Tabi bu da çaba, gayret ve mücadele gerektiren bir iştir. Sartre'ın özgürlük anlayışı çerçevesinde en dikkate değer noktalardan biri de var olmayanın yani hiçin, var olanı belirlemesidir. Tabi bu belirleme aynı zamanda belirlenmemişlik anlamında özgürlüktür.

---

¹⁵ Jean Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, çev., Turhan Ilgaz- Gaye Çankaya, İthaki Yay. 3. Baskı İstanbul- 2010, s. 558.

Belirlenmemişlik anlamında özgürlükten kastettiğimiz şey İnsanın varoluşunu önceden belirleyen bir alinyazısının olmaması yani insanın varoluşunun belirsizliği (önceden belirlenmemesi, sonradan kişinin tercihleriyle kendini var etmesi) durumudur. Sartre' da insan eylemlerini gerçekleştirirken, yani var olan bir durumu değiştirmek üzere bir şeyler yaparken aslında eylemlerinin belirleyicisi kendisinin koyduğu bir amacın (hiçin) bizzat kendisidir.

Kişinin henüz gerçekleştirmediği, fakat yapmak istediği var olmayan bir şeyi (var olmayanı, dolayısıyla hiçi) istemesi, bunu da gerçekleştirmek amacıyla hedef koyması bu var olmayan ancak gerçekleştirilecek olan (plan-tasarı-hedef) tarafından da eylemlerini belirlemesi onun özgürlüğüdür. Bu bağlamda Kuçuradi var olan bu özgürlük görüşünün aslında bizi Kant'tan önceki, özgürlüğün insanın bir varlık yapısı olduğu varsayılan bir anlayışı çağrıştırdığını şu sözleriyle ifade eder: “*Özgür olmak, kişi olarak var olmakla aynı şeydir.*”¹⁶ Buradan hareketle eğer özgürlük insanın bir varlık yapısı olarak ele alınırsa bu bizi insanın varoluşuna daha doğrusu varoluş-öz problemine götürür. Dolayısıyla Sartre geleneksel felsefenin tam tersine özün varoluştan önce değil de, var oluşun özden önce geldiğini ve bunun da insanın kendini var etmede, kendini eylemleriyle seçimleriyle yeniden kurmada etkin olduğunu söyler.

“*Varoluşçuluk Bir İnsancılıktır*” adlı konferans metninde Sartre, varoluşun özden önce geldiğini, önce insanın var olduğunu sonra eylemleriyle, yapıp etmeleriyle, tercihleriyle kendini var ettiğini, kurduğunu söyler. Sartre'a göre önce insan vardır, sonrasında da insan kendisini nasıl tasarlırsa, ne olmak isterse o olacaktır. Tabi bu tasarı bilinçli bir seçişi de içinde barındırır; çünkü insanı tasarlayacak, ona yol gösterecek bir Tanrı veya bir güç otoritesi yoktur. Sartre burada önemli olanın Tanrı'nın varlığı veya yokluğunun ispatı olmadığını, ancak bunun bilinmesinin de insanın özünü kurmada ne denli rolü olduğunu farkına varmasında bir yol çizdiğini düşünür.

Tanrının varlığı veya yokluğunun ispatı şu anlamda insana yardımcı olur. Eğer insan, özünün bir tanrı tarafından yaratıldığını düşünürse, kendini gerçekleştirmek, var etmek ve yeniden kurmak için hiçbir şey yapmaz, edilgen kalır. Bu insanın hayatında daha çok alinyazısı, kadercilik düşüncesi etkindir.

---

¹⁶ İoanna Kuçuradi, *Uludağ Konuşmaları*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1997. s.5.

Kişi bu yüzden de sırf önceden belirlendiğini düşünerek kendisi için hiçbir adım atmaz ve suçu hep başkalarında arar. Kişi sorumlulukların çok da bilincinde değildir; yalnız olmadığını düşünür, alacağı kararların sadece kendini etkilediğini düşünür, bencildir. Ancak özünün, benliğinin ve kaderinin hiçbir tanrısal güç tarafından belirlenmediğini, bu dünyaya bırakılmış olduğunu ve olacağı kişi olmada özgür olduğunun fark edebilirse kişi kendini kurmada özgür olduğunun bilincine varır.

İnsanın önceden belirlenmiş bir alinyazısı yoktur, önceden belirlenmiş bir öz, bir insan doğası da yoktur. Yaşam süreci içerisinde kişinin karşılaştığı durumlarda seçtiği veya seçmediği, yaptığı veya yapmadığı eylemler doğrultusunda kendini kurması söz konusudur. Bilinç varlığı olan insan her ne değilse o olan, ya da her ne ise o olmayan ve sürekli olarak kendini kurma olanağına sahip olandır. Bu dünyada kendinden başka tutunacak dalı olmayan ve bırakılmışlık, terk edilmişlik içinde olan insan hep olduğu şeyin ötesine geçmeye çalışarak, kendini gerçekleştirmek, var etmek için eylemde bulunmaya mecburdur. Buna paralel olarak varoluşun özden önce gelmesi insanın özünü kurmasına ve kendisini de aşmasına olanak sağlayacaktır.

Kendini her gün sürekli olarak aşmaya çalışan ve her zaman kendini yenileyen insan gittikçe yeni nitelikler kazanır bu da ancak özgür eylemleriyle mümkün olabilmektedir. Sartre'da kendinde varlık ve özgürlük arasında kurduğu ilişkiye baktığımızda, her ne ise o olan, olduğu şeyin dışına çıkamayan kendinde varlık alanının yani nesnelere ve şeyler dünyasının bilinci içermediği için varolmadan özgür olmadığını söyleyebiliriz. 'Kendinde varlık' alanında öz varoluştan önce gelir, yani kendinde varlığın özü önceden belirlenmiştir. Bu duruma istinaden Sartre "*Varoluşçuluk Bir İnsancılıktır*" adlı konferans metninde bir kâğıt keseceği örneğini vermiştir. Neye yarayacağını önceden bilmeden bir kâğıt keseceğini tasarlamak elbette mümkün değildir.

Bir kâğıt keseceğini önceden yapmayı kafasında planlayan zanaatçının kâğıt keseceğinin yapılma şeklini ve niteliklerini belirlemesi, onu ortaya koymasından önce gelir. Böylece de bir tasarıyla yaptığı nesnenin hem belirli şekli olur hem de işe yarar.

Kendinde varlık alanında önce bir tasarı-plan vardır, sonrada o tasarıya uygun olarak eylemi gerçekleştirme olanağı mevcuttur. Yani elime almış olduğum veya gördüğüm kâğıt keseceği önceden belirlenmiş ve belli bir teknik kavrayışa göre yapılmıştır. Dolayısıyla kâğıt keseceğinin özü zanaatçı tarafından önceden belirlenmiştir. Özü varoluşundan önce gelen kendinde varlık, eksiksizdir, tamdır ve mükemmeldir, oluş içinde değildir. Kendini öyle ya da böyle tasarlama imkânı yoktur, ancak kendi için varlığın özü önceden belirlenmediği için kişi eylemleriyle sonradan bir şey olacaktır.

Kendinde varlık yani dünyadaki nesnelere veya şeyler her ne ise o olarak kaldığı için insana anlamsız, başıboş ve saçma görünürler. İşte kendinde varlığın bu görünümü insanda bulantı duygusunu ortaya çıkarır. Kendi için varlığın kendinde varlık yani dünyadaki şeyler hakkında bulantıya düşmesi aynı zamanda da insanın varoluşuyla yüz yüze gelmesidir. Bu bulantı duygusunun temelinde olumsuzluk (rastlantı) kavramının da önemli bir yeri vardır. Olumsuzluk her iki varlık türünün de temel özelliğidir, bir var olan bir süre sonra öteki var olanı fazladan olarak görmeye başlar ve nihayetinde de bilinçli insan varlığı kendinde varlığın fazladan olduğunu anlar.

Kendinde varlığın fazladan olması yani eksiksiz, mükemmel, tam, dolu ve hareketsiz varlığı karşısında yaşanan bulantı duygusu insana varoluşunu ve özgürlüğünü kavramada tetikleyici bir unsur olarak karşımıza çıkar. Sartre'ın varlık çerçevesinde insan anlayışına baktığımızda yalnızca insanda varoluşun özden önce geldiğini görürüz. Yani insan önce vardır, sonra da eylemleriyle seçimleriyle kendi özünü ne olmak istiyorsa o şekilde kurar. Elbette bu özünü kurma durumu da bilinçli insan varlığını gerektirir. İnsan bilinç varlığıdır, sürekli olarak bir atılım, eylem içerisinde seçimleriyle kendini var eder. Dolayısıyla dünyaya bırakılmış insanın yalnızca varoluşu vardır, özünü ise insan sonradan kendisi var edecektir.

Varoluşun başından beri vurguladığımız en temel niteliklerinden biri insanın özgürlüğe mahkûm olmasıydı. Dolayısıyla mutlak bir özgürlük içinde olan kendi için varlığı bağlayacak hiçbir ahlak kuralı, hiçbir tanrısal buyruk ya da herhangi bir güç otoritesi olmadığı için insanın yaptığı bütün eylemlerinin niteliği özgürlük doludur. İnsan baştan ayağa özgürlüktür.

İnsanın özgür olmama gibi bir lüksü yoktur, insan var olduğu andan itibaren yapısı gereği sürekli olarak aktif ve eylem içerisindedir. Bu dinamik yapıya sahip olan, sürekli eyleyen insanda eylemin ilk koşulu özgürlük olmaktadır. Kendi için varlık tamamen özgürlük olduğu için daima olduğu şeyin ötesine geçmeye çabalayıp kendini eylemleriyle seçimleriyle var kılar. Eylem içerisinde olan insan bu şekilde hem kendi çehresini hem de dünyanın çehresini değiştirmektedir. Eylem özgürlüğün hem ilk koşuludur, hem de özgürlüğün bir ifadesidir.

Olumsuzlamanın (hiçliğin) insan aracılığıyla dünyaya gelişi çerçevesinde insan-dünya-insan bağlantısında insan hiçleyici bir kopuşu gerçekleştiren varlıktır. Yani hiçlikle sürekli olarak kendinden kopan, olacağı şey olmayan insan varlığı elbette ki özgürdür. Hiçlik sayesinde kendinden kopuşun devamını sağlayan, daimi kılan yine özgürlüktür. Sartre, İnsan gerçekliğinin de bir 'hiçleyiş' olduğunun yani insanın kendi kendini hiçlemesi sonucu kendini var ederek özgürlüğe vardığını şu sözleriyle ifade etmektedir: *'Bu koşullarda, özgürlük bu hiçleyişten başkaca bir şey olamaz.'*¹⁷ O halde her ne ise o olmayan, her ne değilse o olan, sürekli kendini aşır hep bir öteye taşıyan kendi için varlık bir amaç etrafında hareket eden bilinçli bir varlık olarak daima dinamik ve etkindir. Aynı zamanda da her daim kendini değiştirme, yani kendisine verilenleri aşma potansiyeline sahiptir. Bu onun özgürlüğüne tekabül eder. İnsanın kendinde varlık gibi durağan, değişmez bir özü yoktur.

Eğer böyle bir yapısı olsaydı özgür olamazdı, o halde her ne ise o olan, var olduğu şey dışına çıkamayan kendinde varlık özgür değildir; çünkü durağandır, pasiftir, etkin değildir. O halde kendi için varlığın kendinde varlıktan en temel farklarından biri de amaçlarının, hedeflerinin olması ve bunları gerçekleştirdiği ölçüde kendini kurması ve gerçekleştirmesidir. *'Özgürlük... kah istenç aracılığıyla kah tutkusal çabalarla ulaşmaya çalışacağım amaçların temelidir.'*¹⁸ Sartre'ın bu ifadesinden de görüldüğü üzere insanın tutkuları ve amaçları doğrultusunda vereceği kararlar yine kendi kararıdır. Kişinin karar verme sürecinde herhangi dışsal bir faktörün etkisi yoktur, kararları veren bizzat kendisidir, kendi dışında bir yabancı değildir, eğer dışarıdan bir faktörün etkisi olduğunu düşünürsek özgürlüğü ortadan kaldırmış oluruz.

---

¹⁷ a.g.e., s.558.

¹⁸ a.g.e., s.563.

İnsan yaşadıkları karşısında tavrını istediği şekilde ortaya koyar. Örneğin; herhangi bir olay karşısında çekingen davranan, korkan kişi bu tavrı yine kendisi belirlemiştir, istese başka bir olayla karşılaştığında daha cesurda davranabilir. Bu onun özgür tutumuyla ve var olan olaya takındığı tavırla alakalıdır. Sartre bütünüyle özgür olan insanın yaşamı boyunca sorumluluklarını yerine getirirken karşılaştığı çeşitli var oluş durumlarını (bunaltı-iç daralması) romanlarında konu edinmiştir. Bu durumu şu sözlerle çok da iyi betimler: Yani Sartre burada bir kez daha kendinde varlık ve kendisi için varlık arasındaki farkı da vurgulamış oluyor. İnsan bir kendinde varlık değildir, deyim yerindeyse bir karnabahar değildir.

İnsan kendisi için, bilinç varlığı olan bir varlıktır. Kendini var etmesi yine kendi olanakları dâhilindedir ve Sartre'ın kendi için varlığı bunun farkındadır, gerekeni de yapacaktır, dolayısıyla insan suya bırakılmış bir yüzen tahta parçası değildir, öyle olsaydı kendinde varlıktan bir farkı kalmazdı. İnsan etkindir, eylemleriyle sürekli olarak kendini var eder. Sartre'ın bu sözü de "*İnsan ilerleyiştir, aşıştır, oluşturdur.*"¹⁹ Bu durumu çok net özetlemektedir. İnsan bu dünyada yalnızdır, terk edilmiştir, kendisinden başka tutunacak bir dalı yoktur, ancak eylemleriyle bir amaca yönelirse, hedeflerini gerçekleştirirse kendini var edecektir. Kendisini varlaştırmasının ve kurmasının ilk koşulu şüphesiz eylemdir.

Sartre insanın ontolojik olanağına bakar, onu bir varlık türü olarak ele alır, onun varlık anlayışını bu bağlamda anlamamız gerekir. Sartre'a göre insan özgürlüktür ve bilinç varlığıdır. Sartre varolanların varlığını kendinde varlık (l'être en soi) ve kendisi için varlık (l'être pour soi) olarak ele alır. İnsan kendisi için bir varlıktır ve varoluşunu bilinç ve özgürlükle gerçekleştirecektir. Sartre'da Ontolojik olarak varlığa baktığımızda öncelikli olan kendinde varlıktır. 'Kendinde varlığın' ne olduğunu anlamak kendisi için varlığın kavranmasında etkin rol oynar. O halde kendinde varlığın Sartre'da ne olduğuna, kavramın içeriğinin ne şekilde doldurulduğuna bakacak olursak;

Kendinde varlık alanı Sartre'da fenomenlerin varlığına işaret eder. Aslında Sartre'ın kendinde varlık dediği şey dünyada var olan şeylerden ibarettir.

---

¹⁹ Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, çev., Asım Bezirci, İstanbul: Say Yayınları, s.75.

Örneklendirmek gerekirse masa, taş, bardak gibi nesnelere kendinde varlıktır; çünkü bu şeylerin bilinci yoktur; bundan dolayı da Sartre bu varlığa 'kendinde' der. Kendinde varlığın en temel özelliklerinden biri kendi kendisiyle özdeş, kendisiyle bir ve aynı olmasıdır. Kendinde varlık her ne ise odur ve olduğu şekliyle kalır; çünkü onun olduğundan başkaca bir şey olma, kendisini aşma ve değiştirme imkânı yoktur. Örneğin bir taş veya bir bardak hep taş ve bardak olarak kalacaktır. Kendinde varlığın yaratılmamış olduğunu söyleyen Sartre bu durumu olumsuzluk (rastlantı) olarak değerlendirir.

Kendinde varlık mümkün varlıktan da türetilmemiştir, var olması imkânsız da değildir. Öyleyse kendinde varlığın içinde bulunduğu mevcut durum yani var oluşu nasıl ve ne şekilde açıklanabilir diye Sartre'a sorduğumuzda Sartre: '*Kendinde-varlık... Vardır.*'²⁰ Diyerek kendinde varlığın olumsal oluşuna bir başka kapı daha aralar. Rastlantısal olarak şimdi burada nesne olarak var olur. Sartre kendinde varlığın özelliklerini sayarken, yaratılmamış olduğunu, kendisiyle bir ve aynı şey, yani özdeş olduğunu buna istinaden de kendinde varlığın olumsal olduğunu söyleyerek ne mümkün varlıktan türetilebileceğini, ne de zorunlu bir varlığa indirgeneceğini kabul etmemiştir.

O halde buradaki temel problemimiz, anlaşılmasız ve belirsiz olan kendinde varlığın nasıl ortaya çıktığıdır. İşte Sartre bu soruna kendinde varlık vardır; ve de 'fazladan' dır. diyerek bu meseleyi çözüme kavuşturmuştur. Sartre kendinde varlığın fazladan oluşunu şu sözlerle açıklar: '*Yaratılmamış, varlık nedeni bulunmayan... Kendinde-varlık, ebediyen fazladır.*'²¹ Kendinde varlık hiçbir varolan tarafından türetilmemiş ve yaratılmamıştır. Mümkün olan bir varlık alanına da indirgenemez; çünkü mümkün olma kendinde varlık alanına ait, onu anlamlandıran bir kavram değil, tam tersine mümkün olma kendisi için varlığın alanına ait, kendisi için varlığı niteleyen bir kavramdır.

Kendinde varlığın olumsal ve de buna bağlı olarak fazladan olması, varlığının olup olmamasıyla aynı imkân dâhilindedir; çünkü o her ne ise o olan, yani kendi kendisiyle özdeş olan ve kendinin dışında başkaca bir şey olamayan herhangi bir gizi bulunmayan bir 'kendinde' varlıktır.

---

²⁰ a.g.e., s. 44.

²¹ a.g.e., s. 44.

Sartre *Varlık ve Hiçlik* kitabında kendinde varlığın tam bir doluluk halinde olduğunu herhangi bir eksiği, en ufak bir çatlağı dahi olmadığını ifade eder. Yani kendinde varlık tamamlanmıştır, eksik değildir, ayrıca kendinde varlığın zamansallığı yoktur ve oluş içinde değildir. Kısaca kendinde varlığın genel anlamda üç temel özelliği vardır diyebiliriz.

Birincisi kendinde varlık yaratılmamıştır, ikincisi her ne ise o olandır, olduğundan başkaca bir şey olma imkânı yoktur, yani kendi kendisiyle özdeşdir. Üçüncü özelliği ise kendinde varlığın olumsal yani fazladan oluşudur. Sartre kendinde varlık alanını aynı zamanda hiçbir eylemin, yapıp etmenin mümkün olmadığı ‘şeyler dünyası’ olarak ele alır. Kendinde varlığın, kendi dışında olan nesnelere, şeylerle ilişki ve bir bağ kuramadığını ve kendisiyle temasa geçecek, kendi dışında bir varlığa gereksinim duyduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada tam bir olumsuzluk hali içinde olan ve hiçbir şekilde olumsuzlama içermeyen, her ne ise olan, kendini asla başkaca bir varlık olarak ortaya koyamayan, sadece kendisini kendi olmakla adeta tüketen kendinde varlığın yanında, bir de bu saydığımız özelliklerin tam tersi niteliklere sahip kendi için varlık alanı vardır.

Kendinde varlık alanını herhangi bir eylemin, yapıp etmenin olmadığı şeyler dünyası olarak gören Sartre, bu varlık alanına karşılık, her türlü eylem imkânının olduğu bilincin tam anlamıyla kendini gösterdiği kendi için varlık alanına bakar. Öyleyse Ontolojik olarak öncelikli olan kendinde varlığı açıkladıktan sonra bir sonraki adım olarak kendisi için varlığa geçmek daha yerinde olacaktır. Kendinde ve kendi için varlık arasında bir kıyaslama yapacak olursak; Sartre için kendinde varlık alanı, herhangi bir eylem, yapıp etme imkânının olmadığı şeyler ve nesnelere dünyası olan, oluşa tabi olmayan ve zamansallığın dışında kalan tam ve mükemmel olan tamamlanmış, eksiksiz, başkalaşma imkânı olmayan bir varlık alanıdır.

Sartre için fazladan bir varlık olan kendinde olmanın dışında başka bir etki ve kapsamı olmayan, bir anlam ifade etmeyen kendinde varlık alanının aslında üstünde durulacak çok da bir yanı yoktur.

Yani varlık dünyası yalnızca kendinde varlıktan ibaret ve sınırlı değildir, varlık alanında daha kapsamlı olan her türlü eylemin ve yapıp etmenin mümkün olduğu kendi için varlık alanı vardır. Araştırılması ve üzerinde ısrarla durulması en gerekli olan varlık alanının kendi için varlık olduğunu söyleyen Sartre, incelemelerini de buna paralel olarak sürdürür.

Sartre’da kendinde varlık ve kendisi için varlık alanına iki ayrı ve zıt bölge olarak bakılabilir. Kendinde varlık alanı için anlattığımız her şeyin tam tersi kendisi için varlık alanının temel özellikleridir. Aslında tezimizin de odak noktası olan ve üzerinde ısrarla ve önemle durmamız gereken varlık alanı kendisi için varlıktır; çünkü kendisi için varlıktan kastedilen şey bilinçli olan insan varlığıdır. İnsan herhangi, sıradan bir var olan değildir, örneğin insan bir bardak değildir.

Bardağın varlığı her ne ise odur, başkalaşamaz, kendisinin dışına çıkamaz, kendisine sahip olduğu anlam dışında bir anlam katamaz, anlamdan yoksundur. Bardak bir kendinde varlıktır. Bu varlığa anlam katacak olanda bilinç varlığı olan insandır, yani kendisi için varlıktır. Her ne ise o olan kendinde varlık alanı dışında kendisinin bilincinde olan ve kendisini sürekli olarak eylemleriyle, yapıp etmeleriyle mevcut halini aşan canlı insan varlığı olan insan bilincinin varlığı olarak kabul ettiğimiz kendisi için varlık alanı vardır.

Önceden de belirttiğimiz gibi oluş ve zamanın dışında, tamamlanmış, eksiksiz, cansız şeyler ve nesnelere dünyasını içeren kendinde varlık alanının tam zıttı olan kendisi için varlık alanı ise; oluş içersinde ve zamana tabi, tamamlanmamış, eksik ve mükemmel olmayan varlık alanına işaret eder. “*Ne ise o olmayan, ne değilse o olan*” varlık... *Kendi-için varlıktır.*”²² Diyen Sartre’a göre, kendisi için varlığı her ne ise o olmayan ve her ne değilse de o yapan, başkalaştıran insanı olduğu şey olmaktan yani mevcut durumundan onu aşarak ayıran bilinçtir. Bilinç kendisi için varlığı sürekli olarak başka yerlere çeker ve onun kendisini her an yeniden var etmesine, kendisini aşmasına olanak sağladığı için hayati bir öneme sahiptir.

Sartre’a göre bilincin herhangi bir içeriği yoktur. Örnek vermek gerekirse mesela bir kapı bilincin içinde değil de tam tersine bir mekânın içindedir.

---

²² a.g.e., s. 140.

Sartre felsefenin amacının da şeyleri bilinçten çekip kopartarak, bilinçle dünya arasında var olan mevcut bağı yeniden şekillendirmek olduğunu ifade eder. Sartre'ın burada yapmak istediği şey kendisi için varlığın yani bilinçli olan insan varlığının kendisini kurabilmesinin, var edebilmesinin temel koşullarını yani bunu nasıl ve ne şekilde gerçekleştireceğini ortaya koymaktır.

Tabi bu durumda kişinin özgür bir kişi olduğunun farkına varması ve bunun dâhilinde sorumluluklarını da üzerine alarak yapacağı eylemlerle mümkündür. Bu noktada üzerinde durmamız gereken şey bilincin, en temel problemimiz olan özgürlük ve eylem alanı bağlamında ele alınmasıdır. Bu sebepten dolayı bilinci inceleme ve araştırma konusu yapan Sartre, bilince hem bilgisel hem de varlıksal olma bakımından yaklaşarak var olan problemlere çözüm önerisi sunar. Nitekim varlıkta bilinç yoksa bilincin olmadığı mevcut durumda dünya sadece vardır, var olmakla kalır ve şeylerin kendinde varlıkların dünyasından ibarettir. Bu haliyle anlamdan yoksun ve eksik kalan dünyadaki şeylerin, nesnelere varlığına hareket ve canlılık katan, onları anlamlandıran bilinç varlığı olan kendisi için varlıktır.

Bilincin hareket ve odak noktası, hatta malzemesi kendinde varlık alanıdır, yani fenomenal varlık alanına dâhil olan tüm şeyler bilincin içeriğini ve yapısını oluşturur. Burada vurgulanması gereken en önemli nokta ise kendinde varlığın üzerine konuşabilmemiz ve yorumlayabilmemiz için gerekli olan şey bilincin kendinde şeyleri ele alıp onları kendisine ilgi alanı yapması yani konu edinmesidir; çünkü şeylerin ve nesnelere bilinç ile bağ kurması sonucu anlam kazanması mümkündür; aksi takdirde de anlamdan yoksundurlar.

Tabi buradan da bilincin nesnenin nedeni olduğunu, onu yarattığını anlamamalıyız, şeyler vardır ve bilinç de o şeylere, nesnelere yönelerek onları kendine konu edinerek görünür kılar ve anlamlandırır. Sartre'ın fenomenolojik alanda yaptığı ve araştırmasının temelini koyduğu varlık türü olarak insan varlığıdır ve de bu insan varlığı daha doğrusu bilinç varlığı olarak insan sadece fenomen değildir, diğer fenomenler gibi bilgi konusu edinilemez. Baştan beri anlattıklarımız toparlar ve kendinde varlık ve kendisi için varlık kıyaslamasını yaparsak taşlar daha da yerine oturacaktır.

Sartre'a göre var olanların ontolojik anlamda yapısına baktığımızda kendinde varlık, kendisi için varlıktan önce gelir. Önceden de belirttiğimiz üzere kendinde varlık tamamlanmıştır, eksiksiz varlıktır, oluş ve zamanın dışındadır, sebepsizdir ve fazladan bir varlıktır. Kendinde varlık her ne ise o olan, kendi kendisiyle özdeş olan ve başkalaşma imkânı olmayan varlıktır. Şimdi buradan yola çıkarak kendinde varlık ve kendi için varlık arasında eksiklik ve tamamlanmamışlık açısından nasıl bir ilişki olduğuna bakacak olursak; kendinde varlık alanında hiçbir eksikliğin olmadığını, asıl eksikliğin bilinç varlığı olan insan varlığında, yani kendisi için varlık alanında olduğunu görürüz.

Bilinç varlığı olan insan, 'kendi için varlık' olarak eksik bir varlıktır, kendini eylemleriyle tamamlamaya çalışırken sahip olduğu bilinç sayesinde sonsuz değişme ve kendini değiştirme potansiyeline, olanağına sahiptir. Sürekli kendisine var oluşuyla ilgili sorular soran, kendini sorduğu sorularla var etmeye ve anlamlandırmaya çalışan bilinç olduğu şey olarak kalmaz ve bu şekilde adlandırılmaz; çünkü başkalaşma, yani olduğundan başka bir varlık olma imkânı sadece 'kendisi için' yani bilinç varlığı olan insan için geçerlidir.

Kendisi için varlık bu anlamda tam bir boşluktur ve bu boşluğun da içeriğinin doldurulması gerekir, dolayısıyla kendisi için varlık, kendinde varlığın eksiksiz ve mükemmelliği karşısında kendini eksik, yarım hisseder ve eylemleriyle, yapıp etmeleriyle kendinde varlık gibi olmaya kendini tamamlamaya ve eksikliğini kapatmaya çalışır. Peki, bilinç varlığı olan insan bu eksikliğini nasıl ve ne şekilde kapatmaya çalışır ve bunun altyapısında ne vardır? diye sordüğümüzde, Sartre için önemli olan, bir diğer kavrama yani hiçlik kavramına geçmiş oluruz. Kendisi için varlığın, ontolojik olarak kendinde varlıktan sonra ortaya çıkmasının temel dayanak noktası hiçliktir. O halde kendisi için varlık eksikliğini kendinde varlığı olumsuzlayarak hiçleyerek tamamlamaya çalışır. Kendisi için varlık aslında kendinde varlığın hiçlenmesi olarak karşımıza çıkar.

İnsan, "*hiçliğin dünyaya kendisiyle geldiği varlıktır.*"²³ sözleriyle bu durumu ifade eden Sartre, aslında hiçliğin kendi kendine herhangi bir anlama sahip olmadığını ve hiçliğin bütün varlığını kendi için varlığa borçlu olduğu dile getirir.

---

²³ a.g.e., s. 74.

“Varlık hiçlikten önce gelir ve hiçliği kurar”²⁴ sözüyle de Sartre, bilincin kendini sürekli olarak tamamlamaya ve kendini yeniden kurmaya yönelerek eksikliklerinden kurtulmaya çalıştığını söyler. Burada kendisi için varlığın vurgulanması gereken en temel yönü hiçliktir.

Sartre insanın ancak ve ancak bu hiçlik aracılığıyla kendisi ve dünya arasındaki farkı gördüğünü söyler. Kendi var oluşunu sorgulayan ve sürekli olarak yönelimsellik halinde olan bilincin hiçliğe yönelmesi de elbette ki kaçınılmazdır. Tabii bu sorgulamada sürekli olarak bilinç varlığı olan insan bir olumsuzlama (değilleme) içerisindedir. İnsanın hiçlikle olan bağına baktığımızda aslında değilleme içinde olan insanın var olan olumsuz yargıları da beraberinde dünyaya getirdiğini görürüz; çünkü yalnızca bilinç varlığı olan insan varlığı, sorgulama nesnesi yapar ve sorduğu sorulara da olumsuz cevap alma olasılığı hep vardır.

Sartre, olumsuzluğun temelinde hiçliğin var olduğunu düşünür; fakat hiçlik burada elbette tamamen olumsuzlama (değilleme) sonucu ortaya çıkan bir şey değildir. Tam tersi bir durum söz konusu olup, mevcut durumda olumsuzlamanın hiçlikten destek aldığını söyler. Bu durumu “Değillemenin mümkün olması için zorunlu koşul, hiçliğin varlığa musallat olmasıdır”²⁵ Sözüleriyle ifade eden Sartre, hiçliğin herhangi bir şekilde varlığa musallat olmasının hiçliğin var olduğu anlamına geldiğini belirtir.

Peki var olan bu hiçlik nasıl ve ne şekilde ortaya çıkmıştır, nereden gelmektedir, hiçliğin temel dayanak noktası nedir? diye sorduğumuzda Sartre, bu sorulara hiçliğin her daim varlığın bağrında olduğunu ve varlığa musallat olarak onunla iç içe olduğunu söyler, dolayısıyla da hiçliğin varlığı dışladığını söylemek mümkün değildir. Tam bir doluluk halinde ve fazladan olan, hiçbir eksiklik barındırmayan kendinde varlık alanı hiçliği üretip türetmediğine göre, aynı zamanda hiçlikle herhangi bir bağ kuramayacağına göre, karşımıza çıkan en temel sorulardan biri de hiçliğin dünyaya nasıl ve ne şekilde geldiği olacaktır.

Hiçliğin kendini hiçleme gibi herhangi bir niteliği de yoktur; çünkü: “Yalnızca varlık kendini hiçleyebilir... Oysa hiçlik yoktur”²⁶

---

²⁴ a.g.e., s. 64.

²⁵ a.g.e.,s. 59.

²⁶ a.g.e., s. 72.

O halde burada gereksinim duyduğumuz şey tam olarak hiçliği var eden değil, hiçliği olduran, adeta hiçliğe onu ayakta tutacak bir iskelet sistemi gibi destek verecek bilinçli insan varlığı, yani kendi için varlıktır. Buradan hareketle hiçliğin dünyaya, hayatın içine insan aracılığıyla geldiğini kolaylıkla söyleyebiliriz. Hiçlik dünyaya kendinde varlıkla değil, şüphesiz bilinç sahibi olan kendisi için varlık aracılığıyla gelir. Hiçlik kendinde varlıktan gelmez; ama varlığın da tam bağrında bulunur. Yani olumsuzlamanın (değilleme) içinde bulunan bu hiçlik kavramı her zaman bir insan, bilinçli bir varlığın beklentisi içerisindedir.

İnsan beklentisinden kastettiğimiz şey, insanın varlık ile ilişki içerisinde olduğu zaman sürekli onu sorgulama nesnesi yapmasıdır. Elbette ki burada sorgulanan varlık sadece insan değildir. Dünyada var olan her şey, her nesne bilinç varlığı olan insanın, yani yönelimsellik halinde olan bilincin ilgi odağıdır. Kısaca burada sorgulayanda hiçliği dünyaya getirende kendisi için varlıktır.

Hiçlikte bu varlığa sıkı sıkıya, ayrılmaz bir biçimde bağlıdır; çünkü hiçliği ancak onu bir varlıkla birlikte ele aldığımızda anlayabiliriz. Bu noktada da hiçlik sürekli olarak varlığın olumsuzlanması, değillenmesi olarak karşımıza çıkar. Öyleyse varlık hiçlikten önce gelmelidir ve onu nitelemelidir ki hiçlik varlığı kendisine sorgu nesnesi yapabilsin. Sartre'ın hiçliğin varlığa musallat olduğu sözü de buna ilişkindir. Hiçlik varlığı neredeyse her zaman olumsuzlamaktadır. Kendisi için varlık, yani bilinç varlığı olan insan sürekli olarak sorular sorar, hiçliği olumsuzlar; çünkü kendisi için varlık her ne ise o olmayandır, başkalaşma içinde olan bir varlıktır.

Sürekli kendisini eylemleriyle aşan şu anda her ne ise, hemen sonra o mevcut durumunu da aşacak olan bilinçli bir varlıktır. Bu anlamda Sartre insan varlığının daha doğrusu var oluşunun sabit, değişmez olmadığını söyler; çünkü insan varlığı sürekli bir değişkenlik içerisindedir ve her zaman da sonsuz kendini yenileme potansiyeline sahiptir. İnsanın içinde yaşadığı dünyayı anlaması, kavraması, keşfetmesi onun varlık ve hiçlik arasında kurduğu olumsuzlamayla mümkündür. Hiçliği ete kemiğe büründürüp görünür kılan insan varlığı aynı zamanda insanın özgürlüğüdür. İnsan özgürlüğü sayesinde özünü yeniden var eder, kurar. Tabi bu özünü kurma bilinç varlığı olan kendi için varlığın bir niteliğidir. Kendinde varlık için ise tam tersi bir durum söz konusudur; yani şeylerin özü varoluşundan önce gelir.

Kısaca Sartre; kendisi için varlığı bilinç varlığı olarak ele almış ve bilinç dışında kalan varlıklara da kendinde varlık demiştir. Hiçliği de bilinç varlığı olan kendisi için varlığa tek çıkar yol olarak sunmuştur. Hiçliğin temelinde, dayanak noktası olarak gördüğümüz olumsuzlama vardır, bilinçli insan varlığı kendisini hiçlik aracılığıyla geçmişinden çeker koparır; tabi bu kopuşu da farkında olarak yapar. Bilinç burada daima mevcut geçmişini hiçleyerek yaşantısını da bunun üzerine kurar. Sartre özgürlüğünün bilincinde olan insanın hem geçmişini hem de geleceğini göz önünde bulundurarak, hem bu geçmiş ve gelecek olarak, hem de bunlar olmayarak insanın aslında yaşadığı hayat karşısında belirli bir duruş ve düşünce tarzının olması gerektiğini söyler. İşte bu noktada insanın belirli bir duruş tarzına sahip olabilmesi için öncelikle tamamen özgür olduğunun farkına varması gerekir.

Sartre, İnsanın özgür olduğunu ortaya çıkaracak olan temel kavramlardan birinin de bulantı kavramı olduğunu düşünür. Bulantı hissi aslında İnsanın varoluşuyla yüzleşmek zorunda kalmasıyla ortaya çıkar. O halde Sartre’da *Bulantı* kavramının ne olduğuna ve kavramın içinin nasıl doldurulduğuna bakacak olursak; Bulantı: etrafımızda belki de her gün gördüğümüz sıradan nesnelere, şeylerin ve insanların görüntülerinin arkasında sanki başka bir şeylerde olabilir düşüncesinin yarattığı hastalıklı bir histir.

Sartre 1938’de yazmış olduğu *Bulantı (La Nausee)* kitabının ana kahramanı olan Roquentin aracılığıyla bulantı kavramını günlük hayattan örnekler vererek çok iyi bir şekilde açıklamaktadır. Her şey Roquentin’in neredeyse her gün karşılaştığı sıradan nesnelere karşı onlara dayanılmaz ve karşı konulmaz bir şekilde dokunma isteğinin, tutkusunun ortaya çıkmasıyla başlar. Roquentin etrafında gördüğü herhangi bir nesneye dokunmak ister; ancak tuhaf bir şekilde hissine kapıldığı bulantı duygusu onu sürekli olarak engeller, şeylere dokunmasına izin vermez.

Roquentin her gün nesnelere olduklarından, göründüklerinden daha da farklı bakar, onların arkasında sürekli bir şeyler arar. Hiçbir şey ona artık eskisi gibi, mevcut olduğu haliyle görünmemektedir. Kendisi de içinde bulunduğu bu duruma pek bir anlam veremez. Daha sonraları da her şeyden tiksine başlar.

Hatta deniz kenarında yürürken ayağına takılan sıradan bir çakıl taşından bile neden tiksindiğini düşünmeye başlar, bardağa dokunmak ister ama içinden bir tuhaf his onun bardağa dokunmasına mani olur, izin vermez. Roquentin artık kendisini sınırlanmış, kısıtlanmış sanki özgürlüğü elinden alınmış biri olarak görür. Hayatında olup bitenleri, yaşadıklarını kafasında anlamlandırmaya çalışır. Roquentin, önceden nesnelere cansız bir varlıktan ibaret olduğunu, sadece insanların gerektiğinde kullanması ve onlara faydası olsun diye var olduğu düşünürdü; hâlbuki nesnelere tıpkı bir canlı bir hayvan gibi ona dokunuyordu.

Roquentin kendini berbat bir halde hissediyordu, yaşadıkları karşısında nasıl ve ne şekilde tavır takınacağını bilemez haldeydi. Eline her neyi alsın veya almak istese sürekli bulantı, nesnelere karşı bir tiksinti duygusu içini sarıp sarmalıyordu. Bulantı hissi Roquentin'in aslında nesnelere karşı duyduğu bir tiksintiydi. Peki bu tiksintinin sebebi neydi? İnsan hiçbir şey olmadan durup dururken, belki de neredeyse her gün gördüğü bir nesneye neden bugün daha farklı bakar oldu

Roquentin bu soruların cevabını kendince bulmaya çalışıyordu. Zaman geçtikçe bulantı hissi artıyordu, hatta bir süre sonra aynadaki yüzünü bile tanıyamaz bir duruma geldi. Aynada ki yüzüne, hatta bedenine bile tiksintiyle bakar oldu. Nesnelere karşı duyduğu bulantı hissi ve tiksinti hali, bu sefer kendi bedenine yönelik bir hal almaya başladı. Dışarıya çıktığında etrafındaki nesnelere de kendisine gün ışığında değişik ve şaşırtıcı bir şekilde görüldüğünü fark eder, artık dışarıya bile çıkmak istemez; çünkü etrafındaki nesnelere bin türlü değişik algıda ve formda görmeye katlanamayacağını düşünür.

Bütün bu yaşananlar tıpkı bir kurt gibi onu yer bitirir, dışarıya çıkmaktan vazgeçer karanlığa sığınır orada daha rahat ettiğini düşünür. Ancak gün geçtikçe yaşananlar içinden çıkılmaz bir hal alır; çünkü Roquentin artık kendi varlığının bile kendisine tuhaf ve ilginç görünmeye başladığını hissediyor. Her aynaya baktığında insanın sahip olduğu iki göz, bir burun bir ağız görür; ama sahip olduğu organların neden var olduklarını anlamlandıramaz, bedeninde ki çoğu şeyi bir et parçasından ibaret olarak görmeye başlar.

Roquentin zamanla kaygı, özgürlük, kendini aldatma gibi farklı konular üzerinde düşünmeye, kafa yormaya başlar. Ve bir gün Roquentin'in tesadüfî olarak yaşadığı bir deneyim onun içinde bulunduğu bu çelişkiden kurtulmasını sağlamıştır. Roquentin, bir gün öylesine kestane ağacına seyre dalıp bakarken aslında ağacın kökünün ağacın gerçek varoluşunu sakladığını birdenbire fark etmiştir. Kestane ağacının özü ve nitelikleri, ağacın tohumunda, dolayısıyla da kökünde gizlidir.

Kestane ağacının köküne baktığı o anki tiksintiyi kelimelerle anlatmanın yetersiz ve eksik olacağını ifade eder. İşte Roquentin aniden fark ettiği bu durum yaşadıklarını, nesnelere karşı duyduğu tiksintiyi anlamlandırmasına ve içinde bulunduğu çelişkiden çıkmasına yardımcı olmuştur. Roquentin önceden eline almak istediği; fakat alamadığı bardağın ve çakıl taşının sınıflandırılmayacağını artık kavramıştır; çünkü koku, renk gibi nitelikler aslında insanın yarattığı, nesneye kattığı bir görünümdür. Roquentin'in bu yaşadığı deneyimini daha kapsamlı olarak ele alırsak yani tüm bu var olan şeylerin arkasında ne olduğunu sorgularsak işte bu durumda karşımıza varoluş daha doğrusu var oluş kaygısı çıkacaktır.

Roquentin'in nesnelere karşısında yaşadığı tiksintinin yani bulantı duygusunun asıl nedeni de tam da bu düşüncedir. Bulantının temel sebebi insanın yaşadığı varoluş kaygısıdır. Roquentin yaşadığı bulantı hissiniin sebebinin gerçekte varoluş korkusu olduğu fark eder. Tıpkı nesnelere, şeylerin sadece var olduğunu bildiği gibi, ağacın kökünün sadece orada olduğunu, varoluşun ise özün veya nesnede kendini görünür kılan, ete kemiğe büründüren niteliklerin arkasına saklandığını bilir. Varoluş onun için artık soyut bir kategori olmaktan çıkar. Varoluşun orada veya bir yerlerde olmasının hiçbir nedeni yoktur, dolayısıyla varoluş aslında sebepsiz, açıklanamaz kocaman bir hiçlikten ibarettir.

2.2. SORUMLULUK

İnsanın bütünüyle, baştan ayağa özgür olduğunu söyleyen Sartre'ın özgürlük anlayışı yanlış anlaşılmalıdır. İnsan özgürdür; fakat bu özgürlük, herhangi bir anlamda serbestlik ve ya başıboşluk değildir. İnsan attığı her adımdan yaptığı her davranıştan, eylemlerinden tamamıyla sorumludur. Sartre'da Sorumluluk kavramı kişinin eylemlerinin, yapıp etmelerinin faili, nedeni olduğu anlamına gelir. Bu sorumluluk bilinci özgür olan insanın özgürleşme yolundaki mücadelesinde atılan adımlarından en önemlisidir.

Bilinç varlığı olan insan sürekli olarak her eylemiyle her an kendini yeniden kuracak ve yaptıklarıyla tercihleriyle kendini sil baştan yaratacaktır. Tabi bu durum insanın üzerine aşırı sorumluluk yükler. İnsanın bir başına ve bırakılmış olmasından dolayı varoluşunun yükü onun omuzlarına adeta bir yük gibi biner. Bu da bizi Sartre'ın diğer önemli kavramlarından bir olan bunaltı kavramına götürür. İnsanın üzerindeki bu yük, eylemlerinin ona yüklediği bu sorumluluk bir süre sonra insana ağır gelir, kişi bunaltı diğer bir ifadeyle iç daralması yaşamaya başlar. Ruhu daralır.

Peki, ruhu daralan ve bunaltı içine düşen insan eylemeyecek midir? Bu durum eylemesine engel midir? diye sorduğumuzda Sartre hayır der. Tam tersine bunaltı insanı eylemsizliğe düşürmez, eyleme sevk eder, onu eylem alanına iter. *'bunaltı; tersine bizi eylemle birleştiren, harekete götüren bir olaydır.'*²⁷ Eylemlerinin sorumluluğunu alan her insan elbette ki bunaltı (iç daralması) yaşayacaktır. Buna istinaden şöyle bir örnek verebiliriz. Örneğin; saldırıya giden bir komutanın sorumluluğu oldukça fazladır, emrindeki askerler onun sorumluluğu altındadır, dolayısıyla alacağı kararlar yalnızca kendisini bağlamamakta askerlerini de doğrudan etkilemektedir. Bunu farkında olan komutan elbette iç daralması yaşayacaktır; ama bu onda eylemsizlik hali değil, aksine tam bir eylem halinde olmaya, daha temkinli kararlar almaya itecektir.

---

²⁷ Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, çev., Asım Bezirci, İstanbul: Say Yayınları, s.45.

İnsanın baştan ayağa özgürlük olması onun zorunlu olarak yapıp etmelerinden eylemlerinden sorumlu olduğu anlamına gelir. Bilinç varlığı olan insanın özgürlüğe mahkûm oluşu, özgürlüğe hapsedilmesi ona aynı zamanda ağır bir sorumluluk yükler. Sorumluluk kavramının Sartre'da ne anlama geldiğine baktığımızda o, bu kavramı gündelik kullanıma yakın olan bir eylemin sebebi, faili olma anlamında kullanır. Kendisi için varlık yapıp etmelerinin, eylemlerinin, davranışlarının ve bütün bu eylemlerinin sonuçlarının failidir. Faili olması aynı zamanda da sorumlu olması anlamına gelir. Bu sorumluluk da insanı bunaltıya iter. Bu bunaltı duygusu da edimlerinin yükümlülüğünü sırtlanacak insanın tam seçim yaparken duyduğu iç sıkıntısıdır.

İnsanın eylemlerinde bütünüyle özgür olması, ama bu özgürlüğünde başıboşluk anlamında olmaması, insanın verdiği kararlardan yaptığı eylemlerden sadece kendi adına değil bütün insanlık adına sorumlu olması insanda iç sıkıntısı yaratır. Ancak kendisi için varlığın bu iç sıkıntısından ya da bunun gibi durumlarla karşılaştığında mevcut olan kötü durumdan yine seçimleriyle kurtulması mümkündür. Başına herhangi bir olay geldiğinde, ya da içinden çıkılması bir güçlükle karşılaştığında insan yakınmamalı, ağlayıp üzülmemelidir; çünkü bu davranışlar boşuna ve mantık dışıdır. *"Sorumluluğunun içine fırlatılmış olmak durumunu, içi daralarak fark eden kişinin, artık ne vicdan azabı, ne pişmanlığı ne de mazereti vardır..."*²⁸

Sartre'in romanlarında ele aldığı karakterler genellikle yaşadığı hayata zorlanmamıştır, onlar özgür olduğunu bilerek yaşadığı hayatı kendileri seçmiştir. Onları bağlayan ne bir gelenek, ne bir öğreti ne de tanrısal buyruk vardır. Tamamen özgür bir seçmiştir. Tabi bu seçiminde sorumluluk yüklendiğinin farkındadırlar. Bu anlattıklarımıza istinaden Sartre'in Sinekler romanından kısa bir söz verirsek daha anlaşılır olacaktır.

Jüpiter: *"Bir insanın ruhunda özgürlük patlamaya görsün, Tanrılar artık hiçbir şey yapamaz ona."*²⁹ Yani her şey insanın elindedir. İnsan her daim özgür olduğunun bilincindedir, seçimleriyle her an mevcut olan o içinden çıkılmaz durumda yine kendi seçimleriyle hallolacağını hatırlamalıdır.

---

²⁸ a.g.e. s.690.

²⁹ Jean Paul Sartre, *Toplu Oyunlar*, çev., Işık M.Noyan, İthaki Yayınları, İstanbul, s.244.

İnsanın başına her ne gelirse gelsin ya da her neyle karşılaşırsa karşılaşsın yine durumun belirleyicisi kendisidir, aldığı kararlarla, yaptığı seçimlerle kendisini yeniden ortaya koyma imkânı hep vardır. Madem insanın varoluşu özden önce geliyor ve insan her saniye kendini yeniden kuruyorsa kendi kendini seçen ve var eden insanın olaylar karşısında bir mazereti bulunamaz.

Burada kişi eylemlerini, seçimlerini ne yöne çevirirse hayatı da o yöne doğru şekillenecektir. Bunu küçük bir benzetmeyle özetleyecek olursak insan akarsuya benzer, akarsuyun ağızını ne yöne çevirirseniz o yöne akar. İnsan da neyi tercih eder ve seçimlerini de o yönde yaparsa hayatı da bundan ibaret olacaktır. Dolayısıyla burada sorumluluk kavramı yanlış anlaşılmalıdır. Sorumluluk başına gelenleri sorgulamadan öylesine kabullenmek değildir. Sartre baştanbasa özgürlük içinde olan insanın yapıp etmelerinden hiçbir şekilde suçluluk, pişmanlık, vicdan azabı duymaması gerektiğini söyler. Özgürlüğe mahkûm olmak bir nevi sorumluluğa da mahkûm olmak demektir.

Sartre *Varlık ve Hiçlik* kitabında insanın bu durumunu şu şekilde betimler: Dünyanın içinde terk edilmiş bir durumdayım, tabi bu suyun üstünde yüzen bir tahta parçası gibi pasif kalacağım anlamına gelmez. Tam aksine kendimi terk edilmiş bir dünyaya angaje olmuş olarak bulurum, ama ne olursa olsun ve ne yaparsam yapayım sorumluluklarımdan asla kaçamam; çünkü sorumluluklarımdan kaçma isteğimden bile sorumluyum. Dolayısıyla hayatımda var olan şeyler hakkında kendimi etkin kılmakta, edilgen kılmakta benim elimdedir, hatta intihar bile dünya içinde olmanın farklı bir yoludur. Sorumluluğuyla baş başa kalan insan bir süre sonra Ben neden doğdum? Niye varım? Doğmayı, var olmayı ben istemedim ki? sorularını kendine yöneltir ve sürekli olarak da bir cevap arayışı içindedir. Konunun başında da ifade ettiğimiz gibi nasıl ki insan doğduğu andan itibaren özgürse, özgürlük insanın varlık dokusunun bir yapısıysa aynı şekilde, sorumluluk da insanın varlık yapısının bir parçası haline gelmiştir. Ancak sorumluluğun yükü insanın omuzlarına bindiği andan itibaren, daha doğrusu insan bu dünyadaki var oluş amacını anladıktan ve bilinç varlığı insanın tam olarak bir şeyleri fark etmeye başladığı andan itibaren, işte tam da bu noktada bunaltı duygusu, yani iç daralması, sıkıntı bütün varlığını bir sis gibi kaplar. Adeta bir kurt gibi bu sorumluluk, bu yük insanı içten içe yer bitirir.

2.3. SEÇME

Sartre'da özgürlük ve seçimi ayrı bir başlıkta ele almamızın amacı özgür olan insanın seçiminin, tercihlerinin kendi özünü kurmada ve kendini var etmede ne derece rolü olduğunu gözler önüne sermektir. İnsanın özgürlüğü kullanma yani özgürleşme noktasında tercih ve seçimlerinin vazgeçilmez bir rolü vardır. Bilinçli bir varlık olan insanın varlığına bir öz kazandırması da seçimleri ve eylemleri doğrultusunda şekillenecek ve belli bir süreç içerisinde insan kendi varlığına, kendi elleriyle yarattığı özüne kavuşacaktır.

Bu çerçevede “*İnsan, hayatına bağlanır, orada kendi resmini çizer, bu resmin dışında bir başka unsur yoktur.*”³⁰ ifadesinden yola çıkarak Sartre, insanın apriori olarak önceden Tanrı tarafından verilmiş bir öze sahip olmadığını, özgür seçimiyle insanın kendi kendini kurduğunu, kendisini kurarken de kendi dışında bir dayanak noktasının olmadığını yani insanın bu dünyada bırakılmış, terk edilmiş ve bir başına olduğunu ifade eder. Dolayısıyla insan seçimlerinde de özgürdür, onu bağlayan herhangi bir şey yoktur.

İnsanı şekillendiren hiçbir toplumsal kural veya herhangi bir dış koşul ya da güç otoritesi yoktur. Bu noktada insanı belirleyen bir şey olmadığı için de insan tamamen özgürdür, hatta özgürlüktür. Bu nedenle özgürlük insanın varoluşunun temelinde yer alır. Sartre aslında insanın bu dünyada bir başına ve bırakılmış bir varlık olduğunu söylerken aynı zamanda şuna dikkat çeker. İnsana yol gösterecek bir belirleyici yoktur, insan kendi kendisiyle bir başınadır. Yani seçimlerini yine kendisi yapacak ve kendi dayanak noktası yine kendisi olacaktır. Bu da insana o mahkûm olduğu özgürlüğün kapısını aralar ve onu eylemlerinden, yapıp etmelerinden tepeden tırnağa sorumlu kılar.

Sartre'ın bu düşüncesini daha iyi kavrayabilmek için “*Varoluşçuluk Bir İnsancılıktır*” adlı konferans metninde verdiği öğrencisinin seçim yapması hakkındaki örneğe bakacak olursak; Sartre'ın öğrencisinin önünde iki seçeneği vardır; ya annesinin yanında kalacak ya da Fransız birliklerine katılacaktır.

³⁰ Jean Paul Sartre, Varoluşçuluk, çev., Asım Bezirci, İstanbul: Say Yayınları, s.57.

Ortada iki ayrı eylem vardır ve öğrencinin bu ikisi arasında bir tercih yapması gerekir. Var olan eylemlerden biri amaçsız ve bir kişiyle (anne) ilgiliyken, diğeri ise daha geniş kapsamlı bir topluluğu ve ulusu da içine alan ve sonu belirsiz olan bir eylem. Öğrenci burada iki tür ahlak arasında kalacaktır.

Bir yanda annesine olan sevgi ve bağlılık ahlakı, diğeri yanda ise kapsamı geniş ama sonunun ne olacağı bilinmeyen kuşku dolu bir yol vardır; ancak elbette bir seçim yapmak gerekir. Bu noktada öğrenciye seçiminde kim yol gösterecek, kim yardım edecektir? Hangi mutlak güç veya otorite yön verecek? Ya da hangi yazılı öğreti önceden belirtebilir bunu? gibi temel sorulara cevap arayan Sartre bu sorunun yanıtına ‘hiçbir ahlak ve hiçbir mutlak güç’ yanıtını verir ve de bu nokta da şunu ekler: “Bu konuda bir yargıya varmak için hiçbir yol yoktur. İçerik oldum olası somuttur... Ancak keşfedilir.”³¹ Yani önemli olan kişinin iç muhakeme yapması sonucu neyi neden seçtiği ve tercih ettiği. Kişi gördüğümüz üzere seçimlerinde de yine bir başınadır.

Kişinin herhangi bir geleneksel öğreti veya dinsel kuram etkisinde kalmayıp, bunların yol göstericiliğine sığınmayıp kendi kendine bilinçli bir varlık olarak karar vermesi, bu bağlam da sürekli olarak yolunu çizmesi ve kendini her anlamda yeniden kurması gerekir. Bu olayı Kuçuradi şu sözleriyle çok güzel ifade etmektedir: “Özgürlük, insanın gönlünde var olmuş bir var olmayandır (bir hiçtir) ve bu var olmayan(gerçekleştirmek istediği şey), insanı, kendi kendini oluşturmaya, kendi kendini meydana getirmeye zorlar. Böylece kişi, kendi kendini seçer; o, seçtiği insan olur.”³²

Sartre’ın özgürlük görüşünün daha iyi anlaşılması için eylem alanına da bakmak gerekir, tabii burada eylem alanından kastettiğimiz bilinç varlığı olan insanın davranışları, yapıp etmeleri ve sürekli hareket halinde olmaları her an kendilerini seçimleriyle değiştirebilmeleridir.

---

³¹ a.g.e.,s.71.

³² İoanna Kuçuradi, *Uludağ Konuşmaları*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1997. s.4.

Konunun başında da yer verdiğimiz, eylemin ilk koşulu özgürlüktür diyen Sartre'ı tekrardan değerlendirdiğimizde insanın edimlerinin ne derece önemli olduğunu görmekteyiz. O halde eylem (davranış)- edim kelimesini biraz daha açacak olursak Sartre'a göre: "Eylemek dünyanın çehresini değiştirmektir."³³ Aynı zamanda eylemek bir hedefe yönelerek araçlara sahip olmak ve bir bütünlük üretmektir. Bu bütünlükte bir halkanın zinciri gibidir, halkanın herhangi birinde yapılacak değişiklik doğrudan diğerlerini de etkiler ve bu da tahmin edilebilir bir sonucu doğurur. Elbette burada Sartre önemli olan şeyin sonuç olduğunu düşünmez. Burada önemli olan eylemin yönelimselliğidir.

Peki, nedir bu yönelimsellik? diye sorduğumuzda Sartre *Varlık ve Hiçlik* kitabında (dördüncü kısım-birinci bölüm) şöyle bir örnek verir: Barut dolu bir depoyu sırf sigara tutkusu yüzünden havaya uçuran bir adam eylemiş olamaz; çünkü ne yaptığının farkında bile değildir. Ancak görevi taş ocağına dinamit yerleştirip orayı patlatmayı başaran işçi elbette ki eylemiştir, ne yaptığının bilincindedir, ya da şöyle de ifade edebiliriz, işçi kafasında tasarladığı o bilinçli projeyi hayata geçirmeyi başarmıştır. O halde eylemin en temel özelliği yönelimsel olması yani bilinçli bir davranış etkinliği olmasıdır.

İkinci olarak; Sartre'ın eylem alanında ki bu eksiklikten kastı eylemin 'olan'la değil 'olmayan'la belirlenmesidir. Yani eğer bir eylem meydana geliyorsa bu olan bir durumdan değil de olmayan bir durumdan kaynaklanır. Kafa karışıklığı gidermek adına Sartre'ın *Varlık ve Hiçlik* kitabının yine dördüncü kısım ikinci bölümde verdiği örneğe bakacak olursak; Konstantin'in Roma'ya karşı bir rakip yaratma isteği, ancak Roma'daki denge politikasında var olan eksikliğin, zayıf noktanın fark edilmesiyle birlikte ortaya çıkar. Eğer böyle bir eksikliğin olduğu bilinmeseydi, belki de bu dileğini umduğu gibi gerçekleştiremeyecekti. Buradan hareketle insanı eyleme (bilinçli bir davranışa) götüren hali hazırda olan değil, tam tersine olmayandır, eksik olandır.

---

³³ ³³Jean Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, çev., Turhan Ilgaz- Gaye Çankaya, İthaki Yay. 3. Baskı İstanbul- 2010, s.551.

Sartre insanın hali hazırda var olan durumun içine sokulup kaldığını, etrafındaki şeylere karşı da körleştiğini söyler. Tıpkı insanın elindeki şeylerin kıymetini bilememesi, sürekli olarak elinde olmayanları düşünmesi ve onları arzu ederek kendindeki diğer eksikliklerin de önünü kapatması şeklinde düşünebiliriz. Sartre' a göre bunun en temel sebebi elbette ki sadece hâlihazırda var olan düzene alışmak değil, insanın o doluluk içerisinde her şeyi anladığını düşünmesi adeta hayata at gözlükleriyle bakmasıdır. Ne zaman ki at gözlüklerini çıkarır, etrafına daha çıplak bir gözle bakarsa ancak o zaman doluluk içinde olan eksiklikleri, olmayanları fark eder.

Örneğin bir işçi düşük maaşla çalışıyorsa buna başkaldırabilir, ancak düşüncesinin devamına ya benden daha düşük maaş alanlar da var, en iyisi ben elimdekiyle yetineyim diye hareket ederse bu zihniyet, kafa yapısı onu eyleme götürmez. Sartre tam da bu noktada bu fikre sahip olan bir işçinin acı, ızdırap çekmediğini tam tersine kendini ona uydurduğunu söyler. Ancak elbette ki bu onun haline şükretmesinden kaynaklanmaz, bu onun tamamıyla gerekli olan kültür ve bilinç yoksunluğuyla alakalıdır. Bu durumu çoğu insan üzerinde genellemek de mümkündür. Bu tarz zihniyet içerisinde olan insan eylemez, yaşadığı sıkıntılar aldığı düşük maaş hep ona hayatın bir parçası, değiştirilmez bir rolü gibi görünür, o yaşadığı hayattan memnundur.

Sürü psikolojisinden kendini bir türlü kurtaramaz. Peki ne zaman işçi bu durumdan ızdırap duyacaktır diye sorduğumuzda Sartre: Ne zaman ki işçi veya bu zihniyete sahip olan insanlar mevcut durumu değiştirmek için bir adım atarlarsa, sürüyü takipten çıkarlarsa, şartların aslında daha iyi olabileceğinin ve bunun da kendi ellerinde olduğunun farkına varırlarsa işte asıl ızdırabı o zaman çekecek ve bu ızdırap onlara dayanılmaz ve çekilmez gelecektir. Bu durumda kişiyi yaşamında iki taraflı bir hiçlemeye sürükleyecektir. Bir tarafta işçinin maaşı yükseltirse alacağı yüksek maaş ve yaşam standardının yükselmesinin verdiği mutluluk, diğer tarafta ise mevcut hayatının vermiş olduğu o tedirginlik ve katlanılmaz ızdırap durumuyla baş başa kalacaktır. Bu bağlamda kişinin bu tarz bir hiç içinde olması, mevcut durumun eksikliğini kavramasında oldukça önemlidir.

Sartre'in burada vurgulamak istediği şey eylemin ilk ve en temel koşulunun özgürlük olduğu, kendi için varlığın yani bilinç varlığı olan insanın eylemlerinde, edimlerinde daha doğrusu yapıp etmelerinde tamamıyla özgür olduğudur. Öyleyse özgürlük buradan da anlaşıldığı üzere insan varlığına sonradan gelmiş artı bir şey değildir. İnsan baştan ayağa, bütünüyle özgürdür, özgürlüktür. Varlığımızın dokusu olan özgürlük bizle o kadar iç içedir ki eylem alanına doğrudan tekabül eder. İnsan yapıp etmeleriyle ancak kendisinden bir adım öteye gider, kendini kurmasındaki o tuğlalar tamamıyla eylemleri ve edimleridir. İnsan ancak eylemlerini gerçekleştirdiği ölçüde vardır ve kendini var eder.

Nitekim bu konuda da bütünüyle özgürdür. Öyle ki; insan özgür olmak için dünyaya gelmemiştir, dünyaya gelişi ve özgür oluşu bir ve aynı şeydir, insan var olduğu andan itibaren özgürdür. Özgürlük insan varlığının bir dokusudur. Dolayısıyla bütünüyle özgür olan insanın eylemsizlik halinde olmasını düşünmek olanaklı değildir. Eylem halinde olan ve sürekli olarak kendini kuran bilinç varlığı insan kendisini nasıl tasarlırsa öyle olacaktır.

Sartre bu durumu "*Varoluşçuluk İnsancılıktır*" adlı konferans metninde verdiği örnekle çok iyi açıklamaktadır. Örneğe bakacak olursak; korkak yaratılış diye bir şey yoktur, bir insanın korkak olması onun yaratılışıyla değil, bir şeyden elini çekme, vazgeçme ve o şeyi olurlarına bırakmasıdır. Dolayısıyla kişi edimleriyle, zihniyetiyle kendini korkak bir pozisyona sokmaktadır. O halde şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki o kişi korkaklığından sorumludur; çünkü bu durumun içine kendisi bilerek, isteyerek düşmüştür. Öyleyse biz bu kişinin korkaklığından dolayı onu suçlayabiliriz, işte tam da bu noktada insanların rahatsız olduğu durum bu suçlanma olgusudur. İnsanlar bu suçluluk psikolojisinden kurtulmak için hep yaratılışa sığınmış ve kendilerini korkak ya da gözü pek, cesur doğmakla nitelendirmişlerdir. Yani bir insan yaratılış gereği korkak olarak doğmuşsa onlara göre yapılabilecek pek de bir şey yoktur aslında; çünkü öyle yaratılmışlardır, alinyazısı böyledir.

Sartre bu zihniyete kesinlikle karşı çıkar. Bir insanın yaratılış gereği korkak olmasının imkânı yoktur. Yaratılış edim demek, belirlenmiş olmak demek değildir, oysa korkak olan kişi yaptığı davranışlarla, söylediği sözlerle kendini korkak yapmıştır. Bir insan yapıp etmeleriyle, eylemleriyle dilerse kendini kahraman, dilerse kendini korkak yapabilir, ya da tam tersi bir durum da söz konusudur. İsteddiği zaman kahramanlıktan da korkaklıktan da kurtulabilir, bu durum tamamıyla kişinin kendi elindedir. İnsan kendini nasıl yapmak isterse, nasıl tasarlırsa, özünü nasıl kurarsa, davranışları eylem ve edimleriyle kendisini nasıl yaratırsa bütün hayatı da bu yönde şekillenecektir. Bunun en temel nedeni ise bu dünyada bırakılmış, terk edilmiş bir başına olması kendini yeniden var etmede hiçbir engelinin olmamasıdır.

Tek engel vardır, o da kişinin kendisidir. Düşünce tarzıyla, zihniyetiyle, özgür olduğunu bildiği halde, eylemlerinin sorumluluğunu alamamasıyla kişi mevcut durumunu dezavantaja çevirebilir. Kendini özgür olmaktan uzaklaştırabilir. İnsanın kendisinden başka tutunacak dalı yoktur. Dolayısıyla kararlarını verirken, seçimlerini yaparken ona yol gösterecek bir güç olmadığı için eylemlerinin de sorumluluğunu almak zorundadır; çünkü kendisinden başka suçlayacak kimsesi yoktur. İnsan saçının telinden ayakucuna kadar, baştan ayağa özgürlüktür. İnsanın bunun farkında olması, eylemlerinin, yapıp etmelerinin sorumluluğunu alması ve de özgürleşme yolunda yani kendini kurma, tasarlama ve var etme yönünde mücadele etmesi gerekir.

2.4. BUNALTI

Bunaltı kavramını Sartre günlük yaşamda da çok sık kullandığımız iç sıkıntısı, iç daralması anlamında kullanır. Genel olarak bunaltı kavramına baktığımızda ise fiziksel ve ruhsal anlamda tedirgin olma durumu olarak tanımlamak mümkündür. Bunaltı kavramı insanın özgürlük yolunda daha doğrusu özgürleşmek için attığı adımlarda sürekli karşılaşacağı, bir de eylemlerini bilinçli bir şekilde yapıyorsa sürekli içine düşebileceği bir duygu durumudur. İnsanın özgürleşme çabasında bunaltı duygusunun değişmez bir rolü vardır; çünkü kendi için varlık yani insan özgürlüğünün farkına iç daralmasıyla, bunaltıyla varır. Sartre'da iç daralması aynı zamanda bulantı kavramıyla da açıklanır. Bu kavramlar arasında çok küçük farklar olsa bile sonuçta her iki kavram da kendisi için varlığın içine düştüğü belli bir duygu durumunu anlatır.

Herhangi bir olay karşısında iç daralması yaşayan bilinç varlığı insan, yapmak istediği şeyi aynı zamanda yapamama veya yapmama hissi içerisinde, yani eylemin aciliyetini ve olanaksızlığı aynı anda kavrayarak kendisini bir boşluk içerisinde bulur, bir nevi hiçliğe düşer. İnsan, varlığı iç daralması, bulantı, boşluk, sıkıntı gibi duygu durumlarıyla kavrar. Bu gibi durumlar insanda varlık karşısında ruhsal bir endişe yaratır. İşte kendi için varlık alanına yani insana ait olan bu varoluşsal olay Sartre tarafından ele alınmış ve Sartre *Bulantı* romanında Roquentin karakteri aracılığıyla insanın varlık karşısında duyduğu sıkıntıyı, daralmayı çok iyi bir şekilde göz önüne sermiştir.

Sartre'ın *Bulantı* romanında verdiği bir örnekte Roquentin varlık üzerine düşünmeye başladığında sanki hiçbir şey düşünmemiş gibi kafasının içinin bomboş olduğunu söylüyordu. Etrafında sadece nesnelere ve şeyler vardı ve bunlar onun için hiçbir anlam ifade etmiyordu. Sanki kavramların içi bomboştur. Roquentin onları anlamlandırmaya çalışıp şu ya da bu olduğunu söyler; fakat varoluş üzerine düşünmeye başladığı andan itibaren kendini bir boşlukta bulur; çünkü varoluşa düşünme yoluyla ulaşmak pek de mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla varoluş kendisini gizlediğinden nesnelere varoluşu iç daralması ile ortaya çıkmaktadır.

Roquentin varoluşu anlamlandırmaya çalışıp sürekli sorgulamalar yapıp varoluşun ne olduğunu sorguluyor ve onun nesnelere dışarıdan eklenen boş bir biçim olduğunu söylüyordu. Bütün var olan şeylerin, nesnelere birdenbire ortaya çıktığını ve kendisini tedirgin ettiğini ifade ediyordu. Roquentin'in bu tecrübesi, nesnelere karşısında duyduğu bu endişe, tedirgin edici durum varoluşun düşünmeyle tam olarak açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. İşte tam da bu noktada Sartre varoluşu açığa çıkaracak olan iç daralması ve bulantı kavramları üzerinde ısrarla durur. Ancak burada korku ve iç daralması kavramlarını birbirine karıştırmamak gerekir. İnsan bir olay karşısında korktuğunda da içi daralır; fakat bu daralma, iç sıkıntısı ve bulantı kavramından oldukça farklıdır.

Burada iç daralması başka duygu durumlarından farklı olarak, belirgin bir şey karşısında değil de tam tersine insanın kendisiyle yaşadığı bir durumdur. Peki bu ne demektir? İnsan kendi kendine ne yaşar? diye sordüğümüzde şunu söyleyebiliriz. Kendi üzerine düşünen bilinç varlığı olan insan düşünme edimiyle kendisine bir iç daralması ve bulantı duygusu yaratır. Bu ne demektir? Sartre daha net olmak adına bunu '*Varlık ve Hiçlik Kitabı*'nda uçurumun kenarında olan birinin yaşadığı bir baş dönmesi örneğinde bir olayı çok iyi betimler.

Uçurumun kenarına giden bir insan oraya düşmekten dolayı değil de bir anlık kendini oraya atmaktan, fırlatmaktan korktuğu, yani kendine güvenemediği için baş dönmesi yaşar. İçi daralır ve ruhu sıkılmaya başlar. İnsan ne zaman ki kendisine sorular sormaya başlar, içinde bulunduğu mevcut durum ne zamanki tedirgin edici olur, işte tam da bu noktada bulantı, iç daralması ortaya çıkar. Dolayısıyla iç daralması öznenin düşünümsel bir kavrayışıdır. Kişi kendisini tehdit eden bir durum veya olayla karşılaştığında, endişelenir, bu durum kişide korku ve iç daralmasını ortaya çıkarır. İç daralmasını özne, ben şimdi ne yapacağım? diye bu soruyu kendisine yönelttiği andan itibaren bu duygu durumunu yaşamaya başlar. Örneğin; tez yazmaya yeni başlayan yüksek lisans öğrencisinin tezini bitirememeye korkusu onda bir iç daralmasına neden olur.

Sartre'da korku duygusu iç daralmasından çok daha farklıdır. Örneğin: (Bir uçurumun kenarında yürürken bir aksilik olur toprak çöker ya da ayağım kayarsa bu kişinin korku yaşamasına neden olur. Ancak; ben bu durum karşısında edilginim, çünkü bunlar benim çok da kontrolümde olan şeyler değildir. Benim kontrolüm dışındadırlar.) İşte korku da tam da bu noktada açığa çıkar. Burada korkunun iç daralmasından en temel farkı dışarıdan gelmesi, özneye bağlı bir imkân olmamasıdır; ancak iç daralmasında tam tersi bir durum söz konusudur, iç daralması öznenin düşünme edimi sırasında ortaya çıkan bir duygu durumudur.

İç daralması öznenin imkânı dâhilindedir; fakat öznenin korkudan kurtulabilmesi için korkuyu kendi imkânı olarak algılaması da mümkündür. Şöyle ki öznenin uçurumun kenarından yürümeyeceğim, yoldaki taşlara dikkat edeceğim şeklinde küçük önlemler alması elbette ki kendi imkânı dâhilindedir ve özne bunları yaparken de etkindir. Bu noktada Sartre, insanın kendi imkânı dâhilindekileri ortaya çıkarmak için insanın onlara bağlanışını ve başka türden imkânların da ortaya çıkmasını yine kişinin onları hiçleyerek açığa çıkaracağını ifade etmiştir. Bazen kendimize belirli saatler de belirli günler de randevu veririz, bunda bir sorun yoktur, asıl sorun o randevuya gitmek istememek, orada bulunamamaktan duyulan tedirginliktir. Kişi burada aslında özgürlüğün kendisine yüklediği sorumluluktan kaçarak bir mazeret aramaya başlar.

Determinizme (belirlenimcilik) sığınarak iç daralmasından kurtulmaya çalışır. Bunu da kendisini bir başkası olarak görerek, kendini yabancılaştırarak ya da kendisine dışarıdan bakmaya çalışarak yapar; ama yine de kaçamaz, sadece kaçtığını sanır, kendini kandırır. Oysa özgürlüğün görünümü iç daralmasıdır, yani iç daralması aslında öznenin kendisidir, kişi ne ona saklanabilir, ne de ondan kaçabilir. Aslında kişi kaçmak istediği şeyi mecburi olarak yanında taşımaktadır. Şöyle ki bilmezden gelmek, umursamamak için o şeyden isteyerek veya istemeyerek kaçabilir; fakat kaçtığı şeyi bilmezden gelmesi pek de mümkün değildir.

Tıpkı bir kısır döngü gibi kişi başladığı noktaya geri döner. Özgür olduğunun farkına varan insan aynı zamanda sorumluluklarının da farkına varır. Bu sorumluluklar insanın omzuna bir yük gibi biner bu da onda iç daralmasına neden olur. Elbette ki insanın içinde ki bu bulantı, iç daralması insanı eylemsizliğe değil, eyleme sevk eder. Eylem halinde olan insanın bilinci henüz üzerine düşünülmemiş bir bilinçtir. İnsan burada mümkün olan edimlerini gerçekleştirirken kavrar.

Bu dünyaya bağlanmış olan, kendini dünyaya bırakılmış olarak hisseden kendisi için varlık, kendinde varlık karşında iç daralması-bulantı sonucunda tercih yapıp eylemlerinin sorumluluğunu üzerine alacaktır. Bırakılmış olan insanın varoluşuyla beraber yalnızca özgürlüğü vardır. Buna istinaden de insanda iç daralması özgürlüğü açığa çıkaran bir şey olmuştur. İç daralmasıyla özgür olduğunun farkına varan insan eylemlerinin de sorumluluğunu alarak seçimleriyle kendi varlığına yeni bir öz kazandıracaktır.

III. BÖLÜM

SARTRE'İN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞININ FELSEFE TARİHİNDEKİ YERİ

Özgürlüğün ne olduğunun felsefe tarihi boyunca tartışılmasının en önemli nedenlerinden biri de şüphesiz ki insanın olduğu yerde, insanın varlığına bağlı olarak onun özgürlüğünün de ortaya çıkmasıdır. Bu yüzden felsefe tarihine şöyle bir göz attığımızda insana dair her ne söylendiyse, insanın özgürlüğüne dair daha çok şey söylenmiştir. Nitekim düşünürler ve yazarlar insandan bahsederken, insanın varlığına bağlı olarak ortaya çıkan özgürlüğünü sorgulamadan kendilerini alıkoyamamışlardır. Ancak elbette ki her düşünür özgürlük kavramının içeriğini farklı doldurmuş ve insanın özgür olup olmadığı sorusunu kendi yaşadığı dönem içerisindeki toplumda var olan problemleri de göz önüne alarak özgürlük meselesine kendi perspektiflerinde cevap vermişlerdir.

Felsefe tarihi boyunca özgürlük kavramı ve insanın özgür olup olmadığına dair sorular çok yönlü olarak tartışılmış, bundan dolayı da felsefe tarihi aynı zamanda özgürlüğün de tarihi olmuştur. Kant'a gelinceye kadar hep insan özgür müdür? sorusu sorulmuş ve bu soruya bilgisel anlamda bir temel bulabilmek amacıyla uzun yıllar boyunca filozof ve yazarlar tarafından özgürlük sorunu tartışma konusu olmuştur. Kant'la birlikte daha doğrusu Kant'ın insanda bir olanak ve imkân dâhilinde bulunan özgürlüğü insan aklının bir idesi olarak ele almış olması mevcut var olan tartışmaların yönünü de değiştirmiştir. Kant'ın bu noktada özgürlüğü bir ahlak yasasının ve akıl ilkelerinin varlığına bağlı bir şekilde ele aldığı görülmektedir. Sartre ise bu noktada var olan özgürlük probleminin Kant'tan önceki tartışma alanına giderek insanın tümüyle özgür olduğunu hatta ünlü sözüyle insanın özgürlüğe mahkûm olduğunu söyleyerek kişinin özgürlüğünü göstermeye çalışmıştır.

Sartre ve Kant'tan sonraki dönemlerde de özgürlük meselesi birçok düşünür tarafından hep farklı perspektifte ele alınmış, özgürlük kavramının içi her filozof tarafından farklı şekilde doldurulmuştur. Dolayısıyla özgürlüğün bu kadar zengin anlamlara sahip olması, içeriğinin farklı anlamlandırılması özgürlük kavramının aslında ne olduğuna dair bir araştırma yapılmasını gerekli kılmıştır.

Her düşünür ve yazar özgürlük kavramının içeriğini kendi perspektifine göre doldurmuş, kimi insanın özünde gerçekten özgür olduğunu savunmuş, kimileri de insanın özgür olmadığını, yaptığı her eylemin bir neden- sonuç içerisinde yani bir belirlenmişlik içerisinde gerçekleştiğini öne sürerek determinizm (belirlenimcilik) düşüncesine kaymıştır. Bir tarafta nedenselliğin olduğunu, evrende var olan her şeyin bir sebep sonuç içerisinde gerçekleştiğini söyleyen deterministler (belirlenimciler) diğer tarafta da tam tersine insanın hiçbir şekilde belirlenmediğini savunan ve tümüyle özgür olduğunu söyleyen determinizm karşıtı düşünce grupları vardır.

Genel olarak burada iki tür determinizmden söz etmemiz mümkündür. Bunlardan ilki olan katı determinizm: gerçekleşen her olayın mutlaka bir sebebi olduğunu, bundan dolayı da insanın özgür olduğunu söylemenin mümkün olmadığını, hatta irade özgürlüğünün dahi olmadığını ifade etmektedir. Katı deterministler insanın bu dünyaya gelirken aslında özgür olmadığını, var olan mevcut ve belirli bir düzen içerisinde doğduklarını, belli bir genetik yapıya ve vücuda sahip olarak belirli fiziksel şartlar dâhilinde dünyaya geldiğini söyler. İnsanın bu sınırlı ve dar alanda eylemlerini gerçekleştirerek hayatına belirlenmişlik ve sınırlanmışlık içerisinde devam ettiğini dile getirir. Bu yüzden insan bu dünyada hiçbir zaman özgür değildir ve de özgür olamayacaktır.

İkinci tür olan yumuşak determinizme baktığımızda ise, katı determinizmden biraz farklılıklar taşımaktadır. Yumuşak determinizm; belli bir ölçüde sınırlı da, dar da olsa insanın özgür olduğunu düşünür; yani aslında insanın bazı eylemlerini, tercihlerini, yapıp etmelerini kendi iradesiyle seçmesi, tercih etmesi mümkündür. Tabii burada insan sınırlı belli ölçüde şeyleri tercih etmesi konusunda özgürdür; yoksa insan tam anlamıyla özgür değildir. İnsanın kendi istek, tutku ve arzularına göre hareket etmesi her zaman olanaklı değildir. Özgürlük burada nedensellik bağı içerisinde ele alınmış ve bu şekilde anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Mesela Descartes'a göre insan aslında kendi bilincinde kendisinin tıpkı tanrı gibi sonsuz ve sınırsız bir özgür iradeye sahip olduğunu düşünür, hatta kendini buna o kadar inandırmıştır ki sınırsız bir özgür iradesi olduğunu göstermek için apaçıklığı bile görmezden gelmiştir.

Mevcut durumda Descartes'in ünlü sözüne yani '*düşünüyorum, o halde varım*' önermesine bakacak olursak bu apaçık ortada olan bir önermedir ve sanki insandan da bir onay bekler. Ancak insan özgür bir iradeye sahip olduğunu bildiği için, neyi görmek isterse onu görecektir ve neyi duymak istese onu duyacaktır, yani önerme aslında apaçıktır; ama kişi sahip olduğu akıl ve özgür irade sayesinde açıkça ortada gözüyle gördüğü şeylere inanır, istediği şeye bakar; fakat neyi görmek istiyorsa da onu görür.

Bu örnekten yola çıkarak doğrunun apaçık olmasının bile insanın sahip olduğu özgür iradesinin keyfine bağlı olduğunu görüyoruz. Bu bağlamda sormamız gereken sorulardan birkaçı da insan kendi eylemlerinin, yapıp etmelerinin sebebi değilse, kendi yaşadığı hayatı içerisinde değiştirmesi mümkün olmayan şartlar mevcutsa, yani önceden nasıl ve hangi şekilde yaşayacağı belirlenmişse o halde insanın yaptığı eylemlerden sorumlu kılmamız mümkün müdür?

İkinci bir soru olarak da suç kavramı, kişinin kendini yeniden var etmesi ya da kendini eylemleriyle yeniden kurması nasıl mümkün olacak, buradaki özgürlük kavramının içi nasıl doldurulacaktır? Bu tür sorular cevap aranması gereken en gerekli sorulardan sadece bir kaçıdır. Belirlenemeciler bu tür sorulara şöyle cevap verirler: dünyada her ne olay olup bitiyorsa ve yaşanıyorsa, aslında bu olaylar birbirinden ayrıdır, bağımsızdır ve olaylar arasında bir bağlantı, ilişki yoktur.

Peş peşe gelen, aralarında sanki birbirleriyle neden sonuç varmış gibi görünen olaylar arasında hiçbir nedensellik ve sebep sonuç ilişkisi yoktur, sadece olaylar tesadüfen ardı sıra gelirler, bunun başka bir açıklaması yoktur. Ahlak felsefesi tarihine geri dönüp baktığımızda aslında belirlenemeciler ve belirlenimcilik arasında uzun süre devam eden özgür istenç tartışması vardır.

Tam da bu noktada ahlak felsefesinde ortaya çıkan bağdaşmazcılar olarak bilenen ve tanınan kişiler eğer yaşadığımız hayatta her şey belirlenmişse özgür bir eylemin olmasının olanaksız olduğunu söylerler. Diğer taraftan da farklı bir perspektiften bakan aslında özgür eylemin var olduğunu söyleyen, ancak dünyanın belirsiz bir durum içinde olduğunu söyleyen özgürlükçü dediğimiz kişiler vardır.

Tabii mevcut durumda özgürlüğü ve özgür iradeyi kanıtlamak elbette mümkün değildir; ama özgürlüğü yaşamak, yaşamda özgür insan olmak mümkündür. Felsefe tarihinde özgür iradenin var olduğunu söyleyen tüm düşünürler şu soruyu kaçınılmaz olarak sorar: eğer özgür irade yoksa ve tercihlerimiz belirlenmişse yaşamımızın ahlaksal boyutunun bu durumda ne anlamı ve geçerliliği kalır.

Anlattıklarımıza genel olarak baktığımızda bu noktada aslında özgür iradeyi kabul ettiğimizde, insanın tercihlerinde özgür olduğunu söylediğimizde o zaman insanın davranışlarına, eylemlerine, yapıp etmelerine hem akli hem de akıl dışılığı katmış oluruz. Sebebi insanın yaptığı her seçimin mantıklı bir gerekçesi yoktur; insan hazzıyla da, bir anlık gelip geçici olduğunu bildiği halde heves ve arzularıyla da hareket edebilir. Mevcut durumun tam tersini düşündüğümüzde de bu sefer insanın her eyleminin, yapıp etmelerinin bir nedeni olduğunu, yaptığı her hareketin altında bir sebep arayarak onu zorunluluğa doğru itmiş oluruz.

Vurgulanması gereken en önemli şey de insanı adeta zincire vuran ve onun köleleşmesine neden olan kadercilik anlayışıyla, tam karşısında duran ve insanı özgürlüğe götüren, kavuşturan belirlenimciliği birbirinden özenle ayırt etmemiz gerekir. Kadercilik hep şunu söyler: bu dünyada her ne yaşadıysan ve yaşayacaksan hepsi senin alınyazındır, bunlardan istesen de istemesen de kaçamazsın, o yüzden boşa çırpınma her şeyi de akışına bırak.

Hatta bu duruma Yunan mitolojisinden örnek vermek gerekirse; mesela Oedipos'un kaderi annesiyle evlenmekti; bunu içinde babasını öldürmesi gerekiyordu. Bu olay ne olursa olsun gerçekleşecekti ve çıkar bir yolu yoktu. Ancak belirlenimcilik yalnızca olayların belli bir şekilde zorunlu olarak yasalara bağlı olarak gerçekleştiğini ifade ediyordu.

Mesela buna bir örnek verecek olursak; bir metalin genişmesini istiyorsanız yapmanız gereken tek şey onu ısıtmaktır; eğer tam tersini isterseniz yani genişmesini istemezseniz de sıcağın ve ısıdan uzak tutmanız yeterlidir. O zaman insanın özgürleşmesi ve özgürlüğe kavuşması için sihirli bir güce ihtiyacı yoktur; yapması gereken tek şey mevcut durumda var olan bu doğa yasalarına uymak ve bu yasaları mantıklı bir biçimde kullanmak ve olayları kendi lehine çevirmektir.

Kant'ın düşünceleri de buna paralel olarak akıl ilkeleri tarafından belirlenen ahlak yasasına uymayı ister. Kant'a göre özgürlük aslında ahlaksal sorumluluğumuzun imkânının bir şartıdır ve de şartı olarak kabul etmek zorundayız. Kant'taki ahlaksal yükümlülüğü burada zorunluluk ile karıştırmamız gerekir.

Zorunluluk denen şey hiçbir imkânı, olabilirliği içinde barındırmaz, dolayısıyla da özgürlüğü de ve özgürlüğün beraberinde getirdiği sorumluluğu da dışlamaktadır. Öyleyse özgür iradeyi biz yükümlülüğün bir gereği olarak ele alıyorsak, bunu sadece sözde olarak talep etmemiz elbette ki yetmez, onun gerçekten var olduğunu da meydana çıkarmak gerekir. Diğer taraftan kişi iyi ve kötü bir durum arasında seçim yapıyorsa bu seçim elbette ki nedeni olmayan, sebepsiz bir seçim olarak kabul edilemez.

Seçimlerimize ahlaksal yönden baktığımızda neyi tercih ettiğimizi ve edeceğimizi de belirleyen değerlerin albenisi yani çekiciliği de vardır. Ya da yanlış bir hareket veya davranışta bulunmamız nedensiz bir tercihin sonucu değildir. Aslında kişinin onu değil de bu şeyi seçmesinde rol oynayan birçok maddi, manevi veya tercih ettiği şeyin hazzı ve ona olan tutkusu söz konusudur.

Kant'a göre aklın temel işlevi hem kendinde hem de başkasındaki insanlığı sadece araç olmaktan ziyade, bunları bir amaç olarak görmesini sağlayan bir ahlak yasası ortaya koymuştur. Kant'ın ortaya koymuş olduğu ahlak yasası aklın bir olgusu durumundadır. Kişi herhangi veya belirli bir olayla karşı karşıya kaldığında nasıl ve ne şekilde davranması gerektiğinin aklın olgusal bir durumu olan ahlaklılık ilkelerinde bulmalıdır.

Kant'ın burada ahlaklılıktan kastettiği şey aslında aklın gerektirdiği şekilde aklın buyruklarına uyma şeklinde ortaya çıkan ve ontolojik temelini de insana özgü bir imkân dâhilinde bulunan özgürlükle bulur. Kant'ta özgürlüğün dayanak noktası insan yaşamındaki bio-psişik türde bulunan tüm gereksinimlerden, ayrı bir şekilde aklın istediği ya da akıl nasıl buyuruyorsa ona uygun eylemlerde ve edimlerde bulunma olarak ele alınabilir. Şimdi özgürlük kavramını ele aldığımızda ve de özgürlük dediğinde aklımıza gelen kimin ve neyin hangi anlamda özgürlüğünden bahsettiğimizdir.

Eğer biz tür olarak insanın sahip olduğu, insanda olanak halinde bulunan özgürlüğü ele aldığımızda ki buna aynı zamanda antropolojik özgürlük dediğimiz özgürlük alanı karşımıza çıkıyor. Kant tür olarak bütün insanlarda olanak ve imkân halinde bulunan; fakat henüz gerçekleştirilmemiş tarzda olan özgürlüğe negatif özgürlük der.

Tür olarak insan potansiyel olarak negatif bir özgürlüğe sahiptir, insan burada eylemlerinde ve yapıp etmelerinde Kant'ın felsefesinin temeline koyduğu ahlak yasalarına uygun bir şekilde davranır, tercihlerini de o yönde gerçekleştirirse ancak kişi bu şekilde özgür olabilir. Yani kişi kendisinde bir olanak halinde buluna negatif özgürlüğü faaliyete ahlak yasalarının daha doğrusu ahlak ilkesinin buyruk ve ilkelerine göre eylem ve edimlerini, istemelerini gerçekleştirirse imkân halinde olan negatif özgürlük atık eyleme döküldüğü için pozitif özgürlük alanına geçer.

Kant'ın insanın hem ahlak ilkelerine uygun davranması hem de özgürlüğünü eyleme dökmesini bir arada ele alması bizi etik ve değerler alanına götürmektedir. İnsanın tutkularını, bir anlık gelip geçici heveslerini, arzularını bir kenara atarak bunların etkisinden kendisini kurtararak aklın buyurduğu gibi ahlak yasasına uygun ahlaklı dediğimiz eylem ve edimleri gerçekleştirebilmesi gerekir. Bunun içinde kişinin sahip olduğu özgürlüğünü bu mevcut durum içerisinde ana değerler dediğimiz sevgi, saygı, dürüstlük, sabır, erdem ve anlayış gibi temel değerler çerçevesinde eylemlerini faaliyete geçirmiş olması şarttır. Kant'a göre buradaki bütün ana değerlerinin kaynağında ve temelinde özgürlük bulunur, eğer özgürlüğün temel değer noktası olduğu kayda alınmaz veya gözden kaçırılırsa yapılan hiçbir eyleminde anlamı kalmaz.

Mesela insan için önemli bir değer olarak nitelendirilen her ne koşulda olursan olsun şerefini ve namusunu korumalısın ifadesi olur da genel bir ahlak ilkesine dönüşürse istenmeyen durumlar ortaya çıkabilir. Bu ilke doğrultusunda, yani kişinin toplumda etkisi olan değerler doğrultusunda namus davası adı altında ablasını öldürmesini kendi değerlerini koruduğu için yaptığını, erdemli ve yerinde bir davranış olduğunu zannederek kendini savunma altına alır.

Halbuki kişinin burada düşünemediği, gözden kaçırdığı kendi kendisini harcadığıdır. İşte tam da tam da bu noktada Kant'ın ahlak yasası devreye girer ve insanın karşılaştığı bu gibi veya buna benzer olaylarla karşılaştığında nasıl ve ne şekilde eylemde bulunmasına dair insana kılavuz olur ve yol gösterir. Yoksa verdiğimiz örnekte olduğu gibi ablasını öldüren kişi ablasının şerefine kendi şerefi olduğunu düşünerek ve de bu cinayeti işlemekle şerefini koruduğunu düşünecektir; ancak bu tamamıyla olmaması, yapılmaması gereken bir davranıştır. Kant'ın ahlak ilkesine uygun davranan kişiler zaten bu gibi yanlışa düşmezler.

İnsanın bio-psişik olan ihtiyaçlarını tutkularını, arzularını gerektiği zaman gözden çıkarması, akıl ne şekilde neyi buyuruyorsa ve yapmamızı istiyorsa o şekilde davranmayı ve insanı bir amaç olarak ele almayı dile getirir. Kant'ın özgürlük anlayışında pozitif ve negatif özgürlük arasındaki fark tam da bu noktada yani insanın yapıp etmelerinin etik olarak değerlendirilmesinde ortaya çıkar. Bu genel perspektif içinde Sartre'ın genel anlamda özgürlüğe ve var oluşa dair fikirleri ikinci dünya savaşıyla birlikte ortaya çıktı ve düşünceleri de bu bağlamda geniş kitlelere ulaştı. Sartre'ın düşüncelerinin geniş kitlelere ulaşmasının bir sebebi de savaşta yorgun ve yenik düşmüş olan insanlara yaptıklarıyla ve söyledikleriyle umut ışığı olmasıdır.

Sartre'ın var oluş üzerine söylediklerine baktığımızda özellikle de varoluş ve ben ilişkisine baktığımızda düşüncelerinde kendisine Kierkegaard'ı temel olarak aldığını görürüz. Kierkegaard temel felsefi düşüncesini kısaca açıklarsak insanın özgür olup olmadığı sorusuna daha iyi yanıt veririz. Kierkegaard, aslında insanın özü gereği hep Tanrı'yla, yani sonsuz ve sınırsız bir güce sahip olan bir varlıkla her zaman ilişki içerisinde olması gerektiğini düşünür.

İnsanın tanrıdan uzaklaşması, aynı zamanda onun özünden uzaklaşması demektir. Eğer insan dünyada yaşadığı müddetçe tanrıdan uzaklaşır ve ona yabancılaşır, korkusu, kaygısı daha da artacak ve sürekli mutsuz olacaktır. Kierkegaard yaşamımızda Kant'ın söylediği gibi aklın buyurduğu bir ahlaksal yasa olamayacağını, yani bizim akla dayandırabileceğimiz bir din veya herhangi bir yasayı ortaya koyamayacağımızı söyler.

İnsanın nasıl ve ne şekilde yaşaması gerektiğine dair ortaya koyulan ilkelere bir belirsizlik ve kesinsizlik olduğunu, bu durumun insanın özgürlüğünü yok edeceğini ve ortadan kaldıracığını dile getirir. Var olan bu kesinsizlik ve belirsizlik durumu özgürlüğü içinde barındırır. Biz burada teorik olarak kesinliğe erişemesek bile hakikati sorgulama, bulma gibi bir sorumluluğumuz vardır.

İnsan yaşamını her nasıl ve ne şekilde sürdürmek istiyorsa mecburen seçimde bulunacaktır. Var oluşunu devam ettirmek için bunu yapmalıdır, tabi kişi seçimde yapmayabilir, fakat seçim yapmamak da yine bir tercih durumudur. İnsan seçim yapmasa da özgür olduğunun farkında olmasa da yine de özgürlüğünden sorumludur. Aslında Sartre'a benzer olarak Kierkegaard'da korku ve endişenin temelinde özgürlüğü ve de özgürlüğün beraberinde getirdiği sorumluluk yükünü görür.

Kierkegaard'da korku ve özgürlük kavramı arasında yakın bir ilişki vardır. Kierkegaard'a göre insan varlığı, sonlu olanla sonsuz olanın veya madde ile tinin, zorunluluk ile özgürlüğün bir karışımından ve birleşiminden ibarettir. Bu nedenle özgürlüğün olanağı bizim tinsel doğamıza doğrudan bağlıdır. Bunun yanında insan varlığının hayvani yönü de vardır. İnsan sahip olduğu özgürlüğünü hep bir korku ve endişe içinde yaşar.

İnsan burada varlığının yani insani var oluşunun gerektirdiği en temel seçimi yapar, kendinde var olan özgürlüğünü ya özümser ya da ondan kaçır. İnsanlar ölüm gerçeğiyle yüzleşmek yerine, gelip geçici olan heves ve tutku ve arzularına kapılıp, unutmayı ve ondan kaçıp uzaklaşmayı seçmektedir. Kierkegaard insanın içinde bulunduğu bu durumu üç ayrı evreyle (estetik, ahlaki, dini) göstermeye çalışmıştır.

Dünyada yaşayan tüm insanların gerçekleştirmesi ve faaliyete geçirmesi gereken bir özü vardır. Bu özü belirleyende insan varlığının tanrıyla olan ilişkisidir. İnsan bu üç varoluş tarzının herhangi biriyle kendini gerçekleştirip yaşamına o şekilde devam eder. Tabii Kierkegaard bunun en temel yolunun akıl değil inanç olduğunu düşünür. Kierkegaard'ın temel felsefi görüşünde insan, aslında tanrı ve ölümsel hiçliğin karşısında durmadan korkudan titreyen çaresiz, aciz, zavallı ve ne yapacağını bilemez durumda olan bir yaratıktan ibarettir.

Yani Kierkegaard'a göre insan bu dünyada yalnızca var olduğunu biliyor; bu yüzden de tanrı ve ölüm korkusuna kendini kaptırarak ne olduğunu, bu dünyaya neden geldiğini bir türlü kendi içinde muhakemesini yapamıyor. Bundan dolayı da Kierkegaard benle varoluşun bir ve aynı şey olduğunu, yani özdeş olduğunu söylemektedir.

Varoluş genel bir kavramdır, bizim burada temel olarak ele aldığımız insani varoluştur. İnsani varoluş ise, dünyada diğer var olanlar şeylerden nesnelere oldukça farklıdır. Örneğin insanın var oluşu bir bardağın varoluşu gibi düşünülemez; çünkü bardağın var olması, önceden belli bir şekilde bir zanaatçı tarafından tasarlanmış, planları yapılmış ve belki de o kişi tarafından daha net olsun diye kâğıda bile etraflıca çizilmiş de olabilir.

Zanaatçı bardağı belki çay bardağı belki de boyutları bakımından su bardağı olarak tasarlamış olabilir. O yüzden burada anlatmak istediğimiz temel şey aslında bardağın önceden zanaatçının kafasında belli bir modele göre seçilmiş ve belli bir işleve yönelik yapılmıştır. Bu yüzden bu bardak var olmadan önce bir düşünce, bir tasarı ve fikir hatta bir öz halindeydi. Bardak var olmadan, yani üretimi daha yapılmadan zanaatçının kafasında teknik ve model olarak önceden tasarlanmış ve belirlenmişti.

Halbuki insani varoluşta böyle bir durum, yani önceden tasarlanma veya belirlenme gibi bir durum kesinlikle söz konusu değildir. İnsanın varoluşunda söz konusu olan şey önceden belirlenmemişliktir. İnsan kendisini kafasında nasıl tasarlırsa, ne şekilde düşünürse o şekilde olacak ve kendi varoluşu kendisi kuracaktır. İnsanın kaderi alını yazısı insanın kendi eline verilmiştir. İnsan kendi yolunu kendi çizecektir. Bu da şu anlama gelir. Eğer insanın var oluşundan bahsediyorsak burada varoluş önden önce gelir.

İnsan kendi eylemleriyle, yapıp etmeleriyle, tercihleriyle hayatını yeniden istediği yönde istediği gibi şekillendirecektir. İnsan kendi özünü kendi yaratır ve bu özünü yaratma potansiyeline sahip olan tek varlık yine insandır. İnsandan başka dünyada ki diğer var olanlar şeyler veya nesnelere yapış özünden önce gelir. Mesela Descartes'in ünlü sözü olan düşünüyorum o halde varım önermesine bakacak olursak burada bilincin aslında kendi kendine ulaştığı mutlak hakikat işte tam da budur.

Düşünüyorum demek ki varım. Bu noktada insanın var olan herhangi bir gerçeğe ulaşabilmesi için mevcut mutlak bir gerçeğin olması şarttır. Tabi bahsettiğimiz bu gerçekte insanın herhangi bir aracıya başvurmaksızın, doğrudan kendi kendini anlaması ve bu yolla da özüne ulaşmasıdır. İnsan bu gerçeği kavradığı andan itibaren dolaylı olarak başkalarını da kavramaktadır. İnsan kendi gerçeğine ulaşabilmek için elbette başkalarının gerçeğinin içinden de geçmek, onların arasına katılmak ve onlarla hesaplaşmak durumundadır.

Başkalarının olmasının insanın kendini anlaması ve kavraması, özüne varması noktasında anahtar bir rolü vardır. Ancak insan başkalarına bağlı kalmaz, onları sadece özünü var etme ve kurma yolunda kendisine kılavuz, yol gösterici olarak alır ve yoluna yine kendi kararlarıyla devam eder. Geriye dönüp başkalarına baktığında da eylemlerinden, yapıp etmelerinden kendisine ders çıkarır ve kendini değerlendirme sürecine tabi tutar. Genel olarak Sartre, insanın sürekli olarak bir durum içerisinde olduğunu söyler. İnsanın yaşadığı hayat içerisinde dostları, düşmanları hatta belki de kendisine engel olabilecek bir bedeni vardır. Yine de şartlar ne olursa olsun, insan hangi durumla karşılaşır karşılaşırsın içindeki duruma anlam veren ve bunu istediği yöne çeken özgürce karar veren insandır.

Mesela bir belirlenimci, yani her şeyi bir nedensellik içerisinde sorgulayanlar, ezilen bir işçinin isyan etmesinin sebebini artık işçinin içinde bulunduğu mevcut duruma dayanamayacak ve ızdırap çekecek bir noktaya geldiğinden dolayı sesini çıkardığını söyler. Sartre ise bu olayı belirlenimcilerden farklı olarak yorumlar. İşçinin aslında içinde bulunduğu mevcut durumun ızdıraplı ve dayanılamayacak bir durum olmadığını, fakat insani bir tasarımın bu anlamı kazandırdığını ifade eder.

Ya da işçi içinde bulunduğu mevcut durumu Tanrı'nın bir sınavı olarak da değerlendirebilirdi. İşte Sartre tam da bu nokta da insanın içinde bulunduğu durum ne kadar acil, trajikomik, zorunlu olursa olsun nihai kararı yine insan kendisi özgür seçimiyle vereceğini ve hayatına da o nokta da devam edeceğini söyler.

İnsan gelecek tasarısını kendi kafasında kuran ve geleceğe atılan bir bilinç varlığıdır, kendi kafasında kurduğu tasarısıyla yaşayan bir canlıdır. İnsan dünyaya atılarak bırakılarak, orada acı çekerek ve yaşadıklarıyla mücadele ederek savaşarak kendi özünü kendisi yaratır.

İnsanın varoluşunun eğer özünden önce geldiğini söylüyorsak o zaman insan hem olduğundan hem de olmadığından veya olamadığından da sorumludur. Seçimleriyle varoluşunu, özünü belirlemek insanın elindeyse, yapıp etmelerinin, eylemlerinin de sorumluluğunu üzerine almak durumundadır. Tabi bu sorumluluğu sadece kendisini bağlar nitelikte değildir, insan aynı zamanda bütün insanlıktan da sorumludur; çünkü insan herhangi bir şeyi seçerken bütün insanlar içinde seçmiş olur.

Ne olmak istediğini aslında kendi kafasında tasarlarırken belki de bütün insanlık için örnek olabilecek bir tasarı yaratır. Mesela siyah güzeldir der, siyahın var olan bütün sorumluluğunu da üzerine yüklenir. İnsanın üzerine aldığı bu sorumluluk yaşadığı bütün hayatına hatta dünyaya yayılır, evreni sarıp sarmalar. Sorumluluğun bu denli geniş alana yayılması insan için korkunç ve tedirgin edici bir durumdur, çünkü bu sorumluluğun ucu bucağı neredeyse hiç yoktur. Ancak insan ne zamanki bu sorumluluk yükünü üzerine alır, işte o zaman insanlaşır.

Kendine karşı sorumlu olduğunu bilen ve adımlarını da ona göre dikkatli bir şekilde atan insan başkalarına karşı da sorumlu olduğunu bilir. Tabi bu durum yani hem kendisine hem de başkalarına karşı sorumlu olduğunu bilmesi omuzlarındaki yükü arttırır ve bu da insanın bunaltı yani iç sıkıntısı duymasına neden olur. İnsan isterse sorumluluktan kaçarak bunaltı duygusundan kaçmaya çalışabilir, yaptıklarının, eylemlerinin yalnızca kendisini ilgilendirdiğine, başkalarıyla bir ilgi alakasının olmadığına kendisini inandırabilir. Ancak yine de içleri bir türlü rahat etmez; çünkü sorumlulukta sorumluluğun beraberinde getirdiği bunaltı duygusu da insani var oluştan gelir. Sorumluluk da bunaltı da insanı her zaman eylemleri, yapıp etmeleri üzerine düşünmeye sevk eder ve insanı bilinçli bir eylem alanına iter.

İnsan baştan ayağa tümüyle özgürdür; hatta özgür olmak zorundadır; çünkü herhangi bir tanrısal güç veya otorite tarafından yaratılmamıştır. Bu noktada insan bütün eylemlerinden, yapıp etmelerinden, tutkularından hatta gelip geçici olan heveslerinden de sorumludur. İnsan bu dünyaya bırakılmış ve terk edilmiş olduğundan kendisinden başka kendisine yol gösterecek ona kılavuzluk yapacak birileri yoktur. Kendi dayanak noktası yine kendisi olmak durumundadır. İnsan bu dünyada birilerinden destek görmez, bırakılmışlık içindedir ve bir başınadır.

Kendisinin kuracağı yeni bir geleceğe yine kendi eylemleriyle, seçimleriyle adım atacaktır. Kendi değerlerini yine kendisi yaratacak ve hayatını buna göre idame ettirecektir; çünkü hayata yaşadığı dünyaya anlam veren, ona güzellikler katan kendisidir. Değerleri insan yaratır derken de değerden kastettiğimiz şey aslında bahsettiğimiz bu anlamların ta kendisidir. Herkesin olaylara yaptığı yorumlar farklı olduğu için burada genel bir ahlak yasasından bahsetmekte zordur; çünkü olaylara anlam veren, gidişatın yönünü değiştiren yine biziz. İnsan aslında yaşadığı hayatta kimi kendine örnek alırsa, kimin öğüsüne kulak verirse kendisini de o çizgi de bulur. Nihayetinde ne yapacaksa yine kendi özgür seçimimizle yapar ve ona göre karar veririz.

Tam olarak insan kendini tasarladığından ve seçimlerinden başkaca bir şey değildir. İnsan değerlerini ve erdemlerini kendi özgür iradesiyle oluşturur. Sartre'ın *Varoluşçuluk Bir İnsancılıktır* adlı konferans metnindeki örnek olaydaki gibi kendini korkak ve kahraman olarak tasarlayan ve kendini o şekilde gören yine insandır, onun eylemleri ve seçimleri bunu düşünmesine ya neden olur ya da neden olmaz. Bu tamamıyla kişinin olaylar karşısında takındığı tavırla alakalıdır. İnsanın yaptığı her seçim yine kendisine bağlıdır ve neyi seçtiğinin de elbette makul bir nedeni vardır. Tabii insan seçimlerinde duygularının da etkisi altındadır. Ancak varoluşçular duygunun insana doğru yolu göstermediğinin kanaatindedir.

Harekete geçmeyen duygunun da zaten bir anlamı yoktur. Varoluşçuluk bu konuda insana tümüyle özgürsün der, istediğin yoldan gidebilirsin. Eğer bir insan için yaşadığı toplum içerisinde zorunlu olarak görülen şeyler varsa o da şunlardır.

Yaşamak, bir işle meşgul olmak, başkalarıyla iç içe olmak ve de en sonunda ölmek. Sartre'ın felsefe tarihinde büyük yankı uyandırmış ve varoluşçuluk olarak adlandırılan akımın içerisinde yerini almış özgürlük hakkındaki düşüncelerine doğrudan giriş yapmak işimizi belki biraz zorlaştırabilir. Sebebi ise Sartre'ın düşüncelerinin içeriğinin zamanla esnemesidir, karşımızda tek yönlü bir Sartre yoktur.

Sartre'ın temel felsefi düşüncelerini iki ayrı dönem olarak ele almak belki daha doğru olacaktır. Bu çerçevede özgürlüğün mutlak bir gerçeklik olduğunu dile getiren ve 1943'te yayınlanmış olan *L'Être et Le Néant (Varlık ve Hiçlik)* adlı temel eserinin Sartre'ın birinci dönemi olduğunu söyleyebiliriz. Sartre bu dönemde daha çok özgürlük ve özgürleşme kavramları üzerinde durmuştur. İkinci döneminde ise daha çok 1960'ta yayınladığı *Critique of Dialectical Reason (Diyalektik Aklın Eleştirisi)* üzerine yoğunlaşmıştır.

Sartre ilk dönem felsefesinde daha çok anlattığımız gibi özgürlük ve özgürleşme kavramları üzerine yoğunlaşırken ikinci döneminde ise düşünceleri Marksizm'in etkisi altına girmeye başlamıştır. Marksizm'le birlikte Sartre toplum felsefesi vasıtasıyla bu sefer daha çok yabancılaşma, baskı ve bu kavramlar çerçevesinde özgürlüğe değinmiştir. Diyebiliriz ki Sartre ikinci döneminde özgürlüğü hiç olmadığı şeyle yani özgürlüğü sarıp sarmalayan yabancılaşma kavramıyla birlikte ele almıştır. Burada özgürlüğü yabancılaşma çerçevesinde ele alan Sartre aynı zamanda özgürlükten de uzaklaşmıştır.

Sartre'ın düşüncesi Marksizm'in etkisi altına girdiği andan itibaren Sartre'da Marx gibi özgürlüğü bir çeşit zorunluluğun bilinci olarak ele alır. Sartre'ın *Diyalektik Aklın Eleştirisinin* birinci ve ikinci cildinde bu düşüncelerini açıkça görebiliriz. *Diyalektik Aklın Eleştirisi'nde* Sartre birinci dönemindeki özgürlük hakkındaki düşüncelerinden farklı olarak ikinci dönemde özgürlüğü mutlak özgürlük olarak ele almaz, insanın varoluşunun aslında olması gereken bir seçimi olarak düşünür. Mevcut problemleri diyalektiklere romansı olarak yaklaştığımızda çözüme kavuşturabiliriz.

Sartre diyalektikleri sadece tutup da insan aklının fenomeni olarak ele almaz; ama bunların sosyal deneyim ile bireyle ilgili olduğunu söyler. Bunu yaparak da diyalektiklerin mevcut var olan alanına insan eylemlerinin her alanına taşımaya çalışır. Sartre'ın kendinde varlık dünyasını yalnızca şeylerin ve nesnelere alanı olarak ele alması, bu dünyanın insanın tasarısına yabancı olduğu anlamına gelir.

Eğer ortada maddesel bağdan oluşan bir sosyal kurum veya sosyal ilişki varsa insan bilincine bunlar ulaşamaz, erişilemez, bilinemez olarak görünür. Bu nedenle de nesnel olan ve diyalektik olmayan madde bilinçte var olan özgürlüğü ve bilincin mevcut sınırlarını daraltır. Her nerede ve ne şekilde olursa olsun her zaman insanın mevcut var olan özgür iradesi madde ile kıyaslanmış ve karşılaştırılmıştır.

Bu var olan şeylerin, nesnelere bağlantısı sebebiyle, daha doğrusu insanın ötesinde bulunan var olduğu söylenen maddesel bir gerçeklikten dolayı da her durum bir tehlike ve de bilincin bir sınırı engeli olarak algılanmıştır. Bu bağlamda insan farklı bir boyutta ele alınırsa yani antropolojik ve psikolojik olarak duruma bakılırsa insan eylemlerini gerçekleştirir, gerçekleştirmez kendisini aniden kötü niyete sahip maddenin dünyasında bulur; sebebi ise çok açıktır, eylem madde tarafından yabancılaştırılır.

Sartre yabancılaşma kavramını kölelik alanı veya cansız olan bir varlığın tecrübe alanı olarak tanımlar. Tabi Sartre'ın burada bahsettiği kölelik ideal bir kölelik değildir, fakat zorlanmalar yoluyla aslında gerçek anlamda kölelik veya köleleştirme mevcut var olan anti sosyal sistemler veya teknikler, deneme süreci, ya da nesnelleşme (Sartre'da yabancılaşma kavramı ile aynı anlama gelir) gibi istenmeyen yüzlerce, binlerce deneyimlerin toplamından ibarettir.

Nesnelleşme ya da diğer adıyla yabancılaşma cansız olan dış dünya vasıtasıyla ürün insana aslında bir düşman olarak geri döner. Sartre bu durumun insan dışılığına sebep olduğunu söyler; ancak bu durum insan doğasından kaynaklanmaz; çünkü aslında her insanın sahip olduğu maddesel olumsuzlamaya dayanan anti hümanist bir yanı vardır. Yalnızca bireyin sahip olduğu ve yaşadığı bireysel deneyimini gerçek özgürlük olarak kabul edilebilir, cansız maddeye taşınmış bir durumu yoktur, nihayetinde ben bilincinin özgürlüğü olup çıkar.

Sartre Marksizm'i genel anlamda yüzyılın yaşayan felsefesi olarak kabul eder; çünkü Marksizm çoğu insanın içinde bulunduğu yaşam koşullarını hatta kaderini değiştirmiş ve bu yolda ilerlemeye devam etmiş bir öğretilerdir. Marksizm'in temel öğretisi varlığın temel evrensel olan yasalarından ziyade toplumsal gelişmenin ana yasa ve kurallarının ne olduğunu ortaya çıkarmaktır.

Karl Marx'ın tarihsel materyalizm olarak bilinen öğretisinin ortaya koymaya çalıştığı şey maddeciliğin temel yasalarını doğada aramak yerine tam tersine toplumda ve bu toplumla iç içe olan insan ilişkilerinde arar. Marx kendi tarihsel materyalizm öğretisi içinde toplum içerisinde yer alan tüm insanları ve burada gerçekleşen sosyal olayları genelde ekonomiye dayandırmış ve her çağda yaşanan var olan üretim yöntem ve tekniklerinin o çağın siyasal ve sosyal hayatını biçimlendirdiğini söylemiştir.

Aslında burada Marks'ın yapmak istediği hedefi veya amacı mevcut durumda var olan burjuvazi sınıfına bir daha altından kalkamayacak bir şekilde darbe vurmak ve burjuvazi sınıfını ortadan kaldırmaktır. Marx, sosyal anlamda meydana gelen değişimlerin hepsinin temelinde ekonomik faktörleri koyar. Ezen ve ezilen şeklinde iki grup halinde ortaya çıkan sınıfın daima çatışma halinde olduğunu söyler. Marx iki tür yapıdan bahseder. Altyapıyı genelde ekonomiye dayanan maddi ilişkiler oluşturur. Üst yapıyı ise din, siyasal yapı, ahlak gibi kavramların oluşturduğunu söyler.

Marx bu noktada altyapı yani ekonomik ilişkilerin nasıl üstyapıyı belirlediğine dair önemli örnekler verir. Mesela zengin toprak sahibi olan insanların ellerinde tarım makineleri olduğu halde sırf köleler çalışsın, ezilsin boş durmasın diye makineleri kullanmamışlardır. Ya da sırf miras bölünmesin ve yabancıya gitmesin diye eski kabilelerde kızlar genelde babanın istediği aralarında kan ve soy bağı bulunan ve toprak sahibi olan kişilerce evlendirilirdi. İşte Marx verdiği bu birkaç örnekle altyapının üst yapıyı nasıl belirlediğini ortaya koymuştur. Marx'ın düşünceleri Sartre'ı politik anlamda etkilemiştir. Özellikle Marx'ın tarihsel materyalizm öğretisinde insanın kendi tarihini yine kendisinin yazdığını söylediği sözlerinden etkilenmiştir. Sartre'ın burjuvazi sınıfına olan düşmanlığı onun sosyalist düşüncelere olan eğilimlerini arttırmıştır. Sartre'ın burada yapmaya çalıştığı şey Marksizm ile varoluşçuluğu bütünleştirmeye çalışmak olmuştur; çünkü Marksizm ve varoluşçuluk birbirinin zıddı olan kavramlar değil tam tersine birbirlerinin eksiklerini tamamlayan kavramlardır.

Marksizm'in Sartre'la uyum içerisinde olduğu en önemli nokta her iki anlayışın dayanak noktası olarak kendisine insanın özgürlüğünü almasıdır. Bu noktada temel amaçları insanı yeniden bulma ve ortaya koyma ve insanın özgürlüğünü yeniden kendi eline verme ve bu noktada sahip olduğu özgürlüklerini tekrar canlandırmaktır. Mesela Sartre için özgürlüğün olanağı eylemlerinde ve yapıp etmelerinde özgür iradeye sahip olmasıdır, aynı şekilde Marksizm'in temelinde de eylemin özgürce yapılma imkânı büyük anlam taşımaktadır.

3.1. ÖZGÜRLEŞME ANLAYIŞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Sartre'in varoluş sorgulaması tek kişiden hareketle tüm insan varlığına ilişkin görünse de aslında tür olarak insan varlığına ilişkin özgürleşme talebidir. Sartre tek kişinin özgürleştirilmesinin kişinin bütün yapıp etmelerinden, bütün insanlık adına sorumlu olduğunun kişiye gösterilmesiyle birlikte toplumda bir dönüşüm olacağını vurgulamıştır. Kişiyi de özgürlük problemiyle birlikte ele almıştır; çünkü onun sorumluluk anlayışına göre kişinin özgürleşmesi, kişilerin özgürleşmesi toplumsal özgürlükleri de kuracaktır. İnsan özgürdür ve özgürlük insan için bir zorunluluktur; ancak özgürleşmenin kendisi bir bilinç etkinliğidir, çaba, gayret ister. O yüzden özgürlük ve özgürleşme arasındaki o ince çizgiyi vurgulamak gerekir.

Bilinç sahibi bir varlık olarak seçiyor olmak, aynı zamanda kendini kuruyor olmaktır. Burada tek kişi kendi bilinci, kendi duruşu ve kendi imkânlarıyla bütün kalabalık içinde tekliği olan bir varlık olduğu için, o teklik içinde kendi olması insan olma olanakları içerisinde özgür bir insan olarak özgürlüğü kazanması bu yolla da özgürleşmesi söz konusudur. Bu bağlamda bir anlamıyla özgürlük zorunlu olduğumuz bir şey iken, başka bir anlamda da var etmesi elimizde olan bir olanak olarak vardır. Sartre'in özgürleşmiş insanlarla ilgili öngördüğü dünya tasarımına ilişkin özgürlük nedir? Sorusuna cevap verirken iki tür özgürlükten bahsedebiliriz.

Biri zorunlu olduğumuz, belirlenmeme özgürlüğü, diğeri ise seçme özgürlüğüdür. Zorunlu olduğumuz belirlenmeme özgürlüğüne negatif özgürlük diyebiliriz. (Sartre doğrudan negatif-pozitif özgürlük kavramını kullanmıyor) Negatif özgürlüğü de tabiri yerindeyse mutlak özgürlük olarak da düşünebiliriz; çünkü bütün insanlara negatif anlamda özgürlük eşit imkânlarla sunulmuştur. Tabi burada özgürlüğün mutlak olma hali her kişinin belirlenmemiş olmasına ilişkin bir ifadedir. İnsanın varoluşu özden önce geldiği ve insanın özü hiçbir tanrısal güç tarafından belirlenmediği için insan baştan ayağa bütünüyle özgürdür, özgürlüktür.

İşte bu herkesin eşit anlamda sahip olduğu bu özgürlüğe negatif özgürlük diyoruz, dolayısıyla negatif özgürlük alanında, özgürlük için insanın mücadele etmesine, çaba sarf etmesine gerek yoktur; çünkü insan bu özgürlüğün zaten esiridir. Ancak oluşa dair özgürleşme alanına yani pozitif özgürleşmeye baktığımızda, burada dikkat etmemiz gereken bir noktada pozitif özgürlüğü özgürlük olarak değil de özgürleşme olarak ele almamızdır. Bu pozitif özgürleşme alanı insanın kendini gerçekleştirilmesiyle, kendini var etmesiyle ve eylemleriyle ortaya çıkar. Buna bağlı olarak özgürleşmenin ne olduğunun daha iyi kavranılması için sormamız gereken en temel sorulardan biri biz insan olarak neyiz?

Hangi olanaklarımız var ki biz o olanaklarla kendi özgürlüğümüzün bir boyutunu zorunlu olarak kabul ediyoruz, diğer bir boyutunu dönüştürmenin de bizim elimizde olduğunu söylüyoruz? İnsanın varlık yapısına baktığımızda insanın bir bilinç varlığı, kendi için varlık olduğunu görmekteyiz, dolayısıyla bilincin kendisinden söz ettiğimiz her durumda benlerden söz ediyoruz. Sartre aslında bize burada ‘ben’ olmanın imkânını gösteriyor. Peki, ben olmak ne demektir? Örneğin bebek doğar ona bir isim veririz, Ahmet deriz. Ancak Ahmet’in ben diyebilmesi, benliğini oluşturması kişi olmasının şartları nedir? İnsanın kişi olarak tek olması, özel olması kendindeki imkânları var olanları aşabilecek noktaları bulabilmesiyle ilgilidir. İşte tam da bu noktada insanın özgürleşmeyle olan mücadelesi devreye girer.

Sartre insanın bu dünyaya bırakılmış ve terk edilmiş olmasının çok geçerli bir nedeni olduğunu söyler. Bilinç varlığı olan insan bu dünyaya varoluşunu tamamlaması, kendine bir öz yaratarak kendini yeniden kurması ve kendini gerçekleştirilmesi daha doğrusu özgürleşmesi için bırakılmıştır. İnsan yaşamında belli bir durum içerisinde, hayattaki beklentileri, tercihleri ve değerleriyle bir bütündür. Yani yaşarken aslında insan kendini gerçekleştirilmesi gereken bir ben projesi içinde bulur. Sartre Varlık ve Hiçlikte sürekli olarak insanın özgürlüğe mahkûm olduğunu tekrarlar. Bilinç varlığı olan kendi için varlık özgürdür, dahası özgürlüğe mahkumdur, yani özgürlüğün içine bırakılmıştır. Dolayısıyla burada insan özgür olmayı seçmiyor ki biz de bu duruma negatif anlamda belirlememe özgürlüğü diyoruz.

İnsan bu dünyaya bırakılmış ve terk edilmiş bir durumdadır; fakat bilinç varlığı olan insan kendinin bir bardak veya taştan farklı olduğunu, kendini kurmanın, kendini yeniden var etmenin imkânının yine kendi elinde olduğunu bilir. Bu sebeple aslında Sartre'da varlık problemini incelerken aynı zamanda özgürlük meselesini de ele almış oluyoruz. Sartre insanın bu terk edilmişliğini, bir başına bırakılmışlığını tanrının yokluğuna bağlar ve insanın bütünüyle özgür olduğunu, hatta özgürlüğe mahkûm olduğunu söyler. Yani insan özgür olmayı seçmiyor, özgür olarak doğuyor.

İnsanın özgürlüğe mahkûm olduğunu söyleyen Sartre, özgürlüğün insana doğuştan geldiğini, yani insanın bir kaderinin, alinyazısının olmadığını, insanın özünü önceden belirleyebilecek bir tanrısal güç veya otoritenin yok olduğunu söyler. İnsan nasıl ki dünyaya gelip gelmemeyi seçemiyor, birilerinin fikrini alarak gelemiyorsa aynı biçimde de varlık yapısının bir dokusu olarak da özgür doğuyor. Peki, bu özgürlük ve özgürleşme bizim için ne ifade ediyor? Sartre'da özgürlük daha doğrusu özgürleşme bilinç varlığı insanın kendini var etmesidir. İnsan burada kendini var ederken, kurarken, tasarlarırken elbette ki bir rastlantıya, bir şarta veya tanrısal bir otoritenin eline bırakılmaz. İnsan burada tıpkı bir kağıt keseceğini tasarlar gibi bilinçli bir şekilde tercihler yaparak yaşamında ne olacağını tasarlar. Sartre insana kendi için varlık yani bilinç varlığı insan der.

Burada Sartre'ın insanın bilinç varlığı olan yönüne vurgu yapmasının sebebi, aslında insan bu dünyaya her ne şekilde gelirse gelsin, insanın o durumda kalmayacağıdır. İnsanın bilinci sayesinde kendini sürekli aşma isteği vardır; çünkü insan eksik bir varlıktır, henüz tamamlanmamıştır. Bu eksiklik duygusundan sıyrılmak isteyen bilinç sürekli olarak kendini tamamlamak adına bir seçimden diğerine yönelir. Dünyada var olan varlık türlerinden bu eksiklik yönüyle ayrılır. Örneğin bir su bardağı veya taş her ne ise o olandır, olması gerektiği gibidir ve onun dışına çıkamaz, eksik bir varlık olsa bile eksikliğini sorgulayacak bir yanı yoktur.

Ancak bilinç varlığı insan eğer kendini var etmek için eylem alanına yönelmezse seçim ve tercih yapmazsa kendi varlık yapısında mevcut olan eksikliğini sürekli duyacaktır. Dolayısıyla insanın varlık yapısında olan bu eksikliği tamamlaması için eylem alanına yönelmesi, ortaya koyduğu hedeflerini gerçekleştirmek içinde seçim yapması gerekir. Burada insanın sahip olduğu tek olanak özgürlüğün özü gereği kendini var etmektir. Sartre'ın temel amacı özgürlüğün imkânını göstermektir. Bilinç varlığı olan insan dünyaya bırakılmış ve terk edilmiş olarak kendini bir takım fenomenlerin arasında bulur. Sürekli yönelimsellik halinde olan bilinç sayesinde dış dünyada olan şeylere, fenomenlere yönelerek kendi varlığı hakkında araştırma yapmaya başlar.

Bilinç varlığı insan kendi dışındaki fenomenlere yöneldiği zaman şeylere-nesnelere ilişkin, kendi üzerine düşünmeye başladığı zaman da artık bilinç varlığı olan insanla bağlantılı olarak bir takım yargıya varmaya başlayacaktır. En sonunda varlığının rastlantısal olduğunu yani bir nedene dayanmadığını kavrayan insan sonrasında sürekli olarak kendi varlığı üzerinde düşünecek ve özgürleşme yolunda adımlar atacaktır.

3.2. İNSANIN BİLİNÇ SAHİBİ OLMASININ ÖNEMİ

İnsanın varlık yapısına baktığımızda bir bilinç varlığı, kendi için varlık olduğunu görmekteyiz, dolayısıyla bilincin kendisinden söz ettiğimiz her durumda aslında tek tek benlerden söz ediyoruz. Sartre bize burada 'ben' olmanın imkânını gösteriyor. Peki, ben olmak ne demektir? Örneğin bebek doğar ona bir isim veririz, Ali deriz; ancak Ali'nin ben diyebilmesi, benliğini oluşturması kişi olmasının temel şartları nedir? İnsanın kişi olarak tek olması, özel olması kendindeki imkânları var olanları aşabilecek noktaları bulabilmesiyle ilgilidir. Bu bağlamda Sartre'ın felsefesinin en temel problemlerinden biri de bireyin özgürlüğüdür, dolayısıyla özgürlük burada kendisi için varlık alanına dair bir kavramdır. Sartre'ın kendisi için varlıktan kastettiği şey şüphesiz bilinç varlığı olan insandır. Tam da bu noktada Sartre, insanın bilinç varlığı olma yönüne vurgu yapar; çünkü bilinçli olmak demek aynı zamanda özgür olmak demektir.

Sartre'da kendisi için varlığın, yani bilinç sahibi olan insanın var oluşu özünden önce geldiği ve özü önceden belirlenmediği için, insanın sahip olduğu bilinç sayesinde kendi özünü yeniden var etmesi ve kurması mümkündür. İşte tam da bu noktada bütün bu olanakların gerçekleşebilmesi insanın bilinç sahibi bir varlık olmasına doğrudan bağlıdır. Öyleyse Sartre'da insanın bilinç sahibi olmasının ne derece önemli olduğunu görmek için bilincin ne olduğuna ve kendinde varlık ve kendisi için varlığın bilinç sahibi olmak yönünden ne gibi farklılıklar taşıdığına bakmak bilincin kişinin kendini kurmada ve yeniden var etmede ne derece rol oynadığını görmede etkin rol oynayacaktır. Bu bağlamda Sartre genel olarak iki tür varlık alanından bahsetmektedir.

Ontolojik olarak öncelikli olan varlık alanı kendinde varlık (şeyler, nesnelere) alanıdır. Sartre dünyada var olan şeylere ve nesnelere kendinde varlık der. Örneğin bir bardak veya bir taş kendinde varlıktır; çünkü bilinci yoktur. Bu varlık alanının bilince sahip olmaması şüphesiz kendinde varlık alanındaki şeyler için bir eksikliklerdir.

Var olan bu eksikliğin temel sebebi ise bilinç sahibi olmadıkları için her ne ise o olarak kalırlar, oluşa ve zamana tabi değildirlir. Bu nedenle kendinde varlık alanına dahil olan şeylerin, nesnelere özgürleşme imkanı yoktur, hatta kendisi için varlık olmadan kendinde varlık alanının bir anlamı da yoktur. Kendinde varlık alanındaki şeyleri kendisine bilgi nesnesi yapan ve onları anlamlandıran, içeriklerini dolduran kendisi için varlıktır. Bunu da kendinde varlığı hiçleyerek yani olumsuzlayarak yapar. Bu yüzden kendisi için varlık bir nevi hiçlik sayılabilir. Sartre için hiçliğin temel olarak baktığımızda kendisine ait bir alanı yoktur.

Hiçliği yeryüzüne getiren kendisi için varlık dediğimiz bilinç sahibi olan insandır. O yüzden Sartre varlık araştırmasını daha çok kendisi için varlık üzerinde devam ettirir. Kendinde varlık alanı oluşa ve zamansallığa tabi olmadığı için, her ne ise o olduğu ve onun dışına çıkamadığı için Sartre kendinde varlık alanını kendinde varlık alanına göre ikinci planda tutar. Kendisi için varlık alanına anlam katan bilinçtir. Bilinç aslında kendisi içindir ve sürekli yönelimsellik halindedir. Her zaman bir şeye yönelir ve bir şeyin nesnesi olur, dolayısıyla bilinç burada varlığın bilinci olur.

Esasen vurgulanması gereken en önemli nokta bilincin varlığın bilinci olmasıdır, yoksa bilincin kendi varlığı yoktur ve bilinç aslında yokluktur, hiçliktir. Kendinde varlık, kendi olmanın dışına çıkamazken ve hep kendi olarak kalmak zorundayken, bilinç kendisini sürekli olarak var etmeye yeniden kurmaya yönelir; ancak bu noktada bilinç hiçbir zaman başarılı olamaz. Her an her saniye kendini sahip olduğu bilinç sayesinde farklı şeylere yönelerek ve onları kendisine sorgu nesnesi yaparak aşmaya çalışır. Bilinç burada sürekli olarak kendinde varlık alanındaki var olan şeyleri, nesnelere hiçleyerek ve onları olumsuzlayarak kendini var eder; dolayısıyla kendisi için varlık baştan ayağa bilinçtir. Kendisi için varlığı anlamaya çalışmak ne kendi varlığıyla ne de kendi varlığı dışındaki şeylerle mümkündür. Kendisi için varlığı anlamının yalnızca tek bir yolu bir yolu vardır, o da hiçliktir.

Peki, kendisi için varlığı anlamının tek yolu neden hiçliktir? Diye sorduğumuzda Sartre kendisi için varlığın yani bilincin, varlığın bilinci olduğunu ve kendisine ait ayrı bir varlık alanının bulunmadığını, dolayısıyla da kendi için varlığın hiçlik olduğunu söylemişti. Yani tekrardan vurgularsak kendisi için varlık, bir hiçlikten ve yokluktan ibarettir. Sartre, bilincin bir hiçlik olduğunu ve özünün olmadığını, daha doğrusu bir öze sahip olmadığını bunların altını çizerek vurgular. Kendisi için varlığı anlamaya çalışmak istiyorsak kendinde varlığa ve hiçliğe bakmamız gerekir.

Birincisi kendisi için varlık kendinde varlık alanındaki şeyleri kendisine bilgi konusu ederek onlara anlam katar, ikinci olarak da yine aynı şekilde hiçlik de dünyaya kendisi için varlık aracılığıyla gelir, İnsan sorduğu sorularla hiçi yaratır ve ete kemiğe büründürür, görünür kılar. Tabi burada unutulmaması gereken en temel nokta da hiçliğin dünyaya gelmesine aracılık eden insanın bunu özgürlüğü sayesinde yapıyor olmasıdır. Kendisi için varlık her zaman kendisini bilinciyle var etmektedir, bilinç ise sürekli olarak yönelimsellik halindedir ve daima bir başka şeyin bilinci olmaktadır.

Sartre kendisi için varlığın ne kendi içinde ne de kendi dışında anlamlandırılabilirliğini olanaklı görmez. Üstelik kendisi için varlığın kendi bilincine varmasının bile mümkün olmadığını söyler, bunun gerçekleşebilmesi yani kendisi için varlığın kendi bilincine varmasının koşulu kendi dışına çıkabilmektir, buda mümkün değildir. Tabi bu durum içerisinde olan insanın tüm olumsuz durumlara rağmen, her ne olursa olsun hayata bağlanmayı seçmelerini önerir. Kendisi için varlığın hiçlikten ibaret olduğunu ifade eden Sartre, aslında insanların eylemlerinin, yapıp etmelerinin amacının bu boşluğu doldurmak amaçlı olduğunu söyler. Bu noktada var oluşun özden önce geldiğini, insanın özünün herhangi bir tanrısal güç veya otorite tarafından belirlenmediğini, dolayısıyla insanın bu belirlenmemiş olan özünü yeniden kurmada ve var etmede oldukça fazla imkânlarla sahip olduğunu dile getirir.

İnsan kendinde varlık değildir, insan bir bardak değildir, her ne ise o olarak kalmaz, tam tersine her ne ise, o olmayan ve her ne değilse de o olan bir varlıktır. Kendisini sürekli olarak eylemleriyle, yapıp etmeleriyle aşmaya çalışır. Kendinde varlık alanında öz, var oluştan önce gelir.

Sartre'in ‘‘Varoluşçuluk Bir İnsancılıktır’’ adlı konferans metninde verdiği kâğıt keseceği örneğini hatırlayacak olursak; burada kâğıt keseceğinin özü, tekniği, neye yarayacağı, ne büyüklükte ve şekilde olacağı önceden bir zanaatçı tarafından belirlenmişti. Kendisi için varlık alanında özün önceden belirlenmesi gibi bir durum söz konusu değildir, insan sahip olduğu bilinciyle ve özgürlüğüyle kendini yeni baştan yaratma potansiyeline sahiptir; çünkü insanın var oluşu özünden önce gelir, önceden sınırları çizilmiş bir hayatı, alınyazısı yoktur. Eylemleriyle, yapıp etmeleriyle kendini yeniden kuracak ve var edecektir; işte tam da bu noktada insanın bilinç sahibi bir varlık olmasının önemi bir kez daha ortaya çıkıyor. İnsan burada eylemlerinin yapıp etmelerinin sorumluluğunu üzerine almak zorundadır, bu yüzden seçimlerini düşünerek, akıl süzgecinden geçirerek yapmalıdır.

SONUÇ

Özgürlüğün ne olduğunu anlamaya çalışmak aynı zamanda anlaşılması güç ve muamma olan insanı da anlamaya çalışmaktır. Özgürlük meselesini soruşturmak, ilk olarak dünyada var olan diğer varlık türlerinden ayrı olarak özgür iradesiyle eylemde bulunan insanı, onun var olan diğer varlık türleri arasındaki yerini ve de insanın varlıksal olarak nasıl bir yapıya sahip olduğunu irdelemekle paralel bir durumdadır. Bu çalışmada genel olarak insanı özgürlüğe mahkûm eden Sartre'ın özgürlük anlayışı ele alınmıştır. Sartre 20. Yüzyılda özgürlüğe dair söyledikleriyle, eylemleriyle yaşadığı dönemi derinden etkileyen üzerinde durulması dikkate değer bir yazardır. Bu çalışmada da öncelikli olarak yaşadığı çağı derinden etkileyen Sartre'ın genel olarak özgürlüğe özel olarak da tür olarak insanın, kişinin özgürlüğüne hangi perspektifte baktığına, özgürlük kavramının içeriğini nasıl doldurduğuna ve fikirlerinin şekillenmesinde hangi olayların Sartre'ın dönüm noktası olduğuna ayrıca yer verilmiştir.

İlk olarak Sartre'ın özgürlük anlayışı içerisinde insanın yerini ve konumunu anlayabilmek için onun varlık görüşü ele alınmıştır; çünkü Sartre özgürlüğü insanın varlık yapısı veya dokusu olarak görmekte ve bu şekilde ele almaktadır. İki tür varlık alanından bahseden Sartre, genel olarak insanı, kendi için varlık ve kendinde varlık görüşü çerçevesinde anlamlandırmaya çalışmıştır. Bunun sebebi ise insan kendinde varlık alanıyla kıyaslandığı veya karşılaştırıldığı zaman insanı insan yapan, onun diğer varlık türlerinden ayıran bilinç ve özgürlük kavramlarının ne derece insan hayatında rolü olduğunu ortaya koymaktır.

Sartre insanı bilinç, özgürlük ve fenomen gibi temel kavramlar çerçevesinde irdelemeye başlamış ve fenomen kavramıyla da uzun zamandır süregelen görünüş-öz ayırımına da dikkat çekerek, böyle bir ayırımın yapılmasının yersiz ve boşuna olduğunu söyleyerek mevcut olan görünüş-öz arasındaki düalizmi (ikiliği) yine fenomen kavramıyla ortadan kaldırarak öteden beri tartışılan düalizme yani bu ikiciliğe son vermiştir.

Sartre fenomen kavramının herhangi bir aracıya gerek olmaksızın kendini doğrudan gösteren bir şey olarak kavrandığı takdirde varlık soruşturmasının önündeki engellerin ortadan kalkacağını söyler. Tabi Sartre fenomenin veya fenomenal varlığın kendini insana doğrudan olduğu gibi göstermesinin insanda aynı zamanda belli duygulara yani bulantı, bunaltıya (iç daralması) yol açtığını da dile getirerek bu durumları da özellikle de romanlarıyla ve ustaca betimlemeleriyle, gerçek hayattan kesitler vererek ayrıca açıklamıştır. Sartre'ın insanı anlamlandırma noktasında kendinde varlık ve kendisi için varlık ayrımlarına ve ikisi arasındaki farka baktığımızda kendinde varlığın her ne ise o olan, olduğu şeyin dışına çıkma imkânı, yani başkalaşma olanağı olmayan dünyadaki nesne ve şeyleri karşılayan bir varlık alanı olduğunu görmekteyiz.

Diğer bir varlık türü olan kendisi için varlığında tam tersine her ne değilse o olan, her ne ise de o olmayan yani bilince sahip olduğu için kendisi için varlığın insana daha doğrusu bilinç varlığı olan insana karşılık geldiğini söyleyebiliriz. Kendisi için varlık yani Sartre'ın deyimiyle bilinç varlığı olan insanın önceden belirlenmiş bir özü yoktur, sonradan kişi eylemleriyle, yapıp etmeleriyle ve tercihleriyle kendisini yeniden var edecek ve kuracaktır. Bu noktada kendisi için varlığın her an her saniye ve sonsuz olarak kendini değiştirme ve yeniden var etme olanağı her zaman vardır.

Kendinde varlık alanı yani dünyadaki şeylere ve cansız nesnelere karşılık gelen varlık alanı eksiksiz ve tam bir doluluk halindeyken asıl eksiklik insanın, kendisi için varlığın dünyasındadır. Bundan dolayı da kendi için varlık eksikliği olan, tam ve mükemmel olmayan, oluşa ve zamansallığa tabi olan henüz tamamlanmamış bir varlıktır. Sartre bu iki tür varlık alanından bahsederken kendinde varlık ve kendisi için varlık arasındaki zıtlık ve karşıt durumdan ortaya iki varlık türünün de birleştiği bir kavramdan yani olumsuzluk kavramından söz eder. Olumsuzluk burada bir şeyin var olması ile var olmamasının aynı imkân dâhilinde olmasıdır, bir nevi rastlantısallıktır. İnsan etrafındaki şeylere ve nesnelere kendinde varlık alanına baktığında, durup var oluşunu sorgulamaya başladığında bir süre sonra kendini hatta sadece kendini değil etrafında var olan her şeyi başıboş ve fazladan olarak görmeye başlar.

Dünyanın varoluşu, insanın varoluşu etrafındaki şeylerin nesnelere var oluşu ne mümkündür ne de imkânsızdır. Onlar hakkında diyebileceğimiz tek şey sadece var olduklarıdır, yani fazladandır. Fazladan olma durumu yalnızca kendisi için varlık alanında değil aynı zamanda kendinde varlık alanının da ortaya çıkmaktadır. Fazladan olma durumu hem kendinde varlık hem de kendisi için varlık hem de tüm var olan varlık türünün ortak bir özelliği sayılabilir. Kendisi için varlığın yani bilinç sahibi olan insanın yaşadığı dünya içerisinde varlıkla olan ilişkisi irdelenmiş, bilincin farklı bir özelliğine daha vurgu yapılmıştır. Bilincin en önemli özelliklerinden biri de var olanların ötesine geçip, onları sorgu nesnesi yapabilme var olanları anlamlandırabilmesidir. İnsanın yaşadığı hayata hatta kendinde varlık alanındaki şeylere ve nesnelere anlam vermesi ve de kendinde varlık alanına anlam kazandırması da insanın sahip olduğu bilinç sayesinde.

Tabi burada bilincin var olanların ötesine geçip onları anlamlandırmasından bilincin onları yarattığı anlaşılmalıdır, elbette öyle bir şey yoktur. Bilinç sadece şeyi veya nesneyi kendisine sorgu nesnesi yaparak onu görünür kılar ve anlam katar. Sartre, Husserl'in düşüncelerine katılarak bilincin sürekli yönelimsellik içinde olduğunu vurgulamış ve kendinde varlık alanındaki şey ve nesnelere sürekli ilişki içerisinde olduğunu dile getirmiştir. Sartre Husserl'den farklı olarak bilincin daha farklı olan bir yönüne vurgu yapmıştır. Sartre aslında bilincin kendisini nasıl ve hangi şartlarda var ettiğini araştırma konusu yapar; çünkü bilincin genel olarak bir içeriği ve özü yoktur, yani içeriksizdir, sadece var oluşu vardır. Bundan dolayı da kesinlikle önceden hiçbir şekilde özü belirlenmemiş olan insanın sahip olduğu bilinci sayesinde kendisini özgür eylemleriyle, yapıp etmeleriyle ve tercihleriyle nasıl var ettiği sorunudur.

Öte yandan varlığın bilinçli olma yönün vurgu yaptıktan sonra Sartre, bu sefer de varlığı hiçlik ile bağlantısı içerisinde ele almıştır. Varlık araştırmasına hiçlikle devam eden Sartre, kendinde varlık alanına bir de ekstradan varlık olmayanı eklemiş ve hiçliğin daima varlığa adeta musallat olduğunu, hiçliğin varlığı sarıp sarmaladığını dile getirmiştir. Tabi burada hiçliğin dünyaya gelmesine aracılık eden, hiçliği ete kemiğe büründüren tümüyle özgür olan insandır. Hiçlik hem insanla hem de özgürlük aracılığıyla kendini var eder. Bu da hiçliği var edenin, yani hiçliği ete kemiğe büründürüp görünür kılanın bütünüyle özgür olan insan varlığına bağlı olduğu anlamına gelmektedir.

Sartre' da insan ile özgürlük arasındaki ilişkinin dayanak noktası aslında insanın özünün belirlenmemiş olmasından kaynaklanır. Sartre insanın var olduğu andan itibaren özgür olduğunu, bilinç varlığı olan insanla özgürlüğün birbirini tamamladığını hatta aynı şey olduğunu dile getirmiş, dolayısıyla da insanın özünün de belirlenmemiş olduğu için sürekli insanın eylemleriyle, tercihleriyle ve yapıp etmeleriyle kuracağını ve kişinin bu yolla özünü yani kendini yeniden var edeceğini ifade etmiştir. Öyleyse insan kendi özünü yeniden inşa edip ve kurarken kendisini her daim hiçlerken sürekli özgürdür. İnsanın kendisini hiçlemesi bu yolla da geçmişiyle şimdiki zaman arasında bir kopuşu gerekli kılar. Bilinç varlığı olan insan elbette ki bu kopuşun farkındadır; çünkü bu kopuş şüphesiz hiçliktir. İnsan eğer hiçlik sayesinde özünden kopup ayrılıyorsa bu onun özgürlüğünü ve de özgür olduğunu gösterir.

Tam da bu noktada insanı özgürlüğünün farkına ve bilincine vardırان bunaltı yani iç daralmasıdır. İç daralmasının ya da sıkıntının temel sebebi dış faktörlere bağlı değildir; tamamıyla insanın kendi içinde kendi kendine yaşadığı bir histir. Bunaltının yani iç daralmasının insanın kendi olanağı dâhilinde olması ve kişinin de bunun farkında olması onu eyleme geçirir. Aslında hayatında var olan birçok şeyin mümkün ve olanaklı olabildiğini gören insan, içi daralarak ve sıkılarak doğrudan var oluşunun farkına varır. Sartre iç daralmasının aslında insan için bir avantaj olduğunu ve insanın özgürlüğünü keşfetmesini sağladığını söylemiştir. Ancak özgürlüğün farkına iç daralmasıyla varan insan bir süre sonra sahip olduğu özgürlüğünün de beraberinde getirmiş olduğu sorumluluk yükünü daha fazla kaldıramayıp kendisine kaçış yolu aramıştır.

Kendisini determinizm (belirlenimcilik) düşüncesine inandırmaya çalışıp, her şeyin kendi dışında belirli sebepler etrafında gerçekleştiğini düşünerek kendini kandırarak sorumluluğunu üzerinden atmaya çalışmıştır; fakat Sartre özgürlükten ve özgürlüğün beraberinde getirdiği sorumluluktan kaçışın mümkün olmadığını ve de olamayacağını söylemiştir. Bu olay aynı insanın özgürlüğe mahkûm oluşu, özgürlüğün esiri oluşu gibidir, insan bu histen ve duygudan kaçsa da tekrar kaçtığı yere geri dönecektir; çünkü bunaltı aslında insanın kendisidir, kendi varlığının tamamlayıcısıdır.

Özgürlüğün beraberinde getirdiği sorumluluk duygusu insanın iç daralması yaşamasına sebep olmuştur. İnsan özgürlüğünün ve sorumluluğunun farkına bunaltıyla yani iç daralmasıyla varırken, bu durumdan kurtulmak için eylem alanına yöneldiği, tam da bu nokta da eylemlerini, yapıp etmelerini gerçekleştirirken kendisi için hem olanaklı olan şeyleri hem de kendisini keşfettiği görülmüştür. İnsan bu dünyaya bırakılmış ve terk edilmiş olduğundan kendinden başka tutunacak bir dalı yoktur, o yalnız başınadır, ona yol gösterecek tanrısal bir güç veya otorite de yoktur. Kendi kılavuzu yine kendisi olacaktır.

İç daralmasıyla özgürlüğünün bilincine varan insanın eylem alanından uzaklaşma gibi bir durumu yoktur; tam tersine insan eylem alanına daha fazla yönelecektir. Kendi imkânları dâhilinde olan şeyleri gerçekleştirmeye başladığında yavaş yavaş kendini de yeniden var edecek ve bilinçli bir şekilde eylemleriyle, yapıp etmeleriyle, tercihleriyle kendini yeniden kuracaktır. Bu anlamda insanın özgürlüğe mahkûm olduğunu söyleyen Sartre, bu durumun aslında insanın seçmesinde de yani karar vermesinde de geçerli olduğunu söyler. İnsan seçmeye de tercih etmeye de eylemeye de mahkûmdur. Her şey insanın kendi elindedir. Sartre'da özgürlük ve seçmenin önemli bir yeri vardır; çünkü insan seçimleriyle, tercihleriyle kendisini var eder.

İnsan hangi olayla karşılaşırsa karşılaşsın veya hangi durumda olursa olsun neyi nasıl ve ne şekilde seçtiği önemli değildir; önemli olan burada seçim yapmasıdır. Her ne seçim yaparsa yapsın, yaptığı o seçiminde sorumluluğunu üzerine almak mecburiyetindedir. Sonuç olarak Sartre insanın özgürlüğünü ele alırken, özgürlüğü insanın varlığının bir yapısı ve dokusu olarak gördüğü için işe ilk olarak varlık soruşturmasıyla başlamış ve de en sonunda yaptığı araştırmalar neticesinde insanı özgürlüğe mahkûm etmiş, adeta insanın kendi kaderini kendi eline vermiştir.

KAYNAKÇA

KUÇURADİ İoanna, *Uludağ Konuşmaları*, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu, 1997.

KÜÇÜKALP Kasım, *Husserl*, 2.b., İstanbul, Say Yayınları, 2006.

MAGEE Bryan, *Yeni Düşün Adamları*, 1.b., çev. Mete Tunçay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi, 2004.

SARTRE Jean Paul, *Varlık ve Hiçlik*, 3.b., çev. Turhan Ilgaz- Gaye Çankaya, İstanbul, İthaki Yayınları, 2010.

SARTRE Jean Paul, *Sartre Sartre'ı Anlatıyor*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1996.

SARTRE Jean Paul, *Akıl Çağı*, çev. Gülseren Devrim, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984.

SARTRE Jean Paul, *Bulantı*, çev. Kadir Türkoğlu, İstanbul, Kent Yayınevi, 2012.

SARTRE Jean Paul, *Duvar*, çev. Eray Canberk, İstanbul, Can Yayınları, İstanbul, 1999.

SARTRE Jean Paul, *Tuhaf Savaşın Güncesi*, çev. Z.zühre İlkelen, İstanbul, İthaki Yayınları, 2006.

SARTRE Jean Paul, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci, İstanbul, Say Yayınları, 1961.

SARTRE Jean Paul, *Toplu Oyunlar*, çev. Işık M.noyan, İstanbul, İthaki Yayınları, 2009.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Nejla AKKOÇ
Tez Adı	Jean Paul Sartre'ın Özgürlük Anlayışı
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Felsefe
Tez Türü	Tezli
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. İSİK EREN
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

25.05.2018

Tarih - imza

